GRAĐA ZA MONOGRAFIJU SENTE

TRIPOLSKY GÉZA

STO GODINA „UDRUŽENJA ZANATLIJA" SENTE
1888—1988

A ZENTAI IPARTESTÜLET SZÁZ ESZTENDEJE
1888—1988

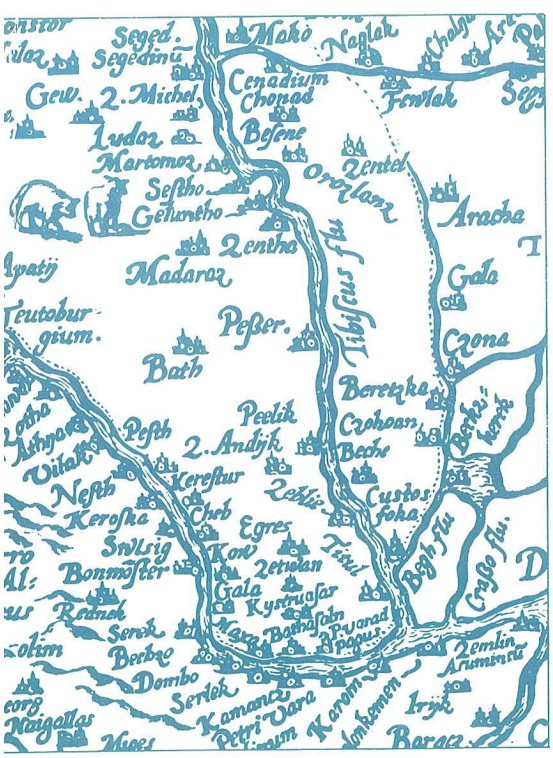

UDRUŽENJE S.Z.U.P.
Ö.I.V.F. EGYESÜLETE
1888 1988
SENTA
ZENTA

STO GODINA
UDRUŽENJA ZANATLIJA SENTA
1888 - 1988

GRAĐA ZA MONOGRAFIJU SENTE

UREĐIVAČKI ODBOR

Hajnal Jenő, Fodor V. István, Kulcsár Veronika,
Mira Eszes, Sándor József

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Szloboda János

BROJ SVESKE
31.

TRIPOLSKY GÉZA

STO GODINA UDRUŽENJA ZANATLIJA SENTE 1888—1988.
A ZENTAI IPARTESTÜLET SZÁZ ESZTENDEJE 1888.—1988.

IZDAVAČ

UDRUŽENJE PRIJATELJA MUZEJA I ARHIVA »DUDÁS GYULA«
24400 Senta, Trg maršala Tita 1.

RECENZENTI

Olajos Béla, Mira Eszes

TEHNIČKI UREDNIK

Fodor M. István

KORICE

Zlatiborka Grujin

TEHNIČKI SARADNICI

Molnár Cs. Virág, Zlatiborka Grujin

LEKTORI I KOREKTORI

Milivoje Gašović, Szloboda János

ŠTAMPA

GOUR »UDARNIK« Senta, Format: B/5, Tiraž: 1.000

1988.

STO GODINA »UDRUŽENJE ZANATLIJA« SENTE 1888—1988.

Bilo bi teško shvatiti događaje u proteklih 100 godina a ne govoriti o prethodnim zbivanjima. Pod proteklim događajima podrazumevamo delovanje udruženja pre udruživanja zanatlija, takozvanih cehova. O cehovima, međutim, samo tako možemo govoriti ako poznajemo okolnosti pod kojima su nastali, ako znamo nešto o prošlosti našega naselja. Ne mislimo na detaljnu istoriju grada, nego samo na one činjenice koje su omogućile njegov razvoj. Zanati, naime, mogli su se pojaviti samo na određenom nivou društvenog razvoja.

Senta je jedno od najstarijih naselja ne samo u priobalnom području Tise, nego i u široj našoj okolini. Prvi stanovnici su se nastanili na obali Tise i na lesnoj terasi Topart-a. Ostalo je do današnjeg dana u blizini Tise, dakle prostoru na periferiji grada, koji je centar administracije, trgovine i kulture. Na taj način su se razvile sve nastambe pri obali Tise. Razvio se grad na obali reke, upravno sedište, a njemu pripadajuće manje i više nastambe pružale su se prema zapadu od 25 do 30 kilometara udaljenosti.

Ime našeg grada spominje jedan dokument iz 1216. godine, prema kojem je udovica župana Saula, uz pristanak kralja Endre II, darovala imanje ovdašnjem manastiru. Sve ukazuje na to da to više nije malo naselje. Dokumenti iz XIV i XV stoleća spominju Sentu kao »civitas«, trgovište. Zaključili su da je u to vreme već saobraćajni i trgovinski centar, ima razvijeno zanatstvo čiju zaštitu obezbeđuje više cehova. Ne znamo kakvim zanatima su se bavili naši preci, ali je neosporno da stanovnicima ovog razvijenog naselja trebaju zanati. Razvijenost grada najbolje ilustriraju utisci kralja Ulasla II prilikom njegovog boravka u gradu 1494. godine. Rezultat toga je kraljevska povelja iz 1506. godine, prema kojoj »Sintarev« dobiva status slobodnog kraljevskog grada. Simboli u njegovom grbu, klas pšenice i dve kečige, ukazuju na poljoprivredu i ribarstvo. Naravno, ove dve oblasti zanimanja bile su značajnije od zanata koji su ispunjavali druge potrebe. Neosporno je, međutim, da je započeo proces razvijanja zanatstva. Posedujemo dokumente o tome da su 1513. delovali cehovi čizmara i krojača pod povlasticama i zaštitom.

Kad već spominjemo cehove, nije na odmet da nešto više kažemo o njima. To su bila takva društva u kojima su se udružile zanatlije istog zanata da bi zaštitile svoje interese. Njihovo osnivanje podudara se sa razvojem srednjevekovnih gradova, naime, delatnost cehova počinje u gradovima. Delovali su u okviru strogih pravila prema cehovskom zako-

niku. Zakonik je cehovski majstor držao u posebno ukrašenom cehovskom sandučetu, koji je bio nosilac najvećeg čina. Predstavnik drugog najvećeg čina je bio otac majstora (atyamester), nadzornik, rukovodilac i sudija momaka. Njemu bi se javio momak lutalica pre no što bi krenuo na put i kad bi se vratio nakon višegodišnjeg odsustva. Po činu na trećem mestu je bio takozvani gazda, šef šegrta. Prema tome, u cehovima su bili šegrti, momci i majstori. Momak je nakon višegodišnjeg lutanja mogao postati majstor. Morao je »remek delom« zanatstva dokazati svoje znanje iz dotičnog zanata i snositi troškove svečanog proglašenja za majstora. Siromašan momak je, upravo zbog ovog zadnjeg, dakle usled nedostatka materijalnih sredstava, ostao na nižoj lestvici. Kad govorimo o razvoju zanatstva, onda govorimo i o istoriji cehova. Jer društvo zanatlija, u okviru cehova, delovalo je do 1876. godine, kada su ukinuti zakonom.

Spomenuli smo da je Senta već početkom XVI veka bila slobodan kraljevski grad i imala je relativno razvijeno zanatstvo. Međutim, blagostanje sa pripadajućim statusom nisu mogli dugo uživati stanovnici grada. Deset godina kasnije, 1526, u godini bitke kod Mohača i na našem području su se pojavili Turci, porušili su grad i manje nastambe oko njega. Pod turskom vladavinom se osetno smanjio broj stanovništva, broj se kretao između 600—700. Verovatno, među njima nije bilo zanatlija, ako ribare ne smatramo zanatlijama. Stanovnici su se uglavnom bavili stočarstvom (pásztorkodás).

Bitan preokret započinje 1697. godine. Pod uticajem senćanske bitke i mirovnog sporazuma u Karlovcima 1699. godine, Turci su morali napustiti područje između Dunava i Tise. Od tog samog čina još nije počeo razvoj: predeo je još decenijama bio bez života, dobra zemlja nije obrađivana.

Sredinom XVIII stoleća, tačnije 1751, prema ukazu Marije Terezije, Senta sa još 9 drugih naselja na obali Tise izdvaja se iz županije i postaje samostalan povlašćeni krunski okrug Potisja. Vladarka, a i njen sin Josip II, ponovo naseljavaju kraj uglavnom stanovnicima iz severnih županija, ali naseljenici dolaze i iz sasvim udaljenih krajeva. Na Potisko područje stižu mnogobrojni i Poljaci i Kozaci iz Zaporožja. Posebno su se brinuli o odlasku zanatlija. Jevreji, na primer, bavili su se isključivo zanatstvom. Interesantni su podaci koji se odnose na broj zanatlija. Prema popisu stanovništva iz 1720. u Senti deluju po jedan čizmar, mlinar, tesar i trgovac, 7 prevoznika, 5 ribara i nekoliko obrtnika (kézműves).

Trebalo je proći oko 100 godina da naš kraj dobije nekoliko cehovskih dekreta. 1815. g. u Senti deluju cehovi: čizmara, tkača, kovača, krznara i tesara, a 1823. još dobijaju dekrete bravari, stolari, staklari i tokari. U južnom delu, između Dunava i Tise, kasnije je nego drugde započeo proces organizovanja cehova. Ima i takvih primera da su predstavnici više zanata formirali zajedničku cehovsku organizaciju, katkad predstavnici čak 20 zanata su se udružili u jednu organizaciju. Međutim, nekoliko ravničarskih gradova u županiji Bač-Bodrog brže su i bolje organizovali svoje zanatlije. Među njima spada i Senta i susedna Kanjiža. Krojači i krznari već su 1776. god. dobili dekrete povlaštenja u Senti. Ipak, karakteristično je za naš kraj, da razvoj zanatstva i organizacija udruženja zanatlija dobiva veći zamah početkom XIX stoleća. Za Bačku, i naravno za naš grad, je karakteristično i to da među cehovima i majstorima

ima četkara, pekara, užara, sapunara, licitara i rešetara. Znači, pojedini zanati izdvajaju se iz domaće radinosti i razvijaju u stručno-vođene zanate. Ima naravno i izuzetaka. Moja baka s očeve linije, na početku stoleća, u društvu sa još nekolicinom, prodavala je na pijaci domaći hleb. Ja sam lično, između dva rata, nosio hleb od takve porodice koja se bavila napola pekarstvom. Nije ni bilo tako davno, u godinama posle drugog svetskog rata, svaka spretnija domaćica kuvala je sebi domaći sapun. Ali već na početku stoleća delovala je u Senti jedna radnja gde se iskuvavao domaći sapun, na mestu sadašnje zgrade SIZ za zdravstveno osiguranje. Vlasnik se zvao Fränkel Izrael i kod njega je radio dve godine otac József Attile, Josip Aron. Prema znanju njegove porodice on se iselio u Ameriku.

I u senćanskom zanatstvu se oseća uticaj poljoprivrede. U ravničarskim gradovima i selima zanatlije su još čvrsto vezane za zemlju. Postoje, dakle, takvi stručnjaci koji pored svoga zanata obrađuju i zemlju. To se odnosi na početak XIX stoleća, dakle na početak intenzivnog razvoja zanatstva. A sad bih postavio i jedno pitanje, bez davanja adekvatnog odgovora. 150 godina kasnije, dakle sada, nisu li naše zanatlije još vezane za obradu zemlje? I još jedno potpitanje: zar je današnja visokoobrazovana inteligencija potpuno oslobođena od privlačnosti zemlje?

Ali da se vratimo prvoj trećini XIX stoleća. I 1828. god. je bio popis stanovništva u Bačkoj, pa i u našem gradu. Rezultat je sledeći: u ravničarskom gradu Senti postotak obrtnika je 12,6. Izvršioci popisa našli su 1858 rodoslova, od njih 235 se bavi zanatom. Ne bi bio loš taj odnos, ako ne bi trebali dodati da su u taj broj uračunati i oni koji se stalno bave jednim od zanata, i oni, koji se povremeno bave zanatstvom. Oni koji stalno, dakle tokom cele godine se bave zanatstvom, čine oko polovinu od tog broja. Najviše je čizmara (44), puno je mlinara, kako onih na vodi tako i onih koji vode vetrenjače (40), velik je i broj tkača (32), zatim slede krznari (27), kovači i bravari (16), tesari (15), krojači (15) i kolari (4). U Senti su 1815. osnovali četiri ceha: tri obuhvataju najbrojnije grane zanata (tkači, čizmari, krznari), nadalje kovače, kolare, užare i staklare. Ceh, koji je osnovan 1823. god., obuhvatio je šest zanata, a ceh tesara i mlinara osnovan 1823. god., takođe je spadao među najbrojnije.

Dok su se razvile zanatske radionice i ojačale cehovske organizacije, više županija — pa i županija Bač-Bodrog, počevši od 1831—32. godine — su preporučile ukidanje cehova. U tom pogledu postojale su bitne razlike između stavova centralne vlade i rukovodstava županija. Vladi je odgovarao cehovski sistem, dok županije su u tome videle kočnice razvoja zanatstva i zahtevale njihovo ukidanje. U svakom slučaju, cehovi su u određenom smislu bili u monopolskom položaju, što je već i Josip II video i dozvolio 1783. da svako, pa i kmet, može izučiti zanat. Car Franja I je međutim u cehovima video mogućnost održavanja odnosa između majstora i momaka, dakle, u nekom smislu, cehovima je dao ovlaštenja za održavanje određenih odnosa. Međutim, cehovskom sistemu prošlo je vreme i već sredinom prve trećine XIX stoleća i državni organi su zahtevali ukidanje prepreka za slobodno razvijanje zanatstva. Ali do proširenja okvira cehova dolazi tek posle revolucije 1848.

Među dokumentima Istorijskog arhiva Sente možemo naći mnogo podataka koji su interesantne za širu javnost. Proučavajući podatke, možemo doći do važnih zaključaka. Možemo tvrditi da je Senta sredinom

prošlog stoleća imala prilično razvijeno zanatstvo, nadalje, tokom slabljenja moći cehova, te organizacije su bile vrlo žive u našem gradu. Posedujemo, na primer, popis tkača, koji su verovatno svi bili članovi tog ceha. U našem gradu 1855. bilo je 53 tkača. Na osnovu imena i prezimena mogli bi odrediti i njihovo poreklo, ali se u to ovog puta nećemo upustiti. Pomenućemo samo nekoliko prezimena: Erdéli, Tóth, Strumperger, Fendrik, Takács.

Vredno je spomenuti da je sredinom prošlog veka delovala škola šegrta i učenici su dobivali svedočanstvo. Tako, na primer, Mészáros József, koji je učio kod Pintér Józsefa, dobio je 1854. sledeće svedočanstvo: »Čita, sporo piše, mada ne lepo, ali čitko, teško shvata račun, ali je vrlo vredan.«. U Istorijskom arhivu ima i jedna dobro očuvana knjiga Kretanja kalfa. Posedovao je zidar Csányi István, koji je, prema knjizi, lutao 1848. Kada je negde momak stigao, primio ga je majstor, smestio ga i naravno učio. Sve je imalo svoj uhodani red, što je vidljivo iz sadržaja tog zadnjeg dokumenta:

»Otvoreno pismo. Prema njemu, na osnovu žalbe starešina ceha, ovom prilikom naređuje se svakom majstoru, i ujedno obavezuje ih, da svi oni koji primaju u svoju radionicu momke, knjigu kretanja moraju odmah predati ocu majstora, tako da je samo posle istupanja iz službe, pored dokaza o provedenom službovanju kod starešina — može izvaditi, jer inače, ona gospoda majstori koji toj uredbi ne udovoljavaju toliko puta plaćaju globu od 2 forinti koliko puta naprave takvu grešku. U Senti 2-a u mesecu februaru 1856. Živanović Silard poverenik cehova (Zsivanovits Szilárd Czéh Biztos).«

Sedamdesetih godina prošlog stoleća donete su osnovne promene u organizaciji zanatstva. 1872. pojavio se prvi Zakon o zanatstvu i time je bilo ukinuto i delovanje cehova. Mesto njih osnivana su takozvana društva zanatlija. Bilo bi teško ustanoviti kada su u Senti osnovane te nove organizacione forme. Sigurno je da je 1876. postojala, jer posedujemo podatak prema kojem odmladinci zanatlija organizuju plesnu zabavu u društvu zanatlija. 1877. su zapisali u zapisniku da Klesó József, bravar iz Sanada, bivši cehovski član, želi da se učlani u senćansko »društvo zanatlija«. Verovatno tako su i zvali društvo. Prema podatku iz 1879. g., bivši ceh kovača, kolara i užara predao je zastavu i baklje zadruženom društvu zanatlija pod tim uslovima da zastavu prilagode nazivu nove organizacije. Sve u svemu, u drugoj polovini sedamdesetih godina u Senti je delovalo društvo zanatlija. Dugogodišnji predsednik je bio Guelminó Alajos, potpredsednik Radovanovits Miklós, a beležnik Kovács Péter.

Osamdesetih godina ponovo je nastala promena u nazivu i organizaciji zanatlija. Od 1884. g. — takođe u duhu zakona — počinju se stvarati udruženja zanatlija. Pitanje je — kada su formirana u Senti. Prema tvrdnjama stručnjaka iz Istorijskog arhiva — 1886. g., dok prema Monografiji Sente — Društvene organizacije I/1 udruženje zanatlija u Senti je formirano 1888. Možemo i to napomenuti da u Arhivu, na jednom velikom žigu, stoji: »Udruženje zanatlija Sente 1877.« Posedujemo i takav podatak, prema kojem je 4. septembra 1887., pod predsedavajućim Guelminó Alajos-em, održan sastanak upravnog odbora udruženja. Možda je svako u pravu. Organizacijski poslovi oko stvaranja udruženje započeli su 1886., ali ono je formiran 1888. Onda, pak, sasvim na početku godine, jer prema

zapisniku od 21. januara 1888. godine održali su sastanak izabranih udruženja zanatlija pod predsedavajućim Radovanovits Miklósom. U julu mesecu predsednik je već ponovo Guelminó Alajos. Prema tome, ne grešimo ako ove godine slavimo 100-godišnjicu postojanja Udruženja zanatlija. Naime, sasvim je sigurno da je 1888. g. postojalo Udruženje zanatlija koje je bilo pod kontrolom Trgovinske i zanatske komore iz Segedina. Cilj udruženja je bio: zaštita interesa zanatlija, uređenje međusobnih odnosa, potpomaganje, delovanje zanatskih vlasti, uređenje prijema i stručne orijentacije šegrta i drugi slični poslovi.

Čini se da su već u početku njihove ambicije bile velike. Odmah su formirali Društvo čitalaca zanatlija, Društvo samopomoći i samoobrazovanja šegrta, ali ni jedno društvo nije bilo naročito aktivno. Zapisnike su u osamdesetim i dvadesetim godinama vodili u ogromnim knjigama. Održali su relativno mnogo sastanaka i više tema dotakli, često i beznačajne sitnice. Ali kada se zbio važniji događaj, od značaja za čitavu državu, i u Senti je oživio javni život. Oživila je i delatnost zanatlija, što potvrđuju i knjige zapisnika.

22. marta 1894. godine napisan je zapisnik sa crnim okvirom sa vanrednog sastanka izabranih Udruženja zanatlija pod predsedništvom predsednika Kovács Józsefa. Predsednik objavljuje tužnu vest da je 20. marta u Turinu (Torino) umro bivši predsednik Kossuth Lajos. Među zaslugama Kossuth-a navodi se da je bio jedan od boraca pokreta zanatlija četrdesetih godina, koji je uvideo snagu industrijskog razvoja i pokazao pravce kretanja oslođenom građanstvu. Neosporne su zasluge Kossuth-a, međutim, opšte je poznato da su razvoj industrije i opšti privredni razvoj vezani za ime Szechényi Istvána. Po prijemu tužne vesti senćansko Udruženje zanatlija je odlučilo da organizuje sabirnu akciju za podizanje spomenika ovom velikom sinu naroda. Spomenik međutim nikad nije napravljen. Dve godine kasnije sabirali su sredstva za podizanje spomenika Savojskog, koji je i napravljen, ali ga građani našeg grada nisu mogli otplatiti i tako je postavljen u Budimu.

Međutim, nemojmo dirati pretke, pogotovo ne zanatlije, koji su ustvari mnogo uradili, ili započeli. Već je sledeća godina mobilizirala zanatlije. Citiramo iz zapisnika od 22. juna 1895.:

»I predsednik predlaže, jer je doznao za radosnu vest, da će 20. i 21. septembra tekuće godine njegovo veličanstvo, Franc Josip, naš voljeni Kralj, verovatno ukazati čast našem gradu svojom posetom, i ako se ta radosna vest uistinu ostvari, u tom slučaju prijem mora se s najvećim počastima pripremiti.«

Franc Josip zaista je bio tu i pogledao jednu vojnu vežbu. Njegova poseta nije bila beskorisna, jer tad je grad dobio trotoar i struju. Naravno, i zanatlije su srdačno dočekale cara i kralja. Ali radost nije bila nepomućena. Da zavirimo u zapisnik izabranika Udruženja zanatlija od 23. oktobra:

»Odlukom je potvrđeno da su troškove nastale boravkom njegovog veličanstva isplatili, jer, prema odluci konferencije od 15. avgusta tekuće godine, predsedništvo ima neograničena ovlaštenja što se tiče troškova ove vrste.«

Ne stoji do mladog Udruženja zanatlija da već treću godinu zaredom značajni događaji zasenjuju svakodnevne probleme, radosti i tuge zanatlija.

Godina 1896. je hiljadita godišnjica dolaska Mađara, takozvani »milenij«. Naravno, svi događaji su pod tim znakom. I Udruženje zanatlija slavi taj jubilej i za dan proslave odredili su jedan jedini dan: 11. septembar, dan senćanske bitke, kada su pripremili bogat program. Izabranici su odlučili na sledeći način:

»Sa strane izabranih proglašava se odlukom da je naziv svečanosti, koja će se održati 11. septembra, »Hiljadugodišnjica«.«

Još tri puta je razgovaralo predsedništvo o mileniju, pošto je trebalo doneti program i materijalne troškove, jer prethodne godine naknadno su se pojavile materijalne poteškoće. Ne zna se da li se stalna besparica odnosila samo na Udruženje zanatlija ili na čitav grad. Naravno, govorimo o prošlosti, o vremenima od ranije skoro sto godina. Ne bi bili vredni kad bi samo o tim poteškoćama govorili i prećutali uspehe. U okviru svečanosti povodom milenija organizirali su i izložbu od državnog značaja, a uspehe senćanskih zanatlija dokumentiraju medalje i povelje.

Na kraju prošlog stoleća stvarala se mlada garda zanatlija koji su imali zahteve za naobrazbom. Osnovali su kružok, održavali literarne večere, balove, organizovali hor. I knjižnica se popunjava. Početkom 1898. imali su 447 knjiga. Jednom rečju, imaju kulturne zahteve.

1897. godine drži skupštinu već razvijeno i organizovano društvo. Udruženje zanatlija tada ima 503 člana. Tokom iste godine registrovali su 234 pomoćnika i isto toliko šegrta. Predsednik udruženja tada je bio Sick Frigyes.

U septembru sledeće godine ubili su suprugu Franja Josipa, kraljicu Elizabetu. Došli su dakle izrazi žalosti. Senćani naravno ni tada nisu zaboravili na spomenik. Predsednik Udruženja zanatlija na sastanku izabranih dao je do znanja da za spomenik kraljice su potrebni značajni prilozi, dakle i Udruženje zanatlija treba u tu svrhu da priloži određenu svotu. Izglasali su 25 forinti. Spomenik, naravno, nikad nije podignut.

Do kraja stoleća obrtnici su velikim količinama robe snabdevali vašare i tjedne pazare koji su se održavali na glavnom trgu. Prirodno je što je i zanatlije iz okoline privukao senćanski vašar, ali i meštani su prodavali svoju robu na pijacama drugih gradova. Često se javljala i bojaz od konkurencije. Na primer, Udruženje zanatlija iz Hódmezővásárhelya pismeno je pitalo senćansko da li su zabranili Slovacima da prodaju čipke. Na to je jedan od izabranih odmah predložio da na senćanskim pijacama zabrane prodaju Slovacima krčage. Te čarke pružaju interesantne podatke današnjim istraživačima. Glineno posuđe je iz vrlo udaljenih mesta, iz severnih krajeva, dospevalo na senćansku pijacu. Dakle, puno lakše je stizala keramija iz Hódmezővásárhelya.

Katkad, pa tako i 1902. mislili su na pružanje pomoći osiromašenim i ostarelim zanatlijama. Jedan — za verovati je, a nije jedini — od izvora prihoda je bio održavanje plesnih večeri. Pod kontrolom Udruženja zanatlija su organizirani i domaći zanatski tečajevi, čime su se potpuno osiromašenima pružile šanse za zaradu tokom zime. Učesnike tečajeva učili su pletenju košara, vezivanju metli i pletenju asura. U Senti je bio centar, ali ispostave su bile i u Adi, Molu, Petrovom Selu, Kanjiži i Martonošu. Pomoć su dobili i od države i od grada, pa od toga su nabavljali materijal i pokrivali troškove tečajeva. U to vreme prilično se pogoršao materijalni položaj zanatlija. Za nastalu situaciju okrivili su rukovodstvo, i na propuste

su skrenuli pažnju. Rukovodioci više se bave međusobnim čarkama nego rešavanjem problema iz njihovih nadležnosti — tvrdili su članovi. Došlo je do smenjivanja i izbora novog rukovodstva. Tajnim glasanjem za predsednika su izabrali Pintér Károly-a. Te godine udruženje je brojalo 474 člana. Interesantno je, te godine broj novih članova bilo je 33, a izgubili su 40 članova.

U avgustu 1903. godine zbio se interesantan događaj. Udruženje zanatlija, zajedno s krugom veleposednika, organiziralo je izložbu privrede i zanatstva, na kojem su učestvovali mnogi izlagači iz glavnog grada i unutrašnjosti. O toj manifestaciji raspolažemo sa malo podataka, ali, na osnovu kratkih osvrta, veruje se da je bio velikih razmera.

Stalno su prisutni pokreti sa socijalističkim karakteristikama. Na primer, u oktobru 1903. godine organizacijski odbor, sa čak 48 članova, u krčmi Jakoba Gerbera održao je zabavu berbe. Prihod su dali siromašnim domaćinstvima i na odevanje siromašne dece.

Naši preci, zanatlije, na mnogo šta su mislili. 1902. srušio se drveni most na Tisi i ubrzo se videlo šta je značio taj objekat za privredni život grada. Udruženje zanatlija 1904. poslalo je pismenu predodžbu gradskom veću da preduzme mere za izgradnju mosta. Mole da veće donese takvu odluku da mimo odobrenja vlade mogu započeti izgradnju željeznog mosta. Interesantno je i njihovo objašenjenje. Rekli su kako je u Staroj Kanjiži (Ókanizsa) izgradnja mosta u takvom stadiju da, ukoliko se u Senti ne deluju brzo, tamo će se pre izgraditi most. Ako pak se to dogodi, senćanski trgovci i zanatlije potpuno će propasti. Ne zna se koliko je značajno bilo urgiranje sa strane Udruženja zanatlija, ali činjenica je da je u Senti 1908. godine sagrađen prvi željezni most.

Naravno, ne samo da su se sa tako značajnim stvarima bavili naši preci-zanatlije. Ali čini se da su sve predmete rešavali sa mnogo ozbiljnosti. Nekoliko primera:

»Zapisnik
sastavljen 12. maja 1904. godine sa vanrednog sastanka izabranih Udruženja zanatlija.

Prisutni su
Tek Novoszell János, zanatski nadzornik, Pintér Károly, predsednik Udruženja zanatlija, Novoszell Mihály, potpredsednik, Fendrik Ferenc, Bernyik Bertalan, Szabó Ferencz (obuć.), Kopasz Pál, Csáki István, Csonka István, Homolya József Sétáló János, Szitarics Károly, Nagy Perge Ferenc, i Sterger Lajos, članovi izabranih, Kenyeres István zapisničar Udruženja zanatlija.

Nakon pozdrava prisutnih izabranih članova, predsednik je time smatrao otvorenom vanrednu sednicu.

Uzet je na razmatranje način organizovanja zabava u Udruženju zanatlija i određivanje troškova istih.

Nakon diskusije više izabranih članova, na predlog Fendrik Ferencza odlučeno je da Udruženje u vlastitim prostorijama održi zabavu, »aldomaš«, 23. maja 1904. godine popodne u 3 sata povodom 10-godišnjeg jubileja kupovine zgrade Udruženja zanatlija, povodom čega predsednik ili podpredsednik će održati pozdravni govor, za tu priliku će se nabaviti 150 litra vina i 120 flaša sode, a na ime tih troškova određuje se svota 100 kruna, dakle sto kruna na teret stavki za unapred nepredvidive izdatke,

a za nabavku vina i za obavljanje ostalih radnji određuju se Novoszell Mihály, Fendrik Ferencz, Sétáló János i Homolya József.«

Iz gornjeg teksta vidljivo je da je Udruženje zanatlija već pre deset godina kupio zgradu, dakle 1894. g., verovatno ne malenu, kad su već tamo mogli održavati zabave.

1906. godine zbile su se ni malo vedri događaji. Pomoćnici zidara i tesara na teritoriji čitavog grada prekinuli su rad, jer se nisu mogli sporazumeti sa majstorima o nadnicama i uslovima rada. Pomoćnici su putem lokalnih listova obavestili stanovništvo da oni žele da rade, ali u tome ih sprečavaju špekulacije majstora, koji nisu voljni ni za pregovore. Organizirani radnici su svoje zahteve i želje sročili po tačkama. Međutim, odbor majstora izradio je protuuredbe i oglasio u novinama. Znamo samo toliko da su dugo trajali pregovori, a u međuvremenu pomoćnici su primili poslove pod imenom jednog majstora koji ih je podržavao.

Prema tome, u krugu zanatlija počeli su nemiri. 1908. g. tesari su osnovali senćansku grupu saveznog udruženja građevinskih radnika, ali njihov statut ministar nije odobrio. Međutim, strukovno udruženje ipak je započelo sa radom. To je međutim i Magyari János, policijski kapetan, saznao i zabranio delovanje, a protiv rukovodioca predao je prijavu kod viših vlasti. Međutim, već u januaru sledeće godine tesar Teleki Vince i njegovi drugovi sazvali su tesare u krčmi Temesvári (kod prilaza mostu), i svoje društvo drugačije su organizirali.

Naš cilj je da ovom prilikom sa što više slika prikažemo život senćanskih zanatlija. Zato nastojim da što više zabeležim različitih podataka. Stručnost zanatlija u našem gradu verovatno lepo ilustrira sledeći podatak. 1909. godine Ministarstvo za trgovinu odobrilo je održavanje seminara za samostalne zanatlije. Slušali su predavanja o sastavljanju službenih dopisa, iz praktične matematike i geometrije, slobodnog crtanja i ostalih znanosti. Seminar je vodio Veress Árpád, profesor gimnazije, i imao je puno slušalaca. To ne treba posebno komentirati, podaci sami govore o tome zašto je postalo širom poznato senćansko zanatstvo.

Na godišnjoj skupštini 1911. godine Kiss Dezső govorio je o interesantnom problemu. Rekao je da su senćanske pijace već godinama bez života i prazne. Stanovništvo salaša, koji su najbolji potrošač zanatskih proizvoda, počelo je kupovati u Čantaviru, Topoli i okolini Mola. Promet iz Banata odnela je segedinska železnica i putevi Segedin-Novi Kneževac i Velika Kikinda. Predložio je da se obrate skupštini grada Sente, otkriju težak materijalni položaj zanatlija i trgovaca i ujedno zamole izgradnju lokalnog uskotračnog koloseka. Nadalje, da se isposluje izgradnja ceste Čoka-Potiski Sveti Nikola, jer bi na taj način promet banatskih sela ponovo išao prema Senti. Prihvatili su predlog i složili se i u tome da zamole podršku predsedništva Kruga nezavisnih.

Jedva je prošlo par godina od 10-godišnje proslave kupovine zgrade Udruženja zanatlija, 1912. godine kupili su novu zgradu. Ona je bila u ulici Szabó László (danas ulica Stevana Sremca). Kupili su je na otplatu za 32.500 kruna, ali, izgleda, nisu mogli platiti rate, jer 1917. godine su je prodali i 10 godina nisu imali vlastitu zgradu. Zgrada je bila prvo u vlasništvu Schaffer Istvána, a kasnije Borivoja Manića.

Pre smo spomenuli Krug nezavisnih. U vremenu pre rata intenzivne su bile političke borbe između različitih partija, a ti događaji nisu mimo-

išle ni Udruženje zanatlija. 25. marta 1913. godine su održali vrlo burnu skupštinu u pozorišnoj sali Velike kafane (Eugen). Skupštinu je otvorio potpredsednik Novoszell Mihály. Nakon toga, predsednik Piszár Pál podneo je ostavku koju su burnim aplauzom primili. O njemu su pisale novine da »predsednička fotelja Udruženja zanatlija nikad nije bila toliko politički obojena kao pod njegovim rukovodstvom«. Članovi novog rukovodstva su pripadnici nezavisne partije, što je rezultiralo da, usled nesumljive borbe oko ličnosti zapisničara udruženja, pripadnici partije vlade mole ukidanje autonomije Udruženja zanatlija.

1913. godine su slavili 25-godišnjicu postojanja Udruženja, dakle 1888. su smatrali godinom osnivanja. Centralne svečanosti su se održale 19. i 20. avgusta. 19. naveče bila je muzika na otvorenom prostoru, a u čast glavnih pokrovitelja povorka lampiona i bakljada. Potom se održalo veče poznanstva. 20. ujutru muzikom su pozdravili zoru. Pozvanike su primili na železničkoj stanici i pristaništu. Za vreme svečane sednice dr Sóti Ádám je održao govor. U podne je bio slavljenički ručak, a popodne u Narodnoj bašti narodno veselje. Naveče su u kazališnoj dvorani prikazali za tu priliku napisanu svečanu poeziju profesora gimnazije Karolja Urbana i pozorišni komad pod nazivom »Dalardisti«. Između 12. i 24. avgusta organizirali su izložbu zanatstva. Glavni pokrovitelj izložbe je bio Frenbach Károly, predstavnik Sente u Parlamentu. Izlagači su dobili diplome. Glavni zgoditak na robnoj lutriji bio je izrezbareni nameštaj u vrednosti od 2.000 kruna, koji je dobio Vlado Marjanov, brijač iz Ađanske ulice. Možda sve to ne bi trebali pričati. Jedno, međutim, moramo napomenuti: to sve, te svečanosti, pripadale su jednoj jedinoj organizaciji, Udruženju zanatilja Sente. Kakvu značajnu ulogu je tada imalo Udruženje zanatlija?

Za godinu dana kasnije sve postaje beznačajno. To je 1914. godina, početak prvog svetskog rata. Čizmari i krojači su još 1915. godine proslavili 100-godišnji jubilej cehovskih privilegija. Mislili su na pokojne zanatlije koji su bolje živeli u cehovima nego oni u vreme »slobodnog zanatstva«. Rat je već harao. 1917. godine je bio mali broj zanatlija na skupštini. Novoszell Mihály, potpredsednik, se opraštao od pokojnog predsednika Udruženja, od Horváth Ödöna, koji je poginuo na frontu. Do kraja rata su imali samo još jednu skupštinu, sa malim brojem prisutnih. Izabrali su novo rukovdstvo. Odbili su predlog da se Udruženju kupi nova zgrada, i preselili su se u bivšu prodavnicu Pollák N. Nándora u zgradi gradske kuće.

Pri kraju prvog svetskog rata bio je mali broj zanatskih radnji. Cene su skočile, a nije bilo ni sirovina, pa ni radne snage. Ljudi su bili na frontovima i u zarobljeništvu. Posle rata, u kraljevini SHS sporo se stabilizovao privredni život. Udruženje zanatlija nastavlja rad, čak ni rukovodstvo se ne menja. Ljudi izmučeni u ratu pokušavaju da žive u snovima. Priređuju romantične priredbe i bal ruža. Ostarelim zanatlijama i trgovcima spremaju božićne pakete. Isto dobijaju i udovice i siročad.

1923. godine formira se hor zanatlija. Vođa je Klazsik Lehel, profesor pevanja i crtanja u gimnaziji. Na osnovu podataka, kojima raspolažemo, hor je često nastupa i to sa uspehom.

Dobro je uspeo i bal ribara 1925. godine u gostionici Szudárevics Dániela. Riblji paprikaš su spremali ribari. Bilo je iznenađenja: među gostima su izvukli jednu veliku ribu.

Septembra 1925. godine u Subotici je priređena zemaljska izložba zanatstva. Na njoj su Lazar Branovački, krojač i Kurucz Menyhért, cipelar, dobili zlatnu, a Majlend Szilveszter, izrađivač muzičkih instrumenata, srebrnu medalju.

Činilo se da će se život normalizovati. 1926. godine, međutim, štamparski radnici štrajkuju. Radnici Štamparije »Unio« obustavljaju rad, jer vlasnik nije poštovao kolektivni ugovor. Tačno je, naime, određeno da za učenika može se primiti samo mladić sa četiri razreda srednje škole. A vlasnik Kerepesi Vince je zaposlio maloletne devojčice. Zbog toga je došlo do sukoba i štrajka. Iste godine delegacija radnika odlazi kod direktora pilane Atlasz Ármina i traži da im se satnica povisi za jedan dinar. On to odbije, a 130 radnika pilane počinje štrajk. Subotičke novine obaveštavaju o tome da u Senti i policajci štrajkuju, ali senćanske novine demantuju tu vest.

Možemo izložiti interesantan podatak i za organizatore kurseva na tadašnjim radničkim univerzitetima. 1926. godine američka firma »Singer«, koja je proizvodila šivaće mašine, u Senti je organizovala kurs za sve ukrasne radove koji se izrađuju njihovim mašinama. Kurs su besplatno posećivali svi koji su kupovali nešto u njihovoj prodavnici.

25. marta 1927. godine na godišnjoj skupštini su rešili da za dom Udruženja otkupe kuću Guelminó Józsefa, u ulici Boška Jugovića 22, za 150.000 dinara. 1. oktobra iz prostorije pod gradskom kućom se iselilo i ušlo u današnju zgradu. Do 1929. godine isplatili su celu vrednost kuće.

26. februara 1928. godine su održali u svečanoj sali gradske kuće godišnju skupštinu Udruženja zanatlija. Umesto Schramm Nándor-a, koji odlazi u Ameriku, funkciju predsednika preuzima Lazar Branovački, a potpredsednik je postao Pethő Sándor. Do sada nismo činili, a sada ćemo nabrajati celo rukovodstvo Udruženja: Stevan Slavnić, Kalmár Lajos, Wirth János, Kara István, Lukács Dezső, Fábri András, Szakács József, Szántó Illés, Boros György, Horváth István, Dušan Pajić, Matykó Mátyás, Đura Grubić, Đura Panić, Virág József, Barta Mihály, Marko Prodanov, Szabó Béla, Kurucz Menyhért, Lazar Stojšić, Slavko Stanačev, Lengyel István, Petrás Ferenc, Renkó István, Danilo Slavnić, Borosgyevi János, Stumperger István, Balla Pál, Baráth István, Rácz Szabó Vince, Diron János, Csonka Ferenc. Bibliotekari su: Bózsó István, Bálint Vince i Bhöm Pál. Beležnik je Ivan Dražić, učitelj, blagajnik Kalmár István, pravnik, dr. Keczeli M. Ferenc, advokat.

1929. godine Udruženje zanatlija sa zakašnjenjem proslavlja 40-godišnji jubilej. 30. maja u proslavi učestvuje oko 1.000 zanatlija. Moramo potvrditi činjenicu da je to bila proslava značajnog sloja građanstva u Senti. U Senti tada radi 668 zanatlija. Prethodne godine su primili 214 učenika, a oslobođeno je 164. 1. januara u gradu je bilo 455 učenika i 322 pomoćnika. Nakon ukidanja cehova Udruženje zanatlija prima obavezu da vaspitava, brani interese, zaštićuje i kulturno uzdiže novu generaciju zanatlija. U građi za Monografiju autor ističe da zanatlije imaju dva osnovna zadatka: napredovati sa vremenom koje promiče i prihvatiti konkurenciju sa industrijom. Čini se da su senćanske zanatlije ispunile

očekivanja, i uvek su bili značajni činilac stanovništva. Međutim, privrednu krizu ni Senta nije izbegla, i veliki broj zanatlija je pošao u glavni grad, ili još dalje, da bi zaradio svoj hleb.

Jubilej zanatlija su pozdravile i senćanske novine sa poznatim geslom: »Bog da blagoslovi častan zanat!«. Rukovodstvo Udruženja zanatlija je preko telegrama obećalo odanost njegovom veličanstvu kralju Aleksandru I. Inače, već sveto pismo kaže da treba dati i bogu i caru što im pripada.

Od početka 1931. godine predsednik Udruženja je Löw Sándor, suvlasnik Fabrike nameštaja. 1932. godine izdaje se novi zakon o zanatstvu. Neće doći do značajnih promena, ali se mora izvršiti neka reorganizacija. Tada Udruženje ima 608 članova, i zanatlije su svugde aktivne. Vrši se kvalifikacija članova, organizuju kursevi, imenuju komisije za polaganje majstorskog ispita u svakoj struci. Bore se protiv onih koji rade bez dozovole i protiv onih koji koriste njihove usluge. 1933. godine formira se Radnička komora u Novom Sadu u kojoj Sentu zastupa Aleksandar Stojkov i Kozár Gyula. Uskoro na skupštini traže zdravstveno osiguranje poljoprivrednih radnika, bore se protiv prekovremenog rada, da učenici ne rade više od 6 sati i da kućne pomoćnice ne rade danju-noću. Bilo je razloga za revolt i u Senti. Rukovodstvo je tražilo da se ublaži metod ubiranje poreza. Egzekutori su zaplenili robu zanatlija na pijaci i odmah su izvršili javnu rasprodaju iste. Ne bih želio poslužiti se sa subjektivnim primerima, ali se nešto dogodilo i kod nas. Moj otac je bio čuveni lakirer i farbar, pa je ipak teško plaćao porez. Jednog dana se u našoj kući pojavio egzekutor, otvorio orman, izvadio svadbeno odelo mog oca i odneo. Mogli bi dakle govoriti o tome koliko je bilo humano vreme između dva rata.

1934. godine je odredbom banovine zabranjeno prodavanje proizvoda zanatlija na pijaci. Odredba dozvoljava prodaju samo poljoprivrednicima i domaćoj radinosti. Rukovodstvo Udruženja zanatlije u senćanskim novinama objavljuje otvoreno pismo u kojem traži od gradonačelnika Save Vujića da brani interese zanatlija. Gradonačelnik im izlazi u susret, i ponovo mogu svoju robu prodavati na pijaci.

Godina 1934. je inače bila dosta burna. Događaj u Marseillu je priličon razdrmao osećanja. Kralja su ubili 9. oktobra, a Löw Sándor, predsednik Udruženja, je 24. oktobra sazvao rukovodstvo. Posmrtno slovo je pročitao Werner János, sekretar.

1935. godine se već oseća uticaj industrije. Pethő Sándor predlaže da se organizuje propaganda protiv širenja industrijske robe, jer su obućari u veoma teškoj situaciji. Kada je formirana sreska sekcija obućara, smatrali su da im je glavni zadatak da vode propagandu protiv firme »Bata«.

1937. godine Udruženje je izabralo novog predsednika, Horváth Istvána. Sledeće godine se menja i sekretar, umesto Werner Jánosa tu dužnost prihvata Heinrich József, profesor.

1938. godine Udruženje zanatlija proslavlja 50. godišnjicu formiranja. Glavna proslava se organizuje 14. i 15. avgusta. 14-og, u nedelju ujutru, primaju goste na železničkoj stanici. Održava se služba u crkvama tri vere. Svečana sednica se organizuje u velikoj sali Eugena. Značaj i ugled zanatlija potvrđuje broj i funkcije prisutnih. Tu su: Kosta Mirosavljević,

predsednik Zanatske komore, Sava Vujić, gradonačelnik, Löw Sándor, vlasnik fabrike, glavni pokrovitelj, Branko Draženović, major, komandant garnizona, Emil Putnik, sudija, Gligorije Vukov, kapetan policije, Léderer György, veleposednik iz Čoke, Korhecz Gyula, vlasnik fabrike, Ilija Milovančev, predsednik iz Vrbasa, Vojin Manić, predstavnik Zanatske komore i mnogi drugi. Svečanu sednicu je otvorio predsednik Udruženja Szabó Lajos. Posle toga su poslali telegram kralju. O događajima za proteklih 50 godina je govorio Heinrich József, sekretar Udruženja. Nisu zaboravili ni stare članove koji su u prošlosti učestvovali u radu.

Nakon svečane sednice zanatlije Sente su učestvovale u povorci. Pokretnu izložbu, prikaz zanatlija u radu, vukli su traktori.

Neka ostane kao uspomena povorka koja je prikazivala razvijeni period senćanskog zanatstva. Navedimo učesnike: Szűgyi János, poslastičar, Reinholcz István, pekar, Kaszás Mátyás, Borbély János, Horváth Imre, Polyák Péter i Boros Gyevi Ferenc, mesari, Sóti Mihály, Kőrösi István, ćurčija i šeširdžija, Isidor Nešić, Wegner Pál, frizeri, Goldring Sándor, kišobrandžija, Nagymélykúti Bálint, muški krojač, Rövid Ferenc, Hubert Jenő, Balla István, tkači i užari, Vámos Antal i Kocsis Antal, kožar i kožuhar, Aulik Lajos, opančar, Kovács Vince, papučar, ml., Németh János, čizmar, Csikós István, cipelar, Bíró Kálmán i Holló András, sarači, Árvai István, kolar Borosgyevi Kálmán, kovač, Törtei Dezső, mašinbravar, Bárkányi Mihály, precizni mehaničar, Nyilas István, električar, Szloboda Péter, limar, Milan Ubović, kazandžija, Grosz Miksa, izrađivač zavoja, Mihalik Máté, izrađivač muzičkih instrumenata, Löwei Nándor, stolar, Beck Jenő i Bienenfeld Gáspár, tapetari, farbari firme Tripolszky i Wirt, Gyömrei János, grnčar, Gregorics Gyula, pećar, Flórián Gyurcsik, zidar, Borosgyevi Orbán, tesar, ud. Homolya Józsefa, dimničar, Barsi János, moler, Óvári János, kamenorezac i Kovács János, izrađivač veštačkog kamena.

U podne, u 1 sat, je priređen banket u kiosku Narodne bašte sa više od sto učesnika. Održali su pozdravne govore. Posle podne je veliki broj ljudi odlazio u Narodnu baštu sa muzičkom pratnjom na opšte narodno veselje. Uveče u bašti Eugena je prikazana priredba, a nakon toga su plesali do jutra.

15-og, u ponedeljak, u domu Udruženja zanatlija su otkrili spomen ploču koju je izradio Óvári János. Sava Vujić, gradonačelnik, je položio kamen temeljac doma kulture.

26. februara 1939. godine su održali godišnju skupštinu kojom je predsedavao Szabó Lajos. Izveštaj je podneo sekretar, i prema tome Udruženje je imalo 693 člana, pomoćnika 365, a učenika 354. Impozantne cifre. Biblioteka Udruženja ima 1018 knjiga. U januaru su priredbu dali građevinski radnici, u februaru amaterska grupa Udruženja. Balla Pál, građevinar, je obaveštavao o izgradnji sale. Na skupštini su izabrane komisije za polaganje ispita za pomoćnike i za majstore. Te godine se mogao dati ispit iz 72 struke, a članovi komisije su bili najbolji majstori, njih 165. Šteta što ih ne možemo nabrojiti. Po našem znanju ni jedan nije živ.

Početkom 1940. godine u domu Udruženja je završena velika sala za kulturne priredbe. Rukovodstvo je rešilo da izgradi i dom zanatlija u kome će se sretati majstori i pomoćnici. Za pripremanje radova izabrana je komisija. Krajem marta, za ukrs, 40 starih zanatlija i njihove porodice

dobili su pomoć, hranu i ogrev. Krajem godine članovi Udruženja su formirali nabavno — prodajnu zadrugu.

Dolaze aprilski događaji 1941. godine. Dolazi drugi svetski rat... Među oružjem ne samo da muze zaćute! Tihe su i radionice, naročito ako je vlasnik pozvan u vojsku, nalazi se na frontu ili na radnoj službi. Vojna komanda na čelu Udruženja postavi poverenika vlasti. Posle toga, od leta 1941. godine nadzor nad Udruženjem vrši Ministarstvo industrije i Trgovačka i zanatska komora u Segedinu. Udruženje zanatlija u Senti pokušava da se prilagodi teškom ratnom životu. Sve je veći nedostatak sirovine, pojavljuju se nekvalitetni veštački materijali. I to treba da nabavlja Udruženje. Nabavno-prodajnu zadrugu su naime likvidirali.

O periodu okupacije prilično malo znamo. A i podaci, kojima raspolažemo, su današnjem čoveku nerazumljivi. Tako na primer podatak da su izvršili raspodelu konca. To znači da ni konac nije bilo. Dogodilo se i to da su pozvali u vojsku i predsednika i sekretara Udruženja.

U ratnim godinama, tačno 1942. godine je bio samo jedan događaj koji nije povezan sa ratom. Bernáth Márton je javio da je završio zidne slike u kulturnoj sali doma Udruženja. Rukovodstvo je izjavilo da će mu biti večito zahvalno. Davno je to bilo, pa je red da kažemo nešto o Bernáth Mártonu. Bio je moler i stanovao je u Nemanjinoj ulici. Kao umetnik je ostao amater, ali je veoma vešto slikao. To su potvrdile zidne slike i njegovi pejzaži i mrtve prirode, samo ne znamo gde su te slike. Ako bi udružili snage, sigurno bi mogli skupiti materijal za jednu izložbu.

Senta je oslobođena 8. oktobra 1944. godine. Narodnooslobodilački odbor uzima u ruke i reorganizuje Udruženje zanatlija i vodi ga. Predsednik Odbora je godinama bio potpredsednik Udruženja, dakle poznavao je problematiku zanatstva.

Sa velikim oduševljenjem smo posle oslobođenja mogli početi proizvodnju u privatnom i u društvenom sektoru. Na žalost, nije bilo sirovine i alati su bili stari. Pa smo se plašili i od toga da će zanatlija brzo postati kapitalista. U svakom slučaju, imali smo veliku moralnu snagu i veru u socijalizam.

Sud časti Gradsko-sreske privredne komore, koji je formiran 1953. godine, tačno formuliše da je nemoralno:

a) srušiti autoritet druge privredne organizacije sa raznim izjavama,
b) primljene ili sporazumom utvrđene obaveze ne ispunjavati,
c) umesto normalne i kvalitetne robe prodavati ono što je slabog kvaliteta,
d) propaganda koja je lažna,
e) oduzimanje radne snage od drugih, većom platom ili drugim davanjem,
f) povreda poštene konkurencije.

Ove principe su u to vreme i poštovali, i sud časti nije imao mnogo posla.

1949. godine donet je Opšti zakon o zanatstvu. Na osnovu toga funkcioniše i Privredna komora u Senti. Komora se inače formira radi održavanja veza između zanatlija i socijalističke države, jer zanatstvo

treba da uđe u opšti privredni plan naše zemlje. Komore imaju i sledeće zadatke: unapređivanje zanatstva, nabavka alata i sirovine, učestvovanje u određivanju cena i usluga, kontrola izvedenih radova, davanje mišljenja prilikom izdavanja dozvola za rad, briga o stručnim kadrovima, organizovanje kurseva za stručnu kvalifikaciju. U okviru komore formirane su stručne sekcije. Članovi komore su bili državne, zadružne i privatne radionice grada i sreza. Upravljanje je vršeno preko skupštine, upravnog odbora i nadzornog odbora.

1954. godine je donet Zakon o zanatskim radnjama i privrednim organizacijama. Između 1950. i 1952. godine u Senti rade dve privredne komore: gradska i sreska. Od 1953. do 1955. godine bila je jedna organizacija: Sresko-gradska privredna komora. Od 1956. do 1959. godine funkcioniše samo Sreska privredna komora. 1960. i 1961. godine Senta pripada Sreskoj komori u Subotici, a od 1962. godine u gradu radi ispostava Sreske zanatske komore. Još iste godine Sreska komora otvara mesnu kancelariju u Senti. Što se organizacije tiče — bilo je svega — zato smo se izgubili u tim komplikacijama.

Socijalistička Jugoslavija tek što je izlečila rane iz rata, ponovo je počela političku i privrednu borbu. 1948. godine počinje hajka Informbiroa i potpuna privredna blokada. Bile su to teške godine, ali su državljani naše zemlje bili jedinstveni i prihvatili su tu borbu. Pritisak na našu zemlju je bio ogroman, te nije prošla konferencija da se o tome nije govorilo. U godišnjem izveštaju Sresko-gradske privredne komore jedna i po stranica kucanog teksta govori o problemima sa Informbiroom. Objašnjavamo ljudima da nam nije potrebna silom nametnuta »sloboda« koja dolazi iz Moskve, i bićemo istrajni u borbi.

Posle rata je u Senti i pored mnogo poteškoća bio veliki broj zanatskih radionica. 1945. godine je bilo 467 radionica u privatnoj i 3 u društvenoj svojini. Jedan izveštaj iz 1957. godine već daje druge podatke: u gradu funkcioniše 357 privatnih i 16 društvenih radionica. Ono što se kaže o Senti uglavnom važi i za ceo srez. 1939. godine senćanski srez ima 1687 zanatlija i oni zapošljavaju 845 radnika i 951 učenika. 1954. godine na istoj teritoriji radi 1420 privatnih zanatlija sa 553 pomoćnika i 414 učenika. Tada međutim socijalistički sektor ima 32 radionice sa 1090 radnika i 283 učenika. 1957. godine broj privatnih radionica je 1039, koje zapošljavaju 368 pomoćnika i 240 učenika. Socijalistički sektor tada ima 45 radionica sa 1460 radnika i 195 učenika.

Gornji brojevi potvrđuju da slabi privatno zanatstvo i jačaju radionice i preduzeća u društvenoj svojini. Problematika međutim nije toliko jednostavna. Da nas cifre ne vode do pogrešnih zaključaka, pogledaćemo izveštaj Sreske zanatske komore za 1956. godinu. Tu su stavovi veoma jasno formulirani. Autor konstatuje da u našoj zemlji sa izgradnjom i razvijanjem socijalizma uloga zanatstva postaje jača, jer će i dalje vršiti razne usluge i dopunjavaće industriju. Tada radi 47 manjih privatnih preduzeća sa 1100 radnika. U privatnoj svojini je 957 radionica i u ovima, osim vlasnika, radi 368 zopslenih. Dakle, svaka treća radionica zapošljava jednog radnika. Ne možemo dakle govoriti o iskorišćavanju tuđe radne snage i o tendencijama kapitalizacije. Verovatno, svaki potrebni zanat nije zastupljen, iako o tome nema reči u izveštaju. Privatne radionice imaju sledeću strukturu: obrada metala 111, elektroinstalateri 7, hemijski

zanat 12, prerada zemlje, kamena i stakla 14, građevinarstvo 32, obrada drveta 102, obrada papira 4, tekstilne radionice 199, prerada kože 152, prehrambeni zanat 115, razne usluge 120, ostalo zanatstvo 89.

Izveštaj jasno konstatuje da zanatstvo stagnira, pa onda i broj radionica. Prethodne, dakle, 1955. godine je 218 zanatlija vratilo dozvolu za rad, od toga u Senti 98 zanatlija. Kaže se i razlog: veliki porez. Zanatlija pokušava da se zaposli u socijalističkom sektoru i postane zemljoradnik. Mogli bi reći da se vraća zemljoradnji, ali sledeće godine se kritikuje baš vezanost za zemlju. Malo je neverovatno, ali se tvrdi da 78% zanatlija poseduje zemlju. Bez obzira na tačnost podataka, nešto moramo objasniti. U prvom redu ćemo istaći da oni koji nisu zemljoradnici mogu imati svega 5 jutara zemlje. A verovatno se radi i o senćanskim tradicijama da zanatlijske porodice u okolini grada (Makoš, Batka, Pana i dr.) imaju manji posed gde proizvode grožđe i voće. To je danas isto tako karakteristično za naš grad, kao pre nekoliko decenija. Samo sada u redove sitnih vlasnika ulaze i radnici u industriji i veliki broj intelektualaca. Motivacija često nije zarada, već boravak u prirodi, izlet krajem nedelje.

No, da se vratimo na godinu 1956., kada su već neki stručnjaci jasno videli sudbinu zanatstva. Postoji na primer jedna lista koja nabraja razne struke u zanatstvu. Na listi ima 250 zanata, a kod nas je zastupljeno 40. Na skupštini se konstatuju da je 1940. godine u gradu bilo 348 učenika u privredi, a tada u celom srezu 350. U senćanskom srezu rade 3 škole učenika u privredi, a ni jedna nema svoju zgradu. Stalne nastavnike ima samo škola u Senti. Nigde nema opremljene radionice. Sve u svemu, privatno zanatstvo svaki dan gubi svoju snagu.

Sledeće, dakle 1958. godine, Sreska privredna komora održava godišnju skupštinu i tu se konstatuje da je zanatstvo kao privredna delatnost neophodno potrebno. Izjavljuju i to da će ubuduće zanatstvu pokloniti mnogo veću pažnju. Odmah posle toga izveštaj konstatuje da se oseća tendencija bogaćenja korišćenjem tuđe radne snage. Čak govore da zanatlije kriju svoje mašine, da se ne vidi kapacitet. Konstatuju da zanatlije ne žele da pomažu sami sebi. Ne znamo ko je sve to konstatovao, ali je sigurno da dotični nije doprineo razvoju zanatstva našeg područja.

1959. godine, kada u senćanskom srezu radi 47 privrednih preduzeća i radnji, Senta ima 17 radionica, i to su sledeće:

1. »Elita«, fotografska radnja,
2. Obućarska zadruga,
3. »Budilnik«, časovničarska radnja,
4. I mesarska radnja,
5. Dimničarsko preduzeće,
6. Molersko-farbarska zadruga,
7. »Napred«, krojačka zadruga,
8. »Gradnja«, građevinska zadruga,
9. »Pobeda«, stolarska zadruga,
10. »Hermelin«, krznarska zadruga,
11. »Mermer«, preduzeće za obradu kamena,

12. »Mašinoremont«, preduzeće za opravku motora,
13. »Kvalitet«, tapetarska radnja,
14. Kovačko-kolarska radionica,
15. »29. novembar«, korparska radionica,
16. »Elektro-Bačka«, elektroinstalaterska radionica,
17. »Minjon«, poslastičarnica.

Krajem pedesetih godina nije došlo do značajnije promene, ali su tada već jasnije videli situaciju zanatstva, probleme socijalističkog i privatnog sektora, i hteli su nešto učiniti. Jedan izveštaj na primer konstatuje da je zanatstvo u našem srezu do kraja 1956. godine funkcionisalo bez ikakvog plana, to znači da se nije razvijalo. 1957. godine prvi put izrađuju takav perspektivni plan i u njemu dobija svoje mesto i zanatstvo. 1958. godine se konstatuje da je zanatstvo u senćanskom srezu relativno razvijeno. Govori se o 45 zanatskih radnji i o 1500 radnika — u socijalističkom sektoru. Ali 1500 ljudi radi i u 1224 privatnih radionica. Ovi podaci nikako ne potvrđuju razvoj privatnog zanatstva. Autor izveštaja ipak konstatuje da postoji antagonizam između socijalističkog i privatnog sektora. Ne znamo kakvu snagu predstavlja privatno zanatstvo koje je na niskom nivou. Konstatuje se i to da privatne zanatlije, u odnosu na svoju moć, plaćaju malo poreza — dakle tu je mogućnost kapitalizacije, i protiv toga moramo se boriti. Međutim, nemamo mogućnosti da svaku delatnost priključimo socijalističkom sektoru. Treba, dakle, to kontrolisati i oporezivati.

1959. godine u Senti je u 17 zanatskih radnji zaposleno 775 radnika sa raznom kvalifikacijom i 121 učenik. Broj onih koji ne proizvode, dakle, službenika je 107. S obzirom na to da se radi o 17 radnih preduzeća, čini nam se, njihov broj nije suviše veliki.

Slažemo se sa konstatacijom iz 1959. godine da posle rata nismo nasledili razvijenu privredu, opremljene radionice — iako je bilo i takvih. Od postojećih privatnih radionica i od onih koje smo oduzeli od »narodnih neprijatelja« morali smo početi nešto. Sitna preduzeća smo pretvorili u industriju. Neke radionice su međutim životarile ili su slabile. Ostalo je nepromenjeno i u sledećoj deceniji ono što nismo razvijali do kraja pedesetih godina. Kancelarija Privredne komore sreza Subotice u Senti je predstavljala malu društvenu snagu. Slično smo prošli i sa drugim predstavništvima.

Bilo je i proizvodnje gde se formirala industrija. Industrija koja je proizvodila robu za opštu potrošnju mogla je konkurisati sa cenama. To se odnosi u prvom redu na proizvodnju obuće i konfekcije. I jedno i drugo je bilo na niskom estetskom nivou, ali je proizvode svako mogao da kupi. Koliko smo od tog vremena napredovali u estetici — i u određivanju cena!? Kod poslednjeg verovatno se traži pomoć astronoma.

Razvoj privatnih radionica pedesetih i šesdesetih godina zavisi od privredne politike, od stava prema zanatstvu, raznih naredbi, od poreske politike, ili jednostavno od indolentnosti. Ko poznaje mentalitet zanatlija taj zna da stari predstavnici zanata su i perfektni poznavaoci svoje struke i svoj prihod nisu stekli iskorišćavanjem tuđe radne snage, nego poštenim radom. Stari majstori su veoma ozbiljno shvatili ubeđenje da je zanat

častan. To na žalost mnogi privrednici nisu cenili. Pisac ove monografije nije ekonomista, dakle nije stručnjak za proizvodnju. Ipak ima neke veze sa zanatstvom: otac mu je bio najpoznatiji lakirer i farbar u Senti, a majka je decenijama radila kod najpoznatijeg ženskog krojača. Sin zanatlija je, dakle, pokušao da postane »pošteni intelektualac«. Zbog poštovanja svojih roditelja je prihvatio i ovaj zadatak — da piše o zanatstvu rodnog grada.

Istorijski arhiv raspolaže sa puno materijala o zanatstvu. Zato je i težak istraživački rad. Veliki je broj kutija i dokumenata. Postoje mnoge i manje značajne knjige, izveštaji, podaci. Onaj koji je sastavio spisak zanatskih radionica u Senti između 1952—1962. godine, po našem mišljenju, je učinio veoma koristan rad. Verovatno će tek budući privredni stručnjaci to vrednovati u dovoljnoj meri. Ali i nas oduševljava da ih upoznamo, izvinite: poznavali smo najbolje zanatlije u Senti. U tom periodu u gradu je radilo 675 predstavnika 86 zanata. Trebali bi da objavimo svako ime, ali za to, na žalost, nemamo ni mesta, ni dovoljno sredstava. Ipak ćemo naređati nekoliko struka i napisaćemo ime nekoliko zanatlija. Sopstveni je izbor subjektivan.

Grad je imao više mašinbravara, kao: Herfert Árpád, braća Törtei, Farkas István. Bačvare predstavlja Nagy Abonyi Géza i Szórád György. Najpoznatiji frizeri su braća Schüró. Sajdžije su: Vicei János, Mucsi János. Poslednji četkar je: Pécsi Mátyás. Ćurčije su: Csocsik Sándor, Kocsis Lajos. Najpoznatiji električar nam je bio Nyilas István. Od fotografa su još radili: Marko Vuković, Keceli Károly, Vukovich Iván. Imali smo rezbara Szeli Ferenca. Vlasnici hemijske čistione su: supruga Kincses Istvána, Nagy Abonyi János, Pócs Viktória. Izrađivači muzičkih instrumenata su: st. Boczán Lajos, ml. Boczán Lajos, Soós István. Jedini drukeraj je bilo vlasništvo Kiss György-a. Čipke i druge ukrase je proizvodila Reszler Veronika. Drvene papuče je izrađivala Eszes Matild. Vence i bukete cveća je spremao Balogh István i Döme Gyula. Bilo je više kovača: Pethő Gyula, Mucsi András, Szarka Ferenc, Tóth Bojnik Zoltán, Nenad Babin, Bálint Vince. Radio je još kazandžija Milan Ubović. Kamenoresci su: Óvári János, Faragó Nándor, Sinkovits Péter. Kolari su: Parigrosz Pál, Sarnyai István, Pető György. Muški krojači su: Lukács Dezső, Burány János, Nagy Jenő, Bózsó László, Beretka János. Ženski krojači su: Guelmino Károly, supr. Szép Jánosa, Urbán Antal. Kozmetičari su: Bálint Fülöp, Frenczi Júlia. Vlasnici krupara su: Csetle Ferenc, Kóródi Ferenc, Miloš Kragujević, Kovács D. Károly. Limari su: Kovács Félix, Tarapcsik József, Vastag Mihály, Huszák Nándor. Grnčari su: Gyömrei Antal, Vörös Ferenc, Vörös Nándor. Lakirer i farbar je Bálint Kálmán. Nožari su: Nagy Perge István, Farkas János. Cipelari su: Csáki Dezső, Fendrik Mihály, Korpa István, Kurucz Menyhért, Klímó Károly, Borivoj Pecarski, Takács Ferenc, Vasas István. I zašto ne bi spomenuli Vándlik Jánosa, koji nije pravio cipele, ali dok je prikucavao fleke recitovao je pesme — nekad i latinske stihove. Opančari su: Gulyás József, Urbán Mátyás, Szabó Imre. Imali smo dva pećara: jedan je bio čuven zbog znanja, Gregorics Gyula, a drugi zbog grla, Jankai József. Papučari su: Aulik Lajos, Darnai Imre, Klímó Károly, Szép István. Hleb su tada pekli pekari iz Sente: Czabafy András, Czabafy Mátyás, Homolya Ferenc, Kalocsai József, Ladóczki Lajos, Puskás Péter, Marko Prodanov, Stevan Segedinac, Szeredi István, Király Anna, Morav-

csik István. Poslastičari su: Johanisz Kálmán, Kiss Jenő, Sorgye József, Szűgyi János, Dušan Stevanović, Njíki István. Staklari su bili: Lengyel István, Erős Géza i poslednji putujući staklar Mihajlo Kostur. Pre više godina sam ga sreo u Szolnok-u (Mađarska). Bio sam kod njegove porodice na večeri, a on je celo vreme plakao što je morao napustiti svoju Sentu. Stolara je bilo 33, kao što su: Almási Gergely, Kosik Antal i István, Puskás Vince, Tari István, Almási Ferenc, Kopasz Nándor. Bila su tri sarača, najpoznatiji je Bíró Kálmán. Od 10 molera još je radio Bernáth Márton, Bőviz Lajos, Harmath Ferenc. Sveće je proizvodio Lazar Čikić. Bilo je 6 tesara: Patócs Péter, Reszler Ferenc, Bőviz Lajos, Miklovics András, Árpási István. Još je radilo 5 tkača, među njima najpoznatiji je Erdélyi Jenő. Da ne zaboravimo zidare: Balla Pál, Babócs Géza, Gyurcsik Flórián. I da završimo sa ženskim frizerima: Joó István, Rieger Julianna, Lukács Margit.

Tu je jedan četvrtasti štambilj i okrugli pečat sa istim tekstom: »Klub zanatlija Senta«. Taj Klub je funkcionisao sredinom šesdesetih godina. Trebao je da obavi poslove Udruženja zanatlija kada je Sreska privredna komora imala kancelariju u Senti. Prvu sednicu upravnog odbora su održali u Senti u zgradi Radničkog univerziteta. Za predsednika su izabrali Tóth Józsefa, kamenoresca, a za sekretara Spekla Józsefa.

1965. godine je održano savetovanje u Senti u organizaciji Kluba. Razmatrali su probleme privatnih zanatlija. Imamo izveštaj i možemo ga, dakle, prelistati. Cilj Kluba je zbližavanje zanatlija. A nije ni to sporedni cilj da upoznaju političke, društvene i privredne tendencije — da se razvija kod njih socijalistička svest. U tom cilju će organizovati predavanja i diskusije. Kao sporednu delatnost žele da organizuju društveni život i zabavne programe.

Tako je planirano da iz 12 radnih organizacija bude 400 članova Kluba. Iz 4 organizacije se učlanilo 80 radnika. Od 241 privatnih zanatlija, međutim, skoro svi su se učlanili, plaćali članarinu i doprinos komori. Nisu imali ni svoj dom, ni prostorije gde bi se okupljali.

Analiza ističe da nije rešeno snabdevanje zanatlija sa sirovinama i prodaja njihove robe. Tome se ne treba čuditi jer nije određeno mesto zanatstva u komori. Radne organizacije za izvođenje poslova raspisuju konkurs, na kome privatnog zanatliju odbijaju i onda ako nudi najbolje uslove. U Senti ne postoji ni jedna prodavnica koja prodaje robu privatnih zanatlija. Grad ima jednu kožaru koja je najskuplja u Vojvodini, te zanatlije kupuju van mesta. Opremljenost radionica je na nivou koji je bio pre 50 godina.

Od 241 zanatlije 28 je stariji od 65 godina, 90 je između 50 i 60, i samo 114 je onih koji su između 24 i 49 godina. Postoji, dakle, opasnost da će neki zanati odumreti, a već nije veliki izbor. Privatne zanatlije su za godinu dana primile svega 6 učenika. Nije sporedno ni to da potrošač dva puta plaća porez na promet. To, naime, zanatlija plaća prilikom kupovine sirovine, i mora zaračunati i prilikom prodaje gotovog proizvoda.

Klub je formiran da gore navedene probleme rešava. Da li je uspeo? Na to nam odgovara jedan dokument: zaključci savetovanja Zanatskog sekretarijata Republičke privredne komore iz 1970. godine. Iz njega saznajemo da se zanatstvo bori sa mnogo problema. A privatno zanatstvo bi moglo učestvovati u rešavanju problema nezaposlenosti. Nije rešen po-

reski sistem, u poreskoj politici opština postoje velike razlike. Privatne radionice su loše opremljene, dotrajale, ne mogu da prate tempo razvoja. Trebalo bi dati kredite, smanjiti carinsku stopu i izgraditi radionice. Morali bi dati veću volju zanatlijama za otvaranje radionica. Sa druge strane treba da se traži odgovarajuća kvalifikacija, treba zabraniti rad posle radnog vremena, zabraniti rad bez odobrenja ... Sve je to konstatovano i rečeno 1970. godine. Tako se sećam da su uskoro zatvorili i školu učenika u privredi.

1972. godine predsednik Skupštine opštine i predstavnik Udruženja zanatlija u Senti su potpisali ugovor da opština daje zanatlijama u zakup zgradu u ulici Boška Jugovića broj 24 na 25 godina. Udruženje je dakle moglo da koristi svoju zgradu. Kiriju ne plaćaju, ali vrše njeno održavanje. Zgrada je adaptirana. 1975. godine su sastavili tačan spisak zanatlija, jer toga nije bilo. Izabrali su samoupravne organe: konferenciju zanatlija, upravni odbor, posebne stručne odbore, delegacije. Gledajući zapisnike možemo zaključiti da je rad Udruženja ponovo oživeo sredinom sedamdesetih godina. Bilo je aktivnih ljudi koji su hteli pomoći zanatlijama. Tražili su rešenje za obavezno knjigovodstvo, hteli su uticati na poresku politiku, izrađivali su cenovnike. Članovi upravnog odbora su dežurirali nedeljno dva dana, primali su zanatlije i davali savete. Bavili su se i sa drugim stvarima u domu zanatlija. Više puta se razmatra vođenje bifea, o tome da je otvoren do kasno uveče i o kartanju u njemu. Ovo zadnje, na žalost, važi za svaki senćanski klub.

1978. godine se obavezuje svaki zanatlija da vodi knjigovodstvo, i Udruženje se sprema za to da organizuje uslugu. Tada je rešeno da će zaposliti stalnog sekretara. Sledeće godine su formirali stručnu službu koja daje usluge u zaštiti prava, prilikom sklapanja ugovora, u sastavljanju molbi, u raznim administrativnim poslovima, u vođenju poslonih knjiga, u obračunavanju poreza, u sastavljanju cenovnika — dakle u svim pitanjima poslovanja.

1984. godine na inicijativu Udruženja zanatlija formirana je zanatska zadruga »Simpleks« sa 10 osnivača. To je opšta zadruga koja se bavi nabavkom sirovine i prodajom proizvoda, sa organizacijom usluga.

1986. godine su otpočeli uređivanje kluba u Domu zanatlija. Klub je uređen i već se koristi za održavanje konferencija. Uskoro će se registrovati da se tu provodi slobodno vreme i nadamo se da će to biti na određenom nivou.

Samoupravni organi današnjeg Udruženja zanatlija su: Opšta konferencija, Uža konferencija zanatlija od 28 članova, i Predsedništvo od 9 članova. U 8 sekcija razmatraju konkretne probleme određenih struka. Stručne sekcije i broj članova je sledeće: građevinski zanat 33, ugostiteljstvo 25, precizna mehanika i ostale struke (fotografi, sajdžije, zlatari, autokozmetičari i dr.) 48, metalna struka 25, prehrambeno zanatstvo 34, tekstilni i kožni zanat 25, samostalni prevoznici 16, ženski i muški frizeri 23.

Na kraju moramo reći da naš grad ima svega 230 samostalnih zanatlija. Oni zapošljavaju 200 radnika, a broj pripravnika i učenika je svega 5. Cifre govore, mi to ne želimo komentarisati.

Neko, to jest pisac ovih redova je prihvatio da prikaže zanatstvo našeg grada od početka, a posebno Udruženje zanatlija koje ima 100-godišnji jubilej. Nije to bio lak zadatak. Ima dosta arhivske građe i mogli bi studirati mesecima. Sa druge strane, imamo i periode bez dovoljno dokumenata. Interesantno je da je najslabija dokumentacija za zadnje decenije. Pisao sam samo na osnovu sačuvane građe. Pokušavao sam izbeći subjektivizam, ali to nisam dosledno činio. Zato se izvinjavam čitaocima.

O događajima bliske prošlosti sam manje govorio, jer su oni više poznati. Nisam spomenuo imena onih koji su ponovo oživeli Udruženje zanatlija. Takvih ima mnogo, neki se već godinama, čak i decenijama, bore za opstanak zanatstva. Ne možemo nabrajati svako ime. To će sigurno učiniti organizatori jubileja.

Malo sam govorio o sudbini zanatstva, i nisam se upuštao u prognoze. To ustvari nije zadatak pisca monografije. Ako bi trebao da kažem šta osećam, rekao bih da želim blagoslov društva od ove veoma lepe delatnosti — kao što su stare zanatlije očekivale blagoslov sa neba.

POGOVOR

Geslo koje autor navodi na kraju svoga pregleda istorije zanatstva u Senti kaže nam da su se zanatlije u predratnom periodu, sem svoje snage i marljivosti, mogle uzdati samo u Boga, jer od kapitalističkog društva nisu se mogli nadati nikakvoj podršci ili pomoći. Da vidimo, u kakvoj meri je promenjena ova situacija nakon rata i uvođenja novog društva nisu se mogli nadati nikakvoj podršci ili pomoći. Da vidimo, u Evrope!

Istini za volju, moramo priznati da krupne društvene promene koje su suštinski promenili ne samo privredni i politički sistem naše zemlje i mnogih zemalja, već i međuljudske odnose i sam pogled na svet velikog dela čovečanstva, u početku nisu baš pomogle razvoju zanatstva. Ortodoksno svatanje marksizma je odbacilo svaku mogućnost posedovanja proizvodnih sredstava u obliku privatne svojine, a postojanje zanatskih radnji sa nekoliko kalfi i šegrta smatrano je ostacima kapitalizma i klasičnog iskorišćavanja tuđeg rada od vlasnika tih radnji, dok same zanatlije maltene klasnim neprijateljem. Ovo dogmatsko shvatanje je bilo veoma štetno za razvoj zanatstva i rezultiralo je u postepenu regresiju ove privredne grane, što je vremenom dovelo i do izumiranja pojedinih zanatskih delatnosti i procvatu nedozvoljenog bavljenja zanatom.

Do preokreta došlo je uvođenjem privredne reforme kod nas, tokom čega se pokazalo da industrijska proizvodnja nije u stanju da rentabilno i ekonomično udovoljava svim potrebama privrede i stanovništva. Ispoljila se potreba za razvijanje male privrede, a u okviru toga i zanatstva. Taj proces oživljavanja male privrede inače može se pratiti u čitavom svetu, čak i u najrazvijenijim kapitalističkim zemljama, kao što su SAD, SR Nemačka ili Japan . . .

Saznanje o neophodnosti male privrede, kao integralnog i ravnopravnog dela celokupne narodne privrede, navelo je naše društvo da menja stav prema svim njenim granama, pa tako i prema zanatstvu. Preduzete su mere — svakako kao početak na planu pravnog regulisanja položaja ove privredne grane. Tokom društvenog dogovaranja je došlo do jedinstvenog stava i gledišta na taj problem, a u ostvarivanju i oživotvorenju dogovorenog u mnogim sredinama su postignuti na različitim nivoima i sa određenim razultatima. Naravno, u najzaostalijim sredinama su menjana stara shvatanja u najmanjoj meri, a nažalost ni mi nismo u tom pogledu među prvima.

Važnu etapu u sagledavanju položaja male privrede i zanatstva i za procenu potrebnih mera za njihovo unapređenje čini rad Komisije

saveznih društvenih saveta za probleme ekonomske stabilizacije koja u 3. knjizi svojih dokumenata 1981. god. objavljuje kratak osvrt na položaj i razvoj male privrede. Ističući značaj i ulogu male privrede u privrednom i društvenom razvoju Jugoslavije, uzroke stagnacije ove grane vidi u nepravilnom stavu prema njoj, što je uglavnom ideološke prirode i demonstrira se najviše u poreskoj politici i to veoma destimulativno deluje na razvoj ove grane, naročito zbog nestabilnosti, čak i stihijnosti u nekim sredinama, zatim razni problemi i dugotrajna procedura oko otvaranja zanatskih radnji, kadrovski problemi, školovanje itd.

Rešavanje svih ovih problema je u interesu obezbeđivanja mogućnosti za razvoj male privredi i zanatstva. Komisija preporučuje stvaranje takvih društveno-ekonomskih uslova koji omogućavaju taj razvoj, a najvažniji je od njih ravnopravno tretiranje male privrede sa ostalim privrednim granama bez obzira da li ona deluje u društvenom ili privatnom sektoru, što se postiže slobodnijim delovanjem tržišnih i ekonomskih zakonitosti, sprečavanjem mnopolističkog zatvaranja u okviru udruženog rada i društveno-političkih zajednica i sticanjem ravnopravnog statusa u pogledu formiranja cena, kreditne politike, politike uvoza-izvoza i sl. Potrebno je otkloniti sve prepreke u pogledu nabavke repromaterijala i opreme, ublažiti razna administrativna ograničenja u pogledu ličnog rada sredstvima u svojini građana, pojednostaviti mogućnost otvaranja radnji, stimulisati, a ne sprečavati zapošljavanje radnika, izgraditi stabilnu i dugoročnu poresku politiku koja će garantovati veću sigurnost u proizvodnji i stimulisati ulaganja sredstava u svojini građana u tu proizvodnju, pri čemu realna amortizacija i sredstva za nova ulaganja trebalo bi da budu olakšavajuća stavka i priznavati deo ličnog dohotka na bazi minulog rada kao i u organizacijama udruženog rada. Doprinosi za zajedničke potrebe isto bi trebali da budu jednaki za sve sektore privrede. Veoma je važno obezbeđenje poslovnog prostora, uslova za ulaganja u proširenu reprodukciju putem dodeljivanja kredita pod istim uslovima kao i OUR-ima.

Uvođenjem navedenih mera mogli bismo omogućiti procvat zanatstva i male privrede, a to bi u velikoj meri pomoglo opštoj stabilizaciji naše privrede. Da vidimo šta konkretno preduzimamo sada od predloženih mera u našoj opštini! U Društvenom planu opštine Senta za period 1986—1990. godine (»Službeni list opštine Senta« br. 7/86.) za malu privredu se predviđa sledeće:

Mala privreda

Težište razvoja male privrede u narednom petogodišnjem periodu usmeravaće se na ostvarenje njene funkcije u kvalitetnoj promeni privredne strukture i celovitijem korišćenju proizvodnih mogućnosti u opštini. Saglasno tome mala privreda će da se pojavljuje kao delatnost za dopunjavanje industrijske proizvodnje i kao samostalni proizvođač i veoma značajan činilac u proizvodnji robe široke potrošnje i servisnim uslugama.

Osnovnu orijentaciju razvoja male privrede predstavlja šire uključivanje društvenog i individualnog sektora zanatstva u tokove poslovne saradnje i kooperativnih odnosa sa industrijom i drugim granama privrede, što će omogućiti brži prodor savremene tehnike i tehnolgoije sa ubrzanjem procesa modernizacije u ovoj oblasti.

Brži razvoj individualnog sektora zanatstva će se omogućiti organizovanim akcijama i jedinstvenim sprovođenjem Društvenog dogovora za podsticanje razvoja i unapređivanja male privrede od strane svih učesnika dogovaranja. Merama za unapređivanje razvoja će se stvoriti uslovi da se poveća broj proizvodnih i uslužnih zanatskih radnji za daljih 40 na individulanom sektoru, tj. prosečno godišnje za 8 samostalnih radnji.

Jedan od bitnih uslova za dugoročni razvoj zanatstva je udruživanje samostalnih zanatskih radnji u »Simplex«, zanatsku zadrugu, sa razvijanjem raznovrsnih oblika međusobnih proizvodnih odnosa, kojim će se stvarati materijalni i drugi uslovi za tehnološko unapređenje i osposobljavanje samostalnog zanatstva. Program razvoja »Simplex«-a, zanatske zadruge, će se u narednom petogodišnjem periodu posebno orijentisati na unapređenje metaloprerađivačke i građevinske delatnosti, domaće i narodne radinosti koje pružaju povoljne uslove za novo zapošljavanje radnika.

Funkcija »Simplex«-a, zanatske zadruge, mora da se izražava i u redovnom snabdevanju svojih članova sirovinama i reprodukcionim materijalom, kao i u modernizaciji tehnologije proizvodnje. Na ovim osnovama treba obezbediti da se ovaj sektor male privrede organizovano uključi u proizvodnju robe široke potrošnje, naročito deficitarnih roba, uz potpunije korišćenje sekundarnih sirovina i reprodukcionog materijala, da razvija proizvodnju delova i sklopova za potrebe privrede i servisnu delatnost koja snabdeva privredu funkcionalno složenijim proizvodima, kao i da zadovoljava potrebe lične potrošnje.

Kao preneti zadatak iz prethodnog perioda, vezan za proširenje poslovnog prostora u oblasti zanatstva, neophodno je da se realizuje projekat izgradnje Zanatskog centra i obezbedi lokacija za proizvodno i uslužno zanatstvo u stambenim blokovima koji će se graditi. Na taj način će se organizovano i planski rešavati prostorni problemi samostalnog zanatstva. Pri planiranju razmeštaja uslužnih zanatskih radnji koristiće se saradnja sa mesnim zajednicama u gradu i u naseljima.

Bitni elemenat stabilnog i dugoročnog razvoja samostalnog zanatstva i politika poreza, mora imati podsticajni karakter naročito na brži razvoj deficitarnih zanatskih delatnosti. Karakteristika poreske politike u opštini će se odraziti u obezbeđivanju ravnopravnih uslova privređivanja organizacija udruženog rada i individualnog sektora zanatstva kojim će se obezbediti veći stepen poslovne sigurnosti samostalnog zanatstva. Ukidanje prevaziđenih administrativnih prepreka pri osnivanju zanatskih radnji, koje su u suprotnosti sa društvenim opredelenjima i merama za unapređenje zanatstva, takođe je jedan od suštinskih elemenata ostvarivanja razvojnih ciljeva i zadataka u ovom sektoru.

Kreditiranje za razvoj male privrede će se odvijati prema uslovima utvrđenim po Društvenom dogovoru o podsticanju razvoja i unapređivanju male privrede u opštini, što podrazumeva povoljnije mogućnosti korišćenja sredstava za razvoj. Osnivanje Štedno-kreditne zadruge pri »Simplex«-u, zanatskoj zadruzi, će predstavljati dalji doprinos u stvaranju materijalne osnove za brži razvoj male privrede.

Na osnovama realno je očekivati da će društveni proizvod društvenog sektora zanatstva, uključujući i »Simplex«, zanatsku zadrugu, ostvariti sa visokom stopom rasta za 10,2% prosečno godišnje i da će se stopa rasta društvenog proizvoda individualnog sektora kretati od 4,5%.

U Rezoluciji o politici ostvarivanja Društvenog plana opštine Senta za period od 1986. do 1990. godine u 1988. godini (»Sl. list Sente«, br. 4/88.) stoji sledeće:

3.9. Mala privreda

Polazeći od već usvojenih stavova u vezi razvoja male privrede u opštini, a u cilju stvaranja uslova za njen dalji dinamičan razvoj, preduzeće se sledeće mere i akcije:

— na osnovu već započete saradnje organizacija udruženog rada iz industrije sa organizacijama iz male privrede i samostalnim zanatlijama izradiće se dugoročni program saradnje pre svega iz oblasti proizvodnog zanatstva;
— sagledaće se mogućnost za uspostavljanje i za razvoj industrijske kooperativne saradnje sa velikim sistemima sa područja cele naše zemlje;
— Zanatska zadruga »Simpleks«, u skladu sa njenom programskom i proizvodnom orijentacijom, poveća će svoju proizvodnju tapaciranog nameštaja. U 1988. godini Zanatska zadruga će se pojaviti kao izvoznik tapaciranog nameštaja na konvertibilno tržište.
— Izgradnjom poslovnog prostora za obavljanje zanatskih delatnosti ublažavaće se problematika obezbeđenja poslovnog prostora za potrebe uslužnog i proizvodnog zanatstva;
— Merama poreske i kreditne politike i dalje će se stimulisati razvoj male privrede u opštini;
— pošto je i dalje prisutan problem nedostatka mladih stručnih radnika u maloj privredi, vodiće se organizovana akcija za osposobljavanje kadrova za potrebe male privrede.
— Udruženje samostalnih zanatlija u 1988. godini maksimalno će se angažovati na okupljanju samostalnih zanatlija prilikom organizovanja rasprave o značajnim dokumentima za razvoj male privrede.

Značajna investiciona ulaganja u društvenom sektoru zanatstva nisu planirana, najveća investiciona ulaganja u oblasti male privrede odnose se na uvođenje centralnog grejanja u zgradu zanatske zadruge i mlinskih prostorija, koja su delimično osposobljene za radionice udruženih zanatlija.

Na osnovu ovih dokumenata nadamo se da je i u našoj opštini došlo do preokreta u politici prema privatnom sektoru male privrede!

Glavni urednik

A ZENTAI IPARTESTÜLET SZÁZ ESZTENDEJE 1888 - 1988

A ZENTAI IPARTESTÜLET SZÁZ ESZTENDEJE 1888—1988.

Nehéz lenne megértenünk az elmúlt száz évben történteket, ha nem szólnánk az előzményekről. Előzményeken elsősorban az iparosok testület előtti társulására, nevezetesen a céhekre gondolunk. A céhekről viszont csak úgy beszélhetünk, ha ismerjük megalakításuk körülményeit, ha tudunk valamit településünk múltjáról. Nem részletes várostörténetre gondolunk, csak éppen azokra a tényezőkre, amelyek lehetővé tették a település fejlődését. Ipar ugyanis csak bizonyos fejlődési szinten keletkezhetett.

Zenta a Tisza-vidéknek, de tágabb környezetünknek is egyik legrégibb települése. Első lakói a Tisza-part és a Tópart löszdombján telepedtek le. Megmaradt aztán a mai napig a Tisza közelében, tehát a város szélén levő beltér igazgatási, kereskedelmi és művelődési központnak. A Tisza-vidék minden települése így alakult ki. Város keletkezett a folyó partján, és ennek közigazgatási területe, a hozzá tartozó kisebb-nagyobb településekkel nyugat felé húzódott vagy 25—30 kilométer távolságig.

Városunk nevét egy 1216-os okmány említi, amely szerint Saul ispán özvegye II. Endre király jóváhagyásával birtokot ajándékoz az itteni klastromnak. Minden jel arra vall, hogy ez már nem kis település. A XIV. és XV. századi oklevelek Zentát »civitas«, tehát mezővárosként emlegetik. Azt is feljegyezték róla, hogy akkor már forgalmi és kereskedelmi központ, és fejlett iparral rendelkezik, amelynek a védelméről több céh gondoskodik. Nem tudjuk, hogy milyen iparágakat műveltek távoli őseink, de az kétségtelen, hogy egy fejlett település lakóinak ipari igényeik is vannak. A város fejlettségét mi sem bizonyítja jobban, mint II. Ulászló király 1494. évi ittjártakor szerzett benyomásai. Ennek az eredménye lett az 1506-os királyi adománylevél, amely Szintarévet szabad királyi város rangjára emelte. Címerének jelképei, a búzakalász és a két kecsege a mezőgazdaságra és a halászatra utalnak. E két ősi foglalkozás természetesen jelentősebb volt, mint az egyéb igényeket kielégítő ipar. Nem kérdés azonban, hogy az iparosodás megindult. Adatokkal rendelkezünk arról, hogy 1513-ban szabadalommal és kedvezményekkel működik Zentán a csizmadia- és szabócéh.

Ha már a céheket emlegetjük, nem árt talán, ha valamivel többet mondunk róluk. Ezek olyan társaságok voltak, amelyekbe az egyféle mesterséget űző iparosok tömörültek érdekeik megvédésére. Megalakulásuk egybeesik a középkori városok fejlődésével, a céhek ugyanis a városokban kezdtek működni. A céhek a céhlevél szabályaiban foglalt

szigorú rend szerint működtek. A szabályzatot a remekművű céhládában őrizte a céhmester, a legnagyobb tisztség képviselője. A második tisztség viselője az atyamester volt, a legények főnöke, felügyelője, bírája. Nála jelentkezett a vándorlegény, mielőtt útra kelt, és amikor hazatért több éves vándorútjáról. Rangban a harmadik helyen állt az úgynevezett gazda, az inasok főnöke. Eszerint a céhekben voltak inasok, legények és mesterek. A legény az évekig tartó vándorlás után léphetett elő mesterré. Ehhez viszont »mesterremekkel«, remekbe készült munkadarabbal kellett bizonyítania mesterségbeli tudását, és fizetnie kellett az ünnepélyes mesterré avatás költségeit. A szegényebb legény gyakran éppen az utóbbi, tehát anyagi okok miatt maradt sokáig a ranglétra alsóbb fokán. Amikor az ipar történetéről beszélünk, akkor a céhek történetéről is szólunk. Az iparosok szervezete, a céh ugyanis 1876-ig működött, akkor rendelettel szüntették meg.

Említettük, hogy Zenta már a XVI. század elején szabad királyi város volt, és viszonylag fejlett iparral is rendelkezett. A ranggal járó jólétet azonban nem sokáig élvezhették a város lakói. Húsz évvel később, 1526-ban, a mohácsi csata évében vidékünkön is megjelentek a törökök, és lerombolták a várost meg a körülötte levő nyolc kisebb települést. A török uralom alatt a lakosság ugyancsak megfogyatkozott, számuk 600—700 körül mozgott. Nem valószínű tehát, hogy közöttük iparos is volt, hacsak a néhány halászt nem tartjuk annak. A lakosság fő foglalkozása a pásztorkodás volt.

Az 1697. esztendő viszont döntő változás kezdetét jelentette. A nagy jelentőségű zentai csata és az 1699. évi karlócai béke azt eredményezte, hogy a törököknek el kellett hagyniuk a Duna-Tisza közét. Ettől persze még nem indult meg a fejlődés: a vidék még évtizedekig kihalt volt, a jó termőföldet nem művelték.

A XVIII. század közepén, egészen pontosan 1751-ben Mária Terézia oklevelével Zenta és kilenc más Tisza menti község kiszakad a vármegyéből, és önálló szabadalmazott tiszai koronakerületté alakul. Az uralkodónő, majd fia, II. József a vidéket újra betelepíti, főleg az északi megyék lakosságával, de egészen távoli területekről is jönnek telepesek. Nagyszámú lengyel, sőt zaporozsjei kozák is érkezik a Tisza-vidékre. Külön gondoskodtak az iparosok idetelepítéséről. A zsidók például csak iparral foglalkozhattak. Érdekes adatokkal rendelkezünk az iparosok számát illetően. 1720-ban összeírták a lakosságot, és kiderült, hogy Zentán egy-egy ács, csizmadia, molnár és kereskedő, 7 fuvaros, 5 halász, és néhány kézműves működik.

Csaknem száz esztendőnek kell eltelnie, hogy a mi vidékünk több céhszabadalmat kapjon. Zentán 1815-ben működik a csizmadia-, a szűcs-, a takács-, a kovács- és az ácscéh, 1823-ban pedig a lakatosok, asztalosok, üvegesek és esztergályosok kapnak szabadalmat. A Duna-Tisza közének déli részén ugyanis a céhes szerveződés később indult meg, mint másutt. Az is előfordult, hogy több mesterség képviselői közös céhszervezetet alakítottak, olykor 20 szakma művelői társultak egy szervezetbe. Bács-Bodrog megye néhány mezővárosa azonban az átlagosnál gyorsabban szervezte meg iparosait. Ezek közé tartozott Zenta és a közeli Kanizsa is. Zentán a szabók és a szűcsök már 1776-ban kaptak kiváltságlevelet. Vidékünkre mégis az jellemző, hogy az ipari fejlődés és az ezzel járó

céhes szerveződés a XIX. század elején vesz nagyobb lendületet. Bácskára és természetesen városunkra az is jellemző, hogy a céhes mesterek között van szappanfőző, bábsütő, pék, kötélgyártó, szita- és rostakészítő, fésűs stb. Ez azt jelenti, hogy egyes mesterségek kiválnak a háziiparból, és szakszerűen művelt iparággá fejlődnek. Persze van kivétel is. Apai nagyanyám a század elején többedmagával árulta a piacon a házi kenyeret. Magam a két háború között egy olyan családtól hordtam a kenyeret, amelyik félig pék, félig házikenyér-sütő volt — inkább az utóbbi. Nem is olyan régen, a második világháborút követő esztendőkben minden ügyesebb háziasszony főzte vagy főzette magának a szappant. De már a század elején is működött Zentán, a mostani Egészségügyi ÖÉK épületének helyén levő régi házban egy szappanfőző műhely. Tulajdonosát Fränkel Izraelnak hívták, és két évig nála dolgozott József Attila édesapja, Josifu Aron. A családja akkor úgy tudta, hogy kivándorolt Amerikába.

Zenta iparára is jellemző a mezőgazdaság hatása. Bácska mezővárosaiban és falvaiban az iparos még erősen kötődik a földhöz. Vannak tehát olyan szakemberek, akik mesterségük folytatásán kívül még földet is művelnek. Ez a XIX. század elejére, tehát az iparosodás lendületes időszakára vonatkozik. S most feltennék egy kérdést anélkül, hogy válaszolnék rá. Százötven évvel később, tehát napjainkban iparosaink nem vonzódnak-e még mindig a mezőgazdasági termeléshez? No még egy pótkérdés: a mai magas szintű értelmiségi teljesen mentes a föld vonzalmától?

Térjünk azonban vissza a XIX. század első harmadára. 1828-ban is volt összeírás Bácskában, tehát városunkban is. Eredménye a következő lett: Zenta mezővárosban a kézművesek aránya 12,6%. Az összeírók 1858 családfőt találnak, és közülük 235-en űzik az ipart. Nem lenne rossz ez az arány, ha nem kellene hozzátennünk, hogy az egész éven át dolgozók és az időszakos iparosok összesen vannak ennyien. Aki állandóan, tehát egész éven át dolgozik a szakmában, ez ennek a számnak és százaléknak csak a fele. Legtöbb a csizmadia (44), sokan vannak a vízi- és szélmolnárok (40), nagy a takácsok száma (32), aztán következnek a szűcsök (27), a kovácsok és lakatosok (16), az ácsok (15), a szabók (15), a kerékgyártók (4). Zentán 1815-ben 4 céh alakult a 3 legnépesebb iparágat (takács, csizmadia, szűcs), valamint a kovács-, kerékgyártó-, köteles- és üvegesmesterséget ölelte fel. Az 1823-ban létesült céh hat mesterséget egyesített, és az 1824-ben alakított ács- és molnárcéh ugyancsak a legnépesebbek közé tartozott.

Mire kialakultak az ipari műhelyek, és megerősödtek a céhek mint szervezetek, több vármegye — így Bács-Bodrog megye is már 1831—32-től kezdve — javasolta a céhek megszüntetését. Ebben lényeges ellentét mutatkozott a központi kormányszervek és a megyék álláspontja között. A kormánynak megfelelt a céhrendszer, a megyék viszont ebben látták az ipar fejlődésének legfőbb akadályát, és követelték a megszüntetését. A céhek mindenesetre bizonyos monopóliumot jelentettek, amit már II. József is látott, és 1783-ban engedélyezte, hogy bárkinek, így jobbágynak is szabad mesterséget tanulnia. I. Ferenc császár viszont a céhekben látta a mesterek és legények közötti rend fenntartásának eszközét, tehát bizonyos rendőri szerepet szánt nekik. A céhrendszer fölött azonban eljárt az idő, és a XIX. század első harmadának közepén már az állami

hatóságok is szorgalmazták az ipar szabad fejlődését gátló akadályok eltávolítását. A céhrendszer kereteinek tágítására azonban csak az 1848-as forradalom eredményeként került sor.

A zentai Történelmi Levéltár okmányai között sok érdekes adattal találkozunk, amelyeket érdemes közzétenni, persze a teljesség igénye nélkül. Az egyes adatokat egymás mellé rakva, mozaikszerűen elhelyezve fontos következtetésekig juthatunk el. Így például kimondhatjuk, hogy a múlt század közepén Zentának igen fejlett ipara volt, továbbá azt is megállapíthatjuk, hogy a céhek hanyatlásának idején városunkban igen élénk tevékenységet fejtettek ki ezek a szervezetek. Rendelkezünk például a takácsmesterek névsorával, akik bizonyára valamennyien tagjai voltak a takácscéhnek. 1855-ben városunkban 53 takácsmester működött. A nevekből egyet-mást a származásukra vonatkozóan is kideríthetnénk, de ebbe most nem bocsátkozhatunk bele. Csak néhány nevet említünk: Erdéli, Tóth, Strumperger, Fendrik, Takács.

Érdemes megemlítenünk, hogy a múlt század közepén inasiskola működött, s ott a tanulók bizonyítványt kaptak. Így például Mészáros József, aki Pintér Józsefnél tanult, 1854-ben ilyen minősítést kapott: »Olvas, lassan ír, ugyan nem szépen, de olvashatón, a számolást nehezen fogja fel, de igen igyekvő.« Van a levéltárban egy jól megőrzött vándorlókönyv is. Tulajdonosa Csányi István kőműves volt, aki a könyv szerint 1848-ban vándorolt. Amikor a vándorlegény megérkezett valahova, a mester fogadta, elhelyezte, és persze tanította. Mindennek megvolt a rendje, amint azt az utóbbi okmány szövegéből is láthatjuk.

»Nyílt levél. Melly szerint az Czébéli elöljárók panasza következtében, ezennel meghagyatik minden Mesternek, és egy úttal kötelességévé tétetik, hogy mind azok akik Legényeket műhelyükbe fogadnak, azonnal tartozának az illető Atya Mesternek vándorló könyveket beadni, úgy hogy ugyan azt, csak a szolgálatból kilépte után, az illető Elöljáróknak az abba beírandó munkálati bizonyítéka mellett — kiveheti különben mivel azon Mester Urak kik e rendeletnek eleget tenni vonakodnának Két pengő forintig annyiszor amennyiszer ebbéli vétséget elkövetnek megbüntetendők lesznek. Kelt Zentán Februarius hó 2-a 1856. Zsivanovits Szilárd Czéh Biztos.«

A múlt század hetvenes évei alapvető szervezési változást hoznak. 1872-ben megjelent az első Ipartörvény, és ez kimondta a céhek megszüntetését. Helyettük úgynevezett ipartársulatokat alakítottak. Nehéz lenne megállapítani, hogy Zentán mikor alakult meg az újabb szervezet. 1876-ban már biztosan megvolt, mert olyan adattal találkoztunk, mely szerint az iparosifjúság táncvigalmat rendez az ipartársulatban. 1877-ben viszont azt írták a jegyzőkönyvbe, hogy Klesó József szanádi lakos, volt céhtag be akar lépni a zentai »ipar egyletbe«. Valószínűleg így is hívták a szervezetet. Egy 1879-es adat szerint a volt kovács-, bognár- és kötélgyártócéh átadta a zászlót és fáklyákat az egyesült ipartársulatnak olyan feltétellel, hogy a zászlót módosítsák az egyesült ipartársulat nevére. Mindent összevetve, a hetvenes évek második felében Zentán ipartársulat működött. Elnöke évekig Guelminó Alajos volt, alelnöke Radovánovits Miklós, jegyzője pedig Kovács Péter.

A nyolcvanas években ismét változás áll be az elnevezésben és a szerveződésben. 1884-től — ugyancsak törvény értelmében — kezdik

megalakítani az ipartestületeket. Hogy Zentán melyik évben alakult meg, az ismét kérdéses. A Levéltár szakmunkatársai szerint 1886-ban, a zentai Monográfia Társadalmi egyesületek I/1. füzete szerint 1888-ban jött létre Zentán az ipartestület. Még azt is megjegyezhetnénk, hogy a Levéltárban nagy méretű pecsét hirdeti, hogy »Zentai Ipartestület 1877.«. Van aztán olyan adatunk is, miszerint 1887. szeptember 4-én Guelminó Alajos elnökletével tartják az egyesült ipartársulat vezetőségi gyűlését. Az a gyanúnk, hogy mindenkinek igaza van. Az ipartestület szervezését már 1886-ban elkezdték, de csak 1888-ban alakult meg. Akkor viszont mindjárt az év elején, mert a jegyzőkönyv szerint 1888. január 21-én tartottak ipartestületi elöljárósági gyűlést Radovánovits Miklós elnökletével. Júniusban viszont már ismét Guelminó Alajos az elnök. Nem tévedünk tehát, ha ebben az évben ünnepeljük az ipartestület fennállásának századik évfordulóját. 1888-ban ugyanis már biztosan megvolt az Ipartestületnek nevezett szervezet, amely a szegedi Kereskedelmi és Iparkamara felügyelete alatt állott. A szervezet célja az iparosok érdekének védelme, az egymás közötti viszony rendezése, az iparhatóságok működésének támogatása, a tanoncszerződtetés és -szakosítás és egyéb hasonló teendők végzése.

Úgy tűnik, hogy az ambiciók már az induláskor nagyok voltak. Mindjárt megalakították az Iparos Olvasó Egyletet, az iparossegédek Önsegélyző és Önképző Egyletét, de egyik szervezet sem fejtett ki különösebb tevékenységet. A nyolcvanas és kilencvenes évek jegyzőkönyveit hatalmas könyvekben vezették. Viszonylag sokat gyűléseztek, és sok kérdésről tárgyaltak, gyakran jelentéktelen ügyekről is. Amikor viszont valamilyen nagyobb, országos jelentőségű esemény történt, Zentán is megélénkült a társadalmi élet. Az iparosok tevékenysége is felélénkült, amit a jegyzőkönyvek bizonyítanak.

1894. március 22-én fekete keretes jegyzőkönyv készül az ipartestületi elöljáróság rendkívüli üléséről, amelyet Kovácsevits József elnök vezet. Az elnök bejelenti a szomorú hírt, hogy március 20-án Turinban (Torino) elhunyt Kossuth Lajos egykori kormányzó. Kossuth érdemei között megemlíti, hog úttörő hőse volt a negyvenes évek ipari mozgalmainak, hogy fölismerte az ipari fejlődés átalakító erejét, és irányt mutatott a fölszabadított polgárságnak. Kossuth érdemei kétségtelenül nagyok, de azt mindeki tudja, hogy az ipari és egyáltalán a gazdasági fejlődés Széchenyi István nevéhez fűződik. A zentai Ipartestület a gyászhír vétele után azt is elhatározta, hogy gyűjtést szervez a nemzet nagy fiának szobrára. A szobor azonban sohasem készült el. Két évvel később meg már Savoyai szobrára gyűjtöttek, amely ugyan elkészült, de városunk polgárai nem tudták kifizetni, és Budán állították föl.

Ne bántsuk azonban az ősöket, főleg az iparosősöket, akik tulajdonképpen sok mindent tettek, illetve elkezdtek. Hiszen már a következő év is megmozgatta az iparos kebleket. Idézünk az 1895. június 22-én készült jegyzőkönyvből:

»I. Elnök előterjesztvén miszerint tudomására jutott azon örvendetes hírnek, hogy folyó évi Szeptember hó 20-án és 21-én Ő Felsége Ferencz József szeretett Királyunk városunkat a legmagasabb látogatásával szerencsélteti, s ha ezen örvendetes hír, csakugyan valósulni fog az esetben fogadtatására mely előkészületek tétessenek.«

Ferenc József valóban járt itt, és megtekintett egy hadgyakorlatot. Látogatása nem is volt haszontalan, mert akkor kapott a város járdát, villanyvilágítást. Az iparosok is bizonyára lelkesen fogadták a császárt és királyt. Az örömbe azonban némi üröm is vegyült. Pillantsunk bele az Ipartestület elöljáróságának október 23-án készült jegyzőkönyvébe!

»Határozatilag kimondatott, hogy Őfelsége ittléte alkalmával felmerült kiadások annál is inkább kifizethetők, minthogy ezen kiadásokra a folyó évi Augusztus hó 15-iki közgyűlés az elnökséget teljhatalommal ruházta fel a kiadásokra nézve.«

Nem tehet róla az ifjú Ipartestület, hogy már a harmadik olyan esztendő köszönt rá, amikor ismét nagy horderejű esemény homályosítja el az iparosok napi gondjait, örömeit. 1896 a magyarok honfoglalásának 1000. évfordulója, a »millennium«. Természetes, hogy minden ennek a jegyében történik. Az Ipartestület is az ünneplők közé áll, és erre a célra az évből egyetlen napot jelöl ki: szeptember 11-ét, a zentai csata napját, amikorra is gazdag műsort készít elő. Az elöljáróság ugyanis így határoz:

»Kimondatott az Elöljáróság által határozatilag, hogy az 1896. September hó 11-én megtartandó ünnepélynek, mely a zentai ipartestület által megtartatik, Ezred éves ünnep a neve.«

A millenniumról még három ízben tárgyalt a vezetőség, meg kellett ugyanis tervezni az ünnepséget, meg annak anyagi vonatkozásait, mert az előző évben anyagi nehézségek jelentkeztek — utólag. Nem tudni, hogy csak az Ipartestületre vagy az egész városra jellemző az állandó pénztelenség. Természetesen a múltról, csaknem száz évvel ezelőtti időkről beszélünk. Nem lennénk persze igazságosak, ha csak a nehézségekről szólnánk, és elhallgatnánk az eredményeket. Az ezredéves ünnepség kereteiben országos kiállítást is szerveztek, és a zentai iparosok sikereit érmek és oklevelek bizonyították.

A század utolsó éveire felnő az iparosifjak olyan nemzedéke, amelynek művelődési igényei is vannak. Önképzőkört alakítanak, felolvasóesteket tartanak, bálakat rendeznek, dalárdát alakítanak. Gyarapodik a könyvtáruk is. 1898. elején már 447 könyvük van. Egyszóval igénylik a kultúrát.

Az 1897-es ipartestületi közgyülést fejlett szervezet tartja. Az Ipartestületnek ekkor 503 tagja van. Az év folyamán 234 segédet és ugyanennyi inast tartottak nyilván. A testület elnöke ekkor Schick Frigyes volt.

A következő esztendő szeptemberében megölték Ferenc József feleségét, Erzsébet királynét. Jöttek tehát a gyász megnyilvánulásai. A zentaiak persze akkor sem feledkeztek meg az örökké kisértő szoborról. Az Ipartestület elnöke az elöljárósági ülésen tudatta, hogy a királyné felállítandó szobrára tetemes az adakozás, ajánljon fel tehát az Ipartestület is bizonyos összeget erre a célra. Megszavaztak 25 forintot. A szobor persze sosem készült el.

A század végére a kézműipar nagy mennyiségű termékkel látta el a vásárokat és a város főterén tartott hetipiacokat. Természetes volt, hogy a vidéki árutermelőt vonzotta a zentai piac, de a zentai iparosok is árultak más városok piacain. Persze gyakran jelentkezett a konkurrenciától való félelem is. A hódmezővásárhelyi Ipartestület például átiratban kérdezte meg a zentait, hogy betiltották-e az itteni piacokon az árusítást a »csipkés tótoknak«. Erre egy elöljárósági tag mindjárt ajánlotta, hogy

tiltsák be a zentai piacon való árulást a »korsós tótoknak« is. Ez a viaskodás a mai kutatónak nyújt értékes adatot. A cserépedény tehát nagy távolságról, az északi megyékből is eljutott a zentai piacra. Sokkal könnyebben jutott el tehát Hódmezővásárhelyről a kerámia.

Olykor, így 1902-ben is gondoltak az elszegényedett és elaggott iparosok segélyezésére. Az egyik — bizonyára nem nagy — jövedelmi forrás a táncvigalom szervezése volt. Az Ipartestület felügyelete alatt szervezték meg a házi ipartanfolyamot, amivel a teljesen nincstelen népnek biztosítottak munkát télidőben. A tanfolyam részvevőit kosárfonásra, söprűkötésre és gyékényszövésre tanították. Zentán volt a központ, de fióktelepet is szerveztek Adán, Moholon, Péterrévén, Kanizsán és Martonoson. Állami és városi segélyt kaptak, ebből szerezték be az anyagot, és fedezték a költségeket. Az iparosok anyagi helyzete ebben az időben eléggé megromlott. A helyzetért az Ipartestület vezetőségét okolták, mulasztásokra hívták föl a figyelmet. A vezetők többet foglalkoznak korteskedéssel, mint a rájuk bízott feladatok megoldásával — állította a tagság. Sor kerül aztán a régi vezetőség leváltására, és újnak a választására. Elnöknek Pintér Károlyt választják meg titkos szavazással. Ebben az évben az Ipartestületnek 474 tagja van. Érdekes, hogy az év folyamán 33 fő a szaporulat, és 40 a csökkenés.

Érdekes esemény történt 1903. augusztusában. Az Ipartestület a Gazdakörrel karöltve gazdasági és iparkiállítást szervezett, ahol sok fővárosi és vidéki kiállító is részt vett. Sajnos kevés adatunk van erről, de a rövid célzások és a néhány fennmaradt emlékérem arra vall, hogy nem kisméretű rendezvény volt.

A szociális jellegű megmozdulások állandóan jelen vannak. 1903 októberében például egy nem kevesebb, mint 48 tagú rendezőbizottság szervezte meg Gerber Jakab vendéglőjében a szüreti mulatságot. A bevételt a szegényház javára és a szegény gyerekek felruházására fordították.

Az iparos elődök sok mindenre gondoltak. 1902-ben leszakadt a tiszai fahíd, és hamarosan kiderült, hogy mit jelentett ez a város gazdasági életében. Az Ipartestület 1904-ben beadványt küldött a városi képviselő-testületnek, hogy intézkedjék a hídépítés ügyében. Kérik, hozzon a közgyűlés olyan határozatot, hogy a kormány építési engedélye nélkül is megkezdik a vashíd építését. Érdekes a megindoklásuk is. Azt mondják, Okanizsán a híd építésének ügye olyan stádiumban van, hogy ha Zentán nem cselekszenek gyorsan, ott előbb fölépül a vashíd. Ha pedig ez megtörténik, a zentai kereskedők és iparosok teljesen tönkremennek. Nem tudni, hogy az iparosok sürgetésének mekkora súlya volt, de az kétségtelen, hogy 1908-ban elkészült Zentán az első vashíd.

Persze nem csak nagy horderejű dolgokkal foglalkoztak az iparosok. Úgy tűnik azonban, hogy minden ügyet kellő alapossággal szerveztek meg. Íme egy példa erre:

»Jegyzőkönyv

felvétetett Zentán 1904. Május hó 12-én az Ipartestületi Elöljáróság által tartott rendkívüli ülésének lefolyásáról

Jelenvoltak

Tek Novoszell János Iparhatósági biztos, Pintér Károly Ipartest elnök, Novoszell Mihály Ipartest alelnök, Fendrik Ferencz, Bernyik Bertalan, Szabó Ferencz (czip), Kopasz Pál, Csáki István, Csonka István, Homolya

József, Sétáló János, Szitarics Károly, Nagy Perge Ferenc, és Sterger Lajos Elöljárósági tagok, Kenyeres István iptest jegyző.
Elnök üdvözölvén az egyebegyűlt Elöljárósági tagokat és a rendkívüli ülést megnyitottnak tekintette.
Tárgyalás alá vétetett az Ipartestületi mulatságnak mikénti megtartására vonatkozó további eljárás, és arra a költség megállapítás.
Kimondatott az Elöljáróság által többek hozzá szóllása után Fendrik Ferencz ajánlatára, hogy az Ipartestület a saját helyiségében rendez mulatságot, áldomás ivást, 1904. Május hó 23-án délután 3 órakor, az Ipartestületi háznak 10 éves megvétele jubileuma emlékére, mely alkalommal az Elnök, vagy alelnök által, az Ipartestületi ház 10 éves megvétele emlékére felköszöntő fog mondatni, és ez alkalomra 150 liter bor és 120 üveg szóda víz fog beszereztetni, a mely költségekre az előre nem látható kiadási czímre felvett költségvetés előirányzati tételből 100 korona az az száz korona állapíttatik meg kiadásra és a bor vevésre és egyébb teendők elvégzésére kiküldetnek Novoszell Mihály, Fendrik Ferencz, Sétáló János és Homolya József.«

A fenti szövegből megtudjuk, hogy az Ipartestület már tíz évvel azelőtt, tehát 1894-ben házat vásárolt magának, bizonyára nem is kicsit, ha ott mulatságokat lehetett rendezni.

1906-ban viszont már olyan esemény játszódott le, amelyik egy cseppet sem volt vidám. Márciusban a kőműves- és ácssegédek az egész város területén beszüntették a munkát, mert a mesterekkel nem tudtak megegyezni a béreket és munkafeltételeket illetőleg. A segédek a helyi lapokban tájékoztatták a lakosságot, hogy ők dolgozni akarnak, de ebben a mesterek spekulációja megakadályozza őket, sőt még egyezkedni sem hajlandók. A szervezett munkások pontokba foglalták kívánságaikat, feltételeiket. A mesterekből álló bizottság viszont ellenrendszabályt dolgozott ki és tett közzé az újságokban. Annyit tudunk csak, hogy az egyezkedés sokáig elhúzódott, és közben a segédek az egyik őket támogató építészmester neve alatt vállaltak munkát.

Az iparosság körében tehát megindult az elégedetlenségből származó mozgolódás. Az ácsmunkások 1908-ban megalapították az országos építőmunkás-szervezet zentai csoportját, az alapszabályukat viszont a miniszter nem hagyta jóvá. A szakegylet ennek ellenére működni kezdett. Erről viszont Madary János rendőrkapitány is tudomást szerzett, a működést betiltotta, és a vezetők ellen feljelentést tett a felsőbb hatóságoknál. Teleki Vince ácsmester és társai azonban már a következő év januárjában újra összehívták az ácsmunkásokat a Temesváry vendéglőben (a hídfeljárónál), és egyletüket másként szervezték meg.

Írásunk célja az, hogy minél több színből álljon össze a zentai iparosságról festett kép. Ezért igyekszünk sok és különféle adatot lejegyezni. A városban működő iparosság szaktudására bizonyára jellemző adat a következő. 1909-ben a kereskedelmi miniszter az önálló iparosok részére továbbképző tanfolyamot engedélyezett. Előadásokat hallgattak üzleti fogalmazásból, gyakorlati számtanból és mértanból, ipari könyvvitelből, szerkesztő és ábrázoló mértanból, szabadkézi rajzból és egyéb tudományokból. A tanfolyamot Veress Árpád főgimnáziumi tanár vezette, és sok hallgatója volt. Az előbbieket nem kell magyarázni, az adatok maguk is szólnak arról, hogy miért vált ismertté a zentai ipar.

1911-ben a rendes évi közgyűlésen Kiss Dezső érdekes kérdésről beszélt. Elmondta, hogy a zentai piacok már néhány éve néptelenek és üresek. A tanyai lakosság, amely az ipari termékek legjobb vásárlója volt, átpártolt Csantavérre, Topolyára és Mohol-völgyre. A bánáti forgalmat elvitte a szegedi vasút meg a szeged-törökkanizsai és nagykikindai műút. Azt indítványozta, hogy forduljanak Zenta város közgyűléséhez, tárják fel az iparosok és kereskedők rossz anyagi helyzetét, és kérjék, hogy szállási kisvasutat építsenek. Eszközöljék ki ezenkívül a csókai-tiszaszentmiklósi műút kiépítését, amely a bánáti falvak forgalmát visszaterelné Zentára. Az előterjesztést elfogadták, és megállapodtak abban is, hogy kérni fogják a Függetlenségi Kör elnökségének támogatását.

Alig néhány éve múlt, hogy a tízéves székházra ittak, 1912-ben mégis új épületet vettek. Ez a Szabó László (ma Stevan Sremac) utcában volt. 32 500 koronáért vásárolták meg törlesztésre, de úgy látszik, hogy nem tudták a vételárat törleszteni, mert 1917-ben már eladták, és tíz évig nem rendelkeztek saját épülettel. A ház egyébként Schaffer István, majd Manić Borivoj tulajdonába került.

Az előbb említettük a Függetlenségi Kört. Nos, a háborút megelőző években igen élénk volt a politikai pártok közöti harc, és ennek szele nem kerülte el a Ipartestületet sem. 1913. március 25-én igen viharos közgyűlést tartottak a Nagyvendéglő (Eugen) színháztermében. A közgyűlést Novoszell Mihály alelnök nyitotta meg. Ezután Piszár Pál elnök benyújtotta lemondását, amit a jelenlevők kitörő lelkesedéssel fogadtak. Róla írták az újságok, hogy »az ipartestületi elnöki széknek sohasem volt olyan politikai szaga, mint őalatta«. Az új vezetőség a Függetlenségi Pártból került ki, ami azt eredményezte, hogy az év vége felé a testületi jegyző személye körüli elfajult küzdelemben a zentai kormánypártiak kérték az Ipartestület autonómiájának felfüggesztését.

1913-ban ünnepelték az egyesület fennállásának 25. évfordulóját, tehát 1888-at tartották alapítási évnek. A fő ünnepség augusztus 19-én és 20-án zajlott le. 19-én este térzene volt, lampionos és fáklyásmenet a fővédnökök tiszteletére. Utána ismerkedési est. 20-án hajnalban zenés ébresztővel kezdték a napot. A vendégeket a vasút- és hajóállomáson fogadták. A Nagyvendéglőben díszközgyűlés volt, ahol dr. Sóti Ádám ügyész tartott beszédet. Délben díszebédet rendeztek, délután a Népkertben népünnepélyt. Este a színházteremben előadták Urbán Károly gimnáziumi tanár ez alkalomra írt ünnepi költeményét és a Dalárdisták című színdarabot. Augusztus 12—24. között iparkiállítást rendeztek. A kiállítás fővédnöke Fernbach Károly, Zenta város országgyűlési képviselője volt. A kiállítók okleveleket kaptak. Egy 2 000 koronás bútor volt a tárgysorsjáték főnyereménye, amit Vlada Marjanov Adai-utcai borbély nyert. Talán nem is kell mindent elmondanunk. Egy dolgot azonban meg kell jegyeznünk: ez az egész egyetlen szervezetnek, a zentai Ipartestületnek a jubileumi ünnepsége volt. Milyen súlya lehetett akkor az Iparostestületnek?

Igaz, hogy egy évvel később, 1914-ben mindez veszített a jelentőségéből. A csizmadiák és szabók ugyan 1915-ben még megünnepelték céhszabadalmuk 100. évfordulóját. Kegyelettel emlékeztek az elődökre, akik a céhrendszerben sokkal jobban éltek, mint a »szabad ipar« korszakának iparosai. A háború ekkor már javában dúlt. 1917-ben gyéren jelentek meg a közgyűlésen. Novoszell Mihály alelnök a nemrég megválasztott

és a háborúban elesett ipartestületi elnököt, Horváth Ödönt búcsúztatta. A háború végéig még egy közgyűlést tartottak igen gyenge érdeklődés mellett. Vezetőséget választottak. Az új ház vételére való javaslatot viszont elvetették, és a szervezet a városháza épületében levő volt Pollák N. Nándor-féle üzlethelyiségbe költözött.

Az első világháború vége felé már alig működtek az ipari műhelyek. Az árak felszöktek, de nyersanyag sem volt, és sok helyen a munkáskéz is hiányzott. Az emberek a fronton voltak, egy részük meg hadifogságban. A háború után, az SHS királyságban nagyon lassan normalizálódott a gazdasági élet. Az Ipartestület folytatta munkáját, még a vezetőség sem változott. A háborútól meggyötört emberek egy álomvilágot igyekeztek maguknak teremteni. Romantikus színdarabokat rendeztek, meg rózsabálat. Karácsonyi szeretetcsomagokat juttattak az elaggott iparosoknak és kereskedőknek, meg az özvegyeknek és árváknak.

1923-ban megalakult az iparosdalárda. Vezetője Klazsik Lehel főgimnáziumi ének- és rajztanár volt. A rendelkezésünkre álló adatok szerint a dalárda gyakran szerepelt, és fellépései igen sikeresek voltak.

Bizonyára jól sikerült az 1925-ben rendezett halászbál is Szudarevics Dániel vendéglőjében. A halpaprikást a halászok főzték. Meglepetésként egy nagy halat sorsoltak ki a vendégek között.

1925. szeptemberében Szabadkán országos ipari kiállítást szerveztek. Itt Branovački Lazar úriszabó és Kurucz Menyhért cipész aranyérmet, Majlend Szilveszter hangszerkészítő pedig ezüstérmet kapott.

Úgy tűnt, hogy az élet visszatért a rendes kerékvágásba. Az 1926-os nyomdászsztrájk viszont azt jelzi, hogy komoly feszültségek lappanganak. A zentai Unio Nyomda dolgozói a kollektív szerződésnek a tulajdonos által való megszegése miatt beszüntették a munkát. A szerződés előírta, hogy nyomdásztanulónak csak négy középiskolai osztályt végzett fiúkat lehet felvenni. Ezzel szemben Kerepesi Vince nyomdaigazgató fejletlen leánygyermekeket alkalmazott. Ebből lett a komoly nézeteltérés és sztrájk. Még abban az évben munkásküldöttség kereste föl Atlasz Ármint, a fűrészgyár igazgatóját, és arra kérték, hogy órabérüket egy dinárral emelje. Az igazgató a kérelmet elutasította, a vállalat 130 dolgozója meg beszüntette a munkát. A Szabadkai Hírlap című újság már arról tudósított, hogy Zentán a rendőrök is sztrájkolnak. A Sentai Újság azonban cáfolta a hírt.

A mai munkásegyetemi tanfolyamok szervezői számára is tudunk érdekes adatot közölni. 1926-ban az amerikai Singer varrógéptársaság zentai fiókja hímzőtanfolyamot szervezett, ahol a varrógéppel végezhető minden díszítő munkát megtanítottak. Akik valaha is náluk vettek varrógépet vagy a hímzéshez szükséges alkatrészt, a tanfolyamot ingyen látogathatták.

Az 1927. március 25-én megtartott közgyűlésen, amelyet Schramm Nándor elnök vezetett, elhatározták, hogy megveszik az Ipartestület részére a Guelminó József által felajánlott Boška Jugovića (Géza utca) 22. szám alatti házat 150 000 dinárért. Október elsején a városháza alatti bérelt helyiségből az új székházba költöztek. Megjegyezhetjük, hogy 1929-ig kifizették az épületet.

1928. február 26-án a városháza nagytermében tartották meg az Ipartestület évi közgyűlését. Az Amerikába távozott Schramm Nándor helyett Branovački Lazar vette át az elnökséget, az alelnök Pethő Sándor

lett. Eddig nem tettük meg, de most leközölnénk a vezetőség teljes névsorát. Az idősebbeket talán érdekelni fogja. A választmányi és felügyelő bizottsági tagok: Stevan Slavnić, Kalmár Lajos, Wirth János, Kara István, Lukács Dezső, Fábri András, Szakács József, Szántó Illés, Boros György, Horváth István, Dušan Pajić, Matykó Mátyás, Đura Grubić, Đura Panić, Virág József, Barta Mihály, Marko Prodanov, Szabó Béla, Kurucz Menyhért, Lazar Stojšić, Slavko Stanačev, Lengyel István, Petrás Ferenc, Renkó István, Danilo Slavnić, Borosgyevi János, Stumperger István, Csonka Ferenc. Könyvtárosok Bózsó István, Bálint Vince és Böhm Pál. Jegyző: Dražić Ivan tanító, pénztárnok: Kalmár István, ügyész: dr. Keczeli M. Ferenc ügyvéd.

1929-ben, egyéves késéssel ünnepelték meg az Ipartestület fennállásának 40. évfordulóját. Május 30-án, úrnapján közel 1000 iparos ünnepelt. Igazolnunk kell azt az állítást, miszerint a város egyik legnagyobb társadalmi rétegének az ünnepe volt ez. Zentán ekkor 668 iparos működött. Az előző évben 214 tanoncot szerződtettek, és 164-et szabadítottak föl. Január elsején a városban 455 tanonc és 322 segéd volt. A céhrendszer megszüntetése után az Ipartestületnek kellett vállalnia az új iparosnemzedék képzését, érdekeit, védelmét és kulturális felemelését. A Monográfia füzet szerzője az iparosokról szólva azt mondja, hogy két különösen nehéz feladatot kellett az iparosoknak teljesíteni: haladni a haladó idővel és állni a versenyt a gyáriparral. Úgy tűnik, hogy a zentai iparosok megállták a helyüket, s valóban értékes rétegét alkották városunk lakosságának. Pedig a gazdasági válság Zentát sem kerülte el, és sok kiváló iparos vett vándorbotot a kezébe, hogy a fővárosban vagy még messzebb próbálja megkeresni a mindennapit.

A jubiláló iparosokat a Sentai Újság is köszöntötte, az ismert jelmondattal: »Isten áldja a tisztes ipart!«. Az Ipartestület vezetősége táviratban ígért örök hűséget Őfelsége I. Sándor királynak. Hiszen már a Szentírásban is az áll, hogy adjuk meg az istennek, ami az istené, a császárnak pedig, ami a császáré.

1931. elejétől az Ipartestület elnöki tisztségét Lőw Sándor, a bútorgyár társtulajdonosa tölti be. 1932-ben új ipartörvény jelenik meg, amely nagyjából a régi feladatokat rója az Ipartestületre, de bizonyos szervezési átalakulásra is kötelez. Tulajdonképpen lényeges változás nem történik. Ekkor a testületnek 608 tagja van, az iparosok minden területen tevékenyek. Foglalkoznak a tagok szakképesítésével, tanfolyamokat szerveznek, bizottságokat neveznek ki minden szakmában a mestervizsga letételére. Küzdenek a zugiparosok ellen, sőt azokat is büntetni akarják, akik velük dolgoztatnak. 1933-ban megalakul az újvidéki Munkáskamara, amelynek választmányába Zentáról Stojkov Aleksandar és Kozár Gyula kerülnek be. A következő évi közgyűlésen már szót emelnek a földmunkások biztosítása érdekében, a túlóráztatás, a tanulók 6 órás munkaidejének meghosszabítása ellen és azért, hogy a háztartási alkalmazottakat ne dolgoztassák éjjel-nappal — hogy csak néhány kérdést említsünk. De volt mi ellen tiltakozni Zentán is. A vezetőség kérte az adóbehajtás szigorának enyhítését. A végrehajtók ugyanis megtették, hogy a piacon lefoglalták a kisiparosok áruit, és mindjárt elárvereztették. Nem szívesen élek személyes példával, most mégis kikívánkozik belőlem egy. Édesapám kiváló kocsifényező és mázolómester volt. Ennek ellenére baj volt az

adófizetéssel. Egy napon megjelent nálunk a végrehajtó, szétnézett, kinyitotta a szekrényajtót, kiakasztotta apám megőrzött esküvői ruháját, és már vitte is. Szóval beszélhetnénk arról, hogy mennyire volt humánus a két világháború közötti időszak.

1934-ben egy báni hivatali rendelettel kitiltották a kisiparosokat a piacról. A rendelet értelmében csak mezőgazdasági és háziipari terméket lehetett árulni. Az Ipartestület elöljárósága a Szentai Friss Újságban nyílt levélben kérte Vujić Sava polgármestertől a kisiparosok érdekeinek védelmét. A polgármester megértést tanúsított az ügyben, és ismét engedélyezték az iparosok piaci termékárusítását.

Az 1934-es esztendő egyébként elég viharos volt. Az október 9-én Marseille-ben történt esemény ugyancsak felzaklatta a kedélyeket. Lőw Sándor ipartestületi elnök október 24-re hívta össze a vezetőségi ülést. A gyászbeszédet Werner János ipartestületi tikár tartotta.

1935-ben a kisiparosok már kezdik érezni a gyáripar hatását. Pethő Sándor cipész például azt indítványozza, hogy indítsanak propagandát a gyáripar terjeszkedésének megakadályozására, mert a lábbelikészítő kisiparosok válságos helyzetben vannak. Amikor megalakult a bőriparosok zentai járási szakosztálya, legfőbb feladatának a Bata cég elleni propagandát tartotta.

1937-ben az Ipartestület Horváth István személyében új elnököt választott. A következő évben a titkár is változott. Werner János ugyanis lemondott, és Heinrich József tanárt választották meg titkárnak.

1938-ban ünnepelte az Ipartestület fennállásának 50. évfordulóját. A fő ünnepség augusztus 14-én és 15-én volt. 14-én, vasárnap reggel a vasútállomáson fogadták a vendégeket, aztán mindhárom hitfelekezet templomában istentiszteletet tartottak. A díszközgyűlés az Eugen nagytermében volt. Az ipar jelentőségét és az iparosok tekintélyét bizonyítja a megjelent vezetők száma és rangja. Tehát jelen voltak: Mirosavljević Kosta, az Iparkamara elnöke, Vujić Sava polgármester, Lőw Sándor bútorgyáros, fővédnök, Draženović Branko őrnagy, helyőrségi parancsnok, Putnik Emil főszolgabíró, Vukov Gligorije rendőrkapitány, Léderer György csókai földbirtokos, Korhecz Gyula gyártulajdonos, Milovančev Ilija verbászi elnök, Manić Vojin iparkamarai képviselő és sokan mások. A díszközgyűlést Szabó Lajos ipartestületi elnök nyitotta meg. Utána hódoló táviratot küldtek a királynak. Heinrich József testületi titkár az elmúlt 50 esztendő eseményeit ismertette. Megemlékeztek azokról az idős tagokról, akik a múltban tevékenyen részt vettek a testület munkájában.

A díszközgyűlés után felvonultak Zenta iparosai. Traktoroktól vontatva vonult végig a mozgókiállítás, a város jeles iparosainak bemutatója.

Állítsunk emléket a zentai ipar fejlett korszakának és az iparágak képviselőinek azzal, hogy felsoroljuk a neveiket! A következő iparosok vettek részt a felvonuláson: Szűgyi János cukrász, Reinholcz István pék, Kaszás Mátyás, Borbély János, Horváth Imre, Polyák Péter, Boros Gyevi Ferenc hentesek és mészárosok, Sóti Mihály, Kőrösi István szűcs és kalapos, Nešić Isidor, Wegner Pál fodrászok, Goldring Sándor esernyős, Nagymélykúti Bálint férfiszabó, Rövid Ferenc, Hubert Jenő, Balla István takács- és kötelesek, Vámos Antal és Kocsis Antal tímárok és subások, Aulik Lajos bocskoros, Kovács Vince papucsos, ifj. Németh János csizmadia, Csikós István cipész, Bíró Kálmán és Holló András szíjgyártók, Árvai

István bognár, Borosgyevi Kálmán kovács, Törtei Dezső géplakatos, Bárkányi Mihály műszerész, Nyilas István villanyszerelő, Szloboda Péter bádogos, Ubović Milan rézműves, Grosz Miksa kötszerész, Mihalik Máté hangszerész, Löwei Nándor asztalos, Beck Jenő és Bienenfeld Gáspár kárpitosok, a Tripolszky és Wirt cég mázolói, Gyömrei János gölöncsér, Gregorics Gyula kályhás, Gyurcsik Flórián kőműves, Borosgyevi Orbán ács, özv. Homolya Józsefné kéménysepről, Barsi János szobafestő, Óvári János kőfaragó és Kovács János műkőkészítő.

Déli 1 órakor a népkerti kioszkban bankett volt több száz részvevővel, felköszöntőkkel. Délután zenekísérettel vonultak le a Népkertbe, a népünnepélyre. Este az Eugen kerthelyiségében szabadtéri műsoros előadást tartottak, majd hajnalig tartó tánc következett.

15-én, hétfőn az Ipartestület székházában leleplezték az Óvári János által készített emléktáblát. Azután Vujić Sava polgármester elhelyezte az építendő művelődési otthon alapkövét.

1939. február 26-án tartottak évi közgyűlést Szabó Lajos elnökletével. A titkári jelentés szerint a testületnek 693 tagja van, 365 segédet és 354 tanoncot tartanak nyilván. Impozáns számok! A testület könyvtárában 1018 kötet a könyvállomány. Januárban az építőmunkások, februárban az Ipartestület műkedvelői rendeztek színdarabot. Balla Pál építőmester beszámolt a kultúrterem építéséről. Az évi közgyűlésen választották meg a segédeket és mestereket vizsgáztató bizottságok tagjait. A számok olykor nem sokat mondanak, de most nem kerülhetők el. Abban az évben Zentán 72 szakmából lehetett segéd-, illetve mestervizsgát tenni, és a bizottságokba 165 kiváló mestert választottak. Sajnáljuk, hogy nem tudjuk mindegyiket név szerint említeni. Tudomásunk szerint egy sem él közülük.

1940 elején az Ipartestület székházában elkészült a művelődési célokra épült nagyterem. A vezetőség úgy határozott, hogy iparosotthont is létesít, ahol a mesterek és segédek találkoznak. Bizottságot alakítottak az előkészületek lebonyolítására. Március végén 40 tehetetlen, elaggott iparosnak és családjának osztottak ki húsvéti segélyt, élelmiszert és tűzifát. Az év végén a testület tagjai megalakították a beszerzési, értékesítési és fogyasztási szövetkezetet.

Aztán bekövetkeztek az 1941-es áprilisi események. Jött a második világháború . . . S a fegyverek között nemcsak a múzsák hallgatnak! Elnémulnak a műhelyek is, főleg ha tulajdonosaikat katonának, frontra, munkaszolgálatra vezénylik. Az Ipartestület élére hatósági megbízottat állít a katonai közigazgatás. Aztán, 1941 nyarától az ipartestületre az iparügyi minisztérium, valamint a szegedi Kereskedelmi és Iparkamara felügyel. A zentai Ipartestület berendezkedik a háborús viszonyok közötti nehéz életre. Mind kifejezettebb a nyersanyaghiány, jönnek a gyenge minőségű pótanyagok. Ezekről gondoskodik az Ipartestület. Az 1940-ben alakított beszerzési és értékesítési szövetkezetet ugyanis felszámolják.

A megszállás éveiről tulajdonképpen nem sokat tudunk. De a rendelkezésünkre álló adatok is elég érthetetlenek a mai embernek. Például az, hogy elvégezték a cérna szabályszerű elosztását az iparosok között. Szóval még cérna is gyengén érkezett. Még olyasmi is előfordult, hogy a testület elnökét és jegyzőjét behívták katonának.

A háborús években, pontosabban 1942-ben egyetlen olyan esemény volt, amely nem a háborúval kapcsolatos. Bernáth Márton bejelentette, hogy a megígért festmények az Ipartestület kultúrtermében elkészültek. Ezt a vezetőség »soha el nem múló hálával« nyugtázta. S ha már a hála régen elpárolgott, mondjunk valamit Bernáth Mártonról mi, hálátlan utódok. Szobafestő volt, és a Nemanja (valamikor Battyány) utcában lakott. Művésznek amatőrnek bizonyult, de az ecsetet kiválóan kezelte. Ezt bizonyították a nagyterem falképei, és erről tanúskodnának tájképei és csendéletei is — ha tudnánk, hogy hol vannak. Csak néhányról van tudomásunk, de egy kis összefogással bizonyára össze lehetne szedni egy kiállításra valót.

Zenta 1944. október 8-án szabadul föl, és a Népfelszabadító Bizottság veszi kézbe az Ipartestület átszervezését és irányítását. A Népfelszabadító Bizottság első elnöke az Ipartestületben évekig alelnöki tisztségben működött az elmúlt időszakban, tehát ismerte a kisipar problémáit.

A felszabadulás után tiszta lappal és nagy lelkesedéssel indulhatott volna meg a kisipari termelés a társadalmi és magánszektorban egyaránt, ha lett volna nyersanyag, ha a szerszámok nem lettek volna elavultak, és ha nem féltünk volna attól, hogy a kisiparos mindjárt tőkésvállalatot alapít. Viszont nagy erkölcsi erővel és szocialista hittel rendelkeztünk.

Az 1953-ban megalapított Városi-járási Gazdasági Kamara becsületbírósága kimondta, hogy sérti az erkölcsöt, aki:

a) más gazdasági szervezet tekintélyét romboló kijelentést tesz;
b) a vállalt vagy megkötött kötelezettségeket megfontolt szándékkal megsérti;
c) normális és jó minőség címén gyönge árut bocsát a piacra;
d) hamis reklámozást végez;
e) nagyobb fizetéssel és más juttatással másoktól munkaerőt verbuvál;
f) megsérti a becsületes konkurencia elvét.

A fenti elveket általában tiszteletben is tartották, és a becsületbíróságnak nem sok dolga akadt.

1949-ben hozták meg az Általános ipartörvényt. Ennek értelmében működik a zentai Iparkamara. Az iparkamarákat azért alakítják meg, hogy kapcsolatot teremtsenek a magániparos és a szocialista állam között, mert az iparnak be kell kerülnie az ország általános gazdasági tervébe, törekvéseibe. A kamaráknak ilyen feladatokat szántak: az ipar fejlesztése, szerszám- és nyersanyagbeszerzés, részvétel a termékek és szolgáltatások árának meghatározásában, a munka ellenőrzése, az iparengedélyek kiadásánál való véleményezés, a szakkáderekről való gondoskodás, szakképesítési tanfolyamok szervezése stb. A kamarákon belül szakmák szerinti szakosztályok (szekciók) alakultak. Az iparkamarának tagjai voltak a város, illetve a járás területén működő állami, szövetkezeti és magánműhelyek. A kamara irányító szervei a közgyűlés, az igazgató bizottság és ellenőrző bizottság voltak.

1954-ben rendelet jelent meg az ipari műhelyekről és vállalatokról. Zentán 1950-től 1952-ig két iparkamara működik: a városi és a járási. 1953—1955 között egy szervezet foglalkozik az iparral: a Járási-városi Iparkamara. 1956—1959 között csak a Járási Iparkamara működik. 1960-ban és 1961-ben városunk a szabadkai Járási Iparkamarához tartozik, majd

1962-ig Zentán a szabadkai Ipari-kommunális Kamara kirendeltsége végzi teendőit. Még ebben az évben újabb szervezési változás történik: a szabadkai Járási Iparkamara irodát nyit Zentán. Szóval szervezési formákban nem szűkölködtünk — esetleg elveszünk bonyolultságukban.

A szocialista Jugoszlávia még alighogy kiheverte a háborús pusztítást, máris újra kezdhette a politikai és gazdasági harcot. 1948-tól megindult a Tájékoztató Iroda embertelen hadjárata és teljes gazdasági blokádja. Nehéz esztendők következtek, de az ország népe akkor egységes volt, és vállalta a küzdelmet. Hogy az országra nehezedő nyomás mekkora volt, arra jellemző, hogy szinte minden gyűlésen, megbeszélésen foglalkoztak vele. A Járási-városi Iparkamara évi jelentéséből másfél sűrűn gépelt oldalon magyarázzák azt, hogy nem kell nekünk a Moszkvából jövő »szabadság«, és hogy megvívjuk a magunk harcát.

Minden nehézség ellenére közvetlenül a háború után is elég nagyszámú ipari műhely volt Zentán. 1945-ben 467 műhely volt magántulajdonban és 3 társadalmi tulajdonban. Egy 1957-es jelentés viszont arról számol be, hogy 1957 végén 357 magániparos és 16 társadalmi ipari üzem működik a városban. Amit Zentáról mondunk, az nagyjából az egész járásra érvényes. 1939-ben a zentai járásban 1687 magániparos volt 845 alkalmazottal és 951 tanulóval. 1954-ben 1420 magániparos működik, 553 segéddel és 414 tanulóval. Ekkor viszont már a szocialista szektort 32 műhely képviseli 1090 munkással és 283 tanulóval. 1957-ben a magánműhelyek száma 1039, a segédeké 368, a tanulóké 240. A szocialista szektorban viszont már 45 műhely működik 1460 munkással és 195 tanulóval.

A fenti számok egyértelműen azt igazolják, hogy gyengül a magánipar, és erősödnek a társadalmi tulajdonban levő ipari műhelyek, üzemek. Persze a kérdés közel sem ennyire egyértelmű. Hogy a számok ne vezessenek bennünket félre, belelapoztunk a Járási Kisipari Kamara 1956-ról szóló évi jelentésébe. Egészen tisztán és világosan fogalmazott szövegről van szó. Szerzője megállapítja, hogy »hazánkban a szocializmus további fejlesztésével és kiépítésével a kisipar szerepe erősödik, mert tovább is végezni fog különféle szolgáltatásokat, ki fogja egészíteni a gyáripart«. Ekkor 47 kisipari vállalat működik 1100 munkással. Magántulajdonban viszont 957 műhely van, s ezekben a tulajdonosokon kívül 368 alkalmazott dolgozik. Szóval minden harmadik műhelytulajdonosra jut egy alkalmazott. Itt tehát az idegen munkaerő kihasználásáról a kapitalizációs szándékokról aligha lehet beszélni. Bizonyára nem felel meg az ipar szakmánkénti képviselete sem, bár ezt nem értékeli a jelentés. A magánműhelyek a következőképpen oszlanak meg: fémmegmunkálás 111, villamosipar 7, vegyipar 12, föld-, kő- és üvegfeldolgozás 14, építészeti ipar 32, famegmunkálás 102, papírfeldolgozás 4, textilipar 199, bőrfeldolgozás 152, élelmiszeripar 115, személyi szolgáltatás 120 és egyéb szakma 89.

A jelentés egyértelműen megállapítja, hogy az ipar egy helyben topog, sőt csökken a műhelyek száma. Az előző évben, tehát 1955-ben 218 iparos adta be iparengedélyét, ebből 98 eset Zentára vonatkozik. Még az okot is megtudhatjuk: »magas az adó«. A magániparos igyekszik elhelyezkedni a szocialista szektorban, vagy áttér a földművelésre. Úgy is fogalmazhatott volna a jelentés, hogy visszatér a földművelésre, mert a következő évben éppen ezt tartják károsnak, a földhöz való kötődést. Szinte hihetetlennek tűnik, de azt állítják, hogy a kisiparosok 78%-ának

van földje. Ha pontos, ha nem pontos az adat — mindenképpen magyarázatra szorul. Elsősorban a nem földművelőnek nem lehet több földje 5 holdnál. Másodsorban bizonyára a régi zentai hagyományokról van szó, hogy a kisiparos és családja a volt árterületeken (Mákos, Bátka, Pána stb.) tartott egy kisebb földterületet, és ott szőlőt, gyümölcsöt termelt. Ez ma éppen úgy jellemző városunkra, mint évtizedekkel ezelőtt. Csak most már a kisiparos mellé felzárkózik az ipari munkás és a nagyszámú értelmiségi is. Legtöbb esetben nem az anyagi haszon a hajtóerő, hanem a szabadban tartózkodás, a hétvégi kirándulás.

Térjünk azonban vissza 1956-ra, amikor egyesek már igen tisztán látták a kisipar problémáit. Volt például egy lista, amely felsorolja a szükséges kisipari szakmákat. A jegyzék 250 foglalkozást tüntet fel, de ezek közül nálunk csak 40 képviseltetj magát. A közgyűlésen megemlítik, hogy 1940-ben a városban 348 ipari tanuló volt, a gyűlés évében az egész járásban 350. A zentai járásban 3 ipariskola van, de egynek sincs saját épülete. Állandó előadókkal is csak a zentai iskola rendelkezik. Sehol sincs fölszerelt műhely. Mindent összevetve tehát a magánkézben levő kisipar ereje napról napra csökken.

A következő évben, 1958-ban a Járási Iparkamara évi közgyűlésén megállapítja, hogy a kisipar mint gazdasági tevékenység nélkülözhetetlen. Azt is kijelenti, hogy most már sokkal nagyobb gondot fordítunk a fejlesztésére, mint eddig. Aztán a jelentés megállapítja, hogy nagyon érezhető a gazdagodási szándék, természetesen az idegen munkaerő kihasználásával. Még azt is megtudjuk, hogy az iparosok nagy része rejtegeti a gépeit, és ezért nem mérhető fel a teljesítőképesség. Azt is megállapítják, hogy az iparosok sem akarnak magukon segíteni. Nem tudjuk, hogy ezeket a megállapításokat ki fogalmazta meg. Akárki volt is az illető, nem járult hozzá túlságosan a kisipar további fejlődéséhez.

Amikor a zentai járásban 47 ipari üzem és műhely működött, tehát 1959-ben, akkor a városban 17 műhely dolgozott, mégpedig:

1. Elit fényképész-műterem,
2. Cipészszövetkezet,
3. Budilnik órásműhely,
4. I. Hentesszövetkezet,
5. Kéményseprő-vállalat,
6. Szobafestő- és mázolószövetkezet,
7. Napred Szabószövekezet,
8. Gradnja Építőipari Szövetkezet,
9. Pobeda Asztalosszövetkezet,
10. Hermelin Szőrmeipari Szövetkezet,
11. Mermer kőfaragóüzem,
12. Mašinoremont gépjavító üzem,
13. Kvalitet kárpitosműhely,
14. Kovács-bognár műhely,
15. November 29. kosárkötő-vállalat,
16. Elektro-Bačka villanyszerelő műhely,
17. Mignon cukrászda.

Az ötvenes évek tulajdonképpen lényeges változást nem hoztak, de akkor már tisztábban látták az ipar helyzetét, a szocialista és magánszektorét egyaránt, és igyekeztek valamit tenni. Az egyik iparról szóló jelentés például nyiltan megállapítja, hogy a járás ipara 1956 végéig teljesen terv nélkül fejlődött, már amennyire fejlődésnek lehet nevezni ezt a folyamatot. 1957-re készítettek először olyan távlattervet, amelyben az ipar is helyet kapott. Az 1958. évi jelentés viszonylag fejlettnek minősíti a járás iparát. 45 kispiari vállalatról és 1500 dolgozóról tesz említést. De 1500-an dolgoznak az 1224 magánműhelyben is. Az utóbbi számok nem éppen a kisipari műhelyek fejlettségét bizonyítják. A jelentés szövegének megszerkesztője mégis a szocialista és a magánszektor antagonizmusáról beszél. Nem tudjuk, milyen ellentétet képviselhet az alacsony szintű magánipar. Azt is megállapítják, hogy az iparos az anyagi tehetségéhez mérten kevés adót fizet — tehát itt van a kapitalizálódás lehetősége, amit persze nem engedhetünk meg. Arra nincs semmilyen lehetőség, hogy minden ipart a szocialista szektor öleljen fel, tehát ellenőrizni és adóztatni kell.

Az 1959-es évben a Zentán működő 17 kisipari üzemben 775 különféle szakképzettségű munkás dolgozott, és 121 tanuló ismerkedett a szakmával. A nem termelők, tehát a tisztviselők száma 107. Tekintettel arra, hogy a kisipari üzemek száma 17, talán nem sokan vannak, akik nem közvetlenül a termelésben dolgoznak.

Mindent összevetve igazat kell adnunk az 1959-ben megfogalmazott értékelésnek, hogy mi a háború után nem örököltünk fejlett ipart, jól felszerelt műhelyeket — persze ilyenek is akadtak. Tehát a meglevő magánműhelyekből meg a »népellenségtől« kisajátított kisipari üzemekből kellett kiindulnunk. A kisvállalatok egy részét sikerült nagyüzemmé fejleszteni. A műhelyek egy része viszont vegetált, vagy éppen visszafejlődött. Amit nem sikerült helyrerakni az ötvenes évek végéig, az nem sokat változott a hatvanas évek elején sem. A szabadkai Járási Iparkamara zentai irodája éppúgy gyenge társadalmi erőt képviselt, mint az egyéb tevékenységek kirendeltségei.

Ahol kialakult a nagyüzem, ott folyt a termelés is. A közszükségleti cikkeket készítő üzemeket, különösen az öltözködést és lábbelikészítést szolgálókat az előállítási árak tették népszerűvé. Az ötvenes évek végén konfekciónk és cipőink esztétikailag igen alacsony szinten mozogtak, de az áruk mindenki számára elviselhető volt. Mekkorát fejlődtünk azóta az esztétikában, no meg az árak meghatározásában is! Az utóbbiaknál bizonyára a csillagászok segítségét is felhasználják.

A magánműhelyek alakulását döntően befolyásolja az ötvenes és hatvanas évek gazdasági politikája, a kisiparral szembeni magatartás, az intézkedések, az adópolitika vagy éppen a nemtörődés. Aki ismeri a kisiparos mentalitását, az bizonyára egyetért azzal, hogy a szakma régi képviselői a szakma kiváló ismerői is voltak, és megélhetésüket nem mások kihasználásával, hanem a saját becsületes munkájukkal akarták biztosítani. A régi mesterek a sokat emlegetett »tisztes ipart« nagyon komolyan vették. A velük való bánásmód viszont gyakran kifogásolható volt. E sorok írója nem közgazdász, tehát nem érthet az ipari termeléshez. Valami köze mégis van a iparhoz: az apja a fényező és mázoló szakma ismert képviselője volt, édesanyja pedig évtizedekig a legnevesebb zentai

női szabónál dolgozott. Két iparos gyereke próbálkozott tehát a »tisztes értelmiségi« szakmával. A szülők iránti tisztelet adta egyébként a kezébe a tollat, amikor Zenta iparáról kezdett írni.

A Történelmi Levéltár bőséges anyaggal rendelkezik Zenta iparára vonatkozólag. Azért nehéz a kutatómunka, mert sok a doboz és a benne levő okmány. Vannak persze egészen fontos és kevésbé jelentős könyvek, kimutatások, jelentések. Aki elkészítette a zentai járás ipari műhelyeinek a jegyzékét az 1952—1962 közötti időszakra, véleményünk szerint nagyon hasznos munkát végzett. Feltételezhetően csak a jövő gazdasági szakemberei fogják ezt a kimutatást értékelni és nagyra becsülni. Mi még közel állunk ehhez az időszakhoz. Viszont bennünket az lelkesít, hogy a műhelyek tulajdonosait ismerjük, bocsánat: ismertük, mert jó részük régen letette a szerszámot. Az említett tíz évben városunkban 86 szakma 675 képviselője dolgozott magániparosként. Le kellene közölnünk minden nevet, de erre sajnos sem helyünk, sem anyagi fedezetünk nincs. Néhány szakmát és néhány nevet mégis megemlítünk, eléggé önkényesen, különösebb válogatás nélkül.

A városnak több lakatosa volt: Herfert Árpád, a Törtei testvérek, Farkas István. A kádárokat Nagy Abonyi Géza és Szórád György képviseli. A fodrászok közül a Schüró testvéreket említjük meg. Órások: Vicei János, Mucsi János. Volt még kefekötőnk is: Pécsi Mátyás. Volt szűcsünk: Csocsik Sándor, Kocsis Lajos. A villanyszerelőket számunkra Nyilas István képviselte. A fényképészek közül még dolgozott: Vuković Marko, Keceli Károly, Vukovich Iván. Volt vésnökünk: Szeli Ferenc. A vegytisztítók: Kincses Istvánné, Nagy Abonyi János, Pócs Viktória. Voltak hangszerkészítőink: id. Boczán Lajos, ifj. Boczán Lajos, Soós István. Már csak egy előnyomdász volt: Kiss György. A csipke- és paszománykészítést Reszler Veronika képviselte. Még hivatásos fapapucskészítő is volt: Eszes Matild. A koszorúkat és csokrokat Balogh István és Döme Gyula készítették. Működött még több kovácsműhely: Pető Gyula - Mucsi András, Szarka Ferenc, Tóth Bojnik Zoltán, Babin Nenad, Bálint Vince. Ubović Milan rézműves még javában dolgozott. Kőfaragók: Óvári János, Faragó Nándor, Sinkovits Péter. Bognárok: Parigrósz Pál, Sarnyai István, Pető György. Férfiszabók: Lukács Dezső, Burány János, Nagy Jenő, Bózsó László, Beretka János. Női szabók: Guelmino Károly, Szép Jánosné, Urbán Antal. Kozmetikus: Bálint Fülöp, Ferenczi Júlia. Malmosok: Csetle Ferenc, Kóródi Ferenc, Kragujević Miloš, Kovács D. Károly. Bádogosok: Kovács Félix, Tarapcsik József, Vastag Mihály, Huszák Nándor. Fazekasok: Gyömrei Antal, Vörös Ferenc, Vörös Nándor. Fényező és mázoló: Bálint Kálmán. Késes: Nagy Perge István, Farkas János. Cipészek: Csáki Dezső, Fendrik Mihály, Korpa István, Kurucz Menyhért, Klímó Károly, Pecarski Borivoj, Takács Ferenc, Vasas István. S miért ne említenénk meg a város foltozó vargáját, Vándlik Jánost, aki miközben flekket rakott a cipő sarkára, verseket szavalt, még latinul is. Bocskorosok: Gulyás József, Urbán Mátyás, Szabó Imre. Volt két kályhásunk: Gregorits Gyula a munkájáról, Jankai József a torkáról volt híres. Papucsosok: Aulik Lajos, Darnai Imre, Klímó Károly, Szép István. Mindennapi kenyerünket akkor zentai pékek sütötték: Czabafy András, Czabafy Mátyás, Homolya Ferenc, Kalocsai József, Ladóczki Lajos, Puskás Péter, Prodanov Marko, Segedinac Stevan, Szeredi István, Király Anna, Moravcsik István. Cukrászok: Johanisz Kálmán, Kiss

Jenő, Sorgye József, Szűgyi János, Stefanović Dušan, Nyiki István. Az üvegeseket Lengyel István, Erős Géza és az utolsó vándorablakos, Kostur Mihály képviselték. Az utóbbival sok évvel ezelőtt Szolnokon találkoztam. Végig sírta a lányánál számomra rendezett vacsorát. Asztalosok 33-an is voltak: Almási Gergely, Kosik Antal és István, Puskás Vince, Tari István, Almási Ferenc, Kopasz Nándor. Három szíjgyártó működött, például Bíró Kálmán. A tíz szobafestő közül még dolgozott Bernáth Márton, Bővíz Lajos, Harmath Ferenc. A gyertyaöntést Čikić Lazar képviselte. Hat ács működött a városban: Patócs Péter, Reszler Ferenc, Bővíz Lajos, Harmath Ferenc, Milovics András, Árpási István. Takácsból is öt dolgozott, de közülük Erdélyi Jenőt ismertük legjobban. Ne feledkezzünk meg a kőművesekről sem, például Balla Pálról, Babócs Gézáról, Gyurcsik Flóriánról. S fejezzük be a felsorolást a ma annyira elterjedt szakmával, a női fodrászattal. Akkor ezt a szakmát Joó István, Rieger Julianna, Lukács Margit képviselték.

Itt van egy szögletes bélyegző meg egy kerek pecsét lenyomata, a következő szöveggel: »Klub zanatlija Senta« (Iparosok klubja Zenta). A hatvanas évek közepén működött ez a Klub. Az Ipartestület feladatait, munkáját kellett volna ellátnia, akkor amikor a szabadkai Járási Iparkamara irodát tartott Zentán. Az igazgató bizottság első ülését 1964. október 20-án tartották a Munkásegyetem épületében. Elnöknek Tóth József kőfaragót választották meg, titkárnak meg Spekla Józsefet.

1965 novemberében tanácskozást tartottak Zentán a Klub szervezésében. Megtárgyalták a magánipar helyzetét. Rendelkezünk ezzel a jelentéssel, tehát beleolvashatunk. Megtudhatjuk, hogy a Klub célja, hogy az ipari dolgozók egymáshoz való közeledését szorgalmazza. Az sem mellékes azonban, hogy az iparosok megismerjék a politikai, társadalmi és gazdasági kérdéseket — hogy fejlődjék náluk a szocialista gondolat. Ennek érdekében majd előadásokat meg vitákat szerveznek. Az alapvető, tehát az előbbi feladat mellett, melléktevékenységként társadalmi és szórakoztató életet akarnak élni.

Úgy tervezték, hogy 12 munkaszervezet 400 dolgozója lesz klubtag. Lett belőle 4 szervezet 80 dolgozója. Viszont a 241 magániparos kevés kivétellel társult a klubbal, fizette a tagsági díjat meg a kamarai illetéket. Pedig még saját helyiséggel sem rendelkeztek, nem volt hol összejönni.

Az elemzés megemlíti, hogy megoldatlan az iparosoknak nyersanyaggal való ellátása, és szervezetlen a piac. Ezen persze nem kell csodálkozni, mert tulajdonképpen nincs meghatározva a magánipar helye a kommunában. A munkaszervezetek bizonyos munkák elvégzésére pályázatot írnak ki — ahol a magániparos ajánlatát akkor is visszautasítják, ha jobb feltételeket ajánl. Zentán egyetlen olyan üzlet sincs, ahol a magániparosok termékeit árulják. A város egyetlen bőrkereskedése a legdrágább a Vajdaságban, az iparos tehát máshol vásárol. Az ipari műhelyek felszereltsége az 50 évvel előbbi szinten van.

A 241 kisiparos közül 28 idősebb 65 évnél, 99 az 50. és 60. évek között van, csak 114 azoknak a száma, akik 24—49 év között mozognak. Fennáll tehát a veszély, hogy egyes szakmák kihalnak, pedig máris sok mesterség hiányzik. Egy egész esztendő alatt 6 tanulót vettek fel a magániparosok. No talán még említsük meg azt is, hogy a kedves vásárló kétszer fizet forgalmi adót, az iparossal ugyanis megfizettetik az anyagbeszerzésnél, és fel kell számolnia a kész árunál.

A klub azért alakult meg, hogy a fenti problémákat megoldja. Hogy sikerült-e? Erre ismét egy dokumentumot veszünk kézbe. 1970-ben tanácskozást szervezett a Köztársasági Gazdasági Kamara Kisipari Titkársága. Határozataikból megtudjuk, hogy a kisipar számtalan problémával küszködik. Pedig a magánipar komoly tényező lehetne a munkanélküliség megoldásában. Rendezetlen viszont az adóztatás kérdése, semmi összhang nincs a községek adópolitikájában. A magániparosok műhelyei rosszul felszereltek, elavultak, nem tudják kísérni az általános ipari fejlődést. Kölcsönöket kellene biztosítani nekik, csökkenteni a vámot, műhelyeket kellene építeni. Szóval kedvet kellene teremteni ahhoz, hogy önálló kisiparos legyen valaki. Meg kellene követelni az iparosok kellő szakképesítését, meggátolni a rendes munkaidő utáni munkát, és megtiltani az engedély nélküli működést... Mindezt 1970-ben állapították meg és mondták ki. 1972. február 22-én egyesült a Vegyészeti Technológia és a Papp Pál nevét viselő szakmunkásképző iskola. Az utóbbi viszonylag jól felszerelt és jó oktatókáderrel rendelkező iskola volt. Saját épülettel rendelkezett. Tudomásunk szerint jó szakembereket képzett. Egyesítették viszont egy olyan szakiskolával, amelynek működési ideje véges. Hány vegyésztechnikusra van szükség Zentán és környékén? A Papp Pál Iskola és vele együtt a lehetőség, hogy egyszerű módon képezzünk szakembereket, megszünt. 1882-ben alakult meg városunkban az Ipari Tanulók Iskolája, és élt 90 évig.

1972-ben a Községi Képviselő-testület elnöke és az Ipartestület képviselője aláírtak egy szerződést, miszerint a Boško Jugović utca 24. számú épületet a város bérbe adja a testületnek, 25 esztendőre. Bérletet nem kell fizetni, hanem az épületet kell tatarozni. Szóval az Ipartestület visszakapta a saját épületét. Rendbe is hozták a helyiségeket. 1975-ben még az iparosok nyilvántartását is elkészítették, mert ilyen azelőtt nem volt. Megfelelő igazgatási szerveket választottak: az iparosok gyűlését, igazgató bizottságot, külön szakmai bizottságokat, küldöttségeket. A jegyzőkönyvekből ítélve a hetvenes évek közepén indult meg újra a munka a zentai Ipartestületben. Voltak aktív emberek, és segíteni akartak az iparosokon. Megoldást kerestek a kötelező könyvelésre, igyekeztek hatni az adópolitikára, közös árjegyzéket dolgoztak ki. A vezetőség tagjai szerdán és pénteken délután ügyeletet vállaltak, fogadták az iparosokat, és tanácsokkal segítették őket. Persze mással is foglalkoztak a jegyzőkönyvek tanúsága szerint. Több gyűlésen tárgyaltak a társadalmi helyiséget bérlő kocsmáros személyéről, az éjszakai nyitvatartásról, no meg a kártyáról. Ez utóbbi, sajnos minden klubba befészkelte magát.

1978-ban minden iparos számára kötelezővé tették a könyvelést, és az Ipartestület készülődött arra, hogy ilyen szolgáltatást vállaljon. Akkor határoztak úgy, hogy a testületnek állandó titkárra van szüksége. A következő évben meg is alakult a szakszolgálat, amely segítséget nyújt a jogi és társadalmi érdekvédelemben, a szerződéskötésben, kérvények és beadványok elkészítésében, üzleti könyvek vezetésében, adók elszámolásában, adóvallomások és árjegyzékek összeállításában — egyszóval minden ügyviteli kérdésben.

1984-ben az Ipartestület kezdeményezésére megalakult a Simplex nevű kisipari szövetkezet, 10 alapító taggal. Ez általános szervezet, amely anyagbeszerzéssel, az áru elhelyezésével és a szolgáltatások megszervezésével foglalkozik.

1986-ban kezdték meg az iparosok klubhelyiségének rendezését. Most már készen van a klub, gyűléseket már tartanak benne. Hamarosan regisztrált iparosklub lesz, amely a szórakozási igényeket is kielégíti — remélhetőleg megfelelő szinten.

A mai Ipartestület legfelsőbb önigazgatási szerve az általános közgyűlés, szűkebb testület a 28 tagú választott közgyűlés és a 9 tagú elnökség. 8 szakcsoportban beszélik meg az egyes ágazatok konkrét szakmai kérdéseit. Felsoroljuk a szakcsoportokat és a hozzájuk tartozó iparosok számát: építőipar 33, vendéglátó ipar 25, finommechanika és egyéb tevékenység (fényképész, órás, ékszerész, autókozmetikus stb.) 48, fémipar 25, élelmiszeripar 34, textil- és bőripar 25, önálló szállítók 16, női és férfifodrászat 23.

Végül közölnünk kell, hogy városunkban mindössze 230 önálló iparos van. A náluk foglalkoztatottak száma 200, a gyakornokok és tanoncok meg összesen 5-en vannak. A számok beszélnek, mi nem fűzünk hozzá megjegyzést.

Valaki, tehát e sorok írója arra vállalkozott, hogy ír a zentai ipar kezdeteiről, és szól az Ipartestület száz évéről. Nem volt könnyű feladata. Bizonyos levéltári anyag olyan kimerítően sok, hogy hosszú hónapokig kellene tanulmányozni. Vannak viszont igen gyengén dokumentált időszakok is. Érdekes, hogy az utóbbi évtizedekről szóló okmányok a leghiányosabbak. A meglevő, és csakis a meglevő anyag alapján írtam. Igyekeztem kerülni a szubjektív hozzáállást, ami persze nem mindig sikerült. Ezért az olvasó szíves elnézését kérem.

A közelmúlt eseményeiről kevesebbet szóltam, hiszen ezek ismertek. Az Ipartestület újjáélesztésében részt vevők neveit nem említettem, pedig vannak, akik több éve, sőt több évtizede küzdenek a kisipar fenntartásáért. Minden nevet nem tudunk megemlíteni. A közelgő jubileum szervezői bizonyára köszönetet mondanak az önzetlen munkáért nekik.

A kisipar sorsáról is keveset szóltam, és jövőjét illetően nem bocsátkoztam jóslásokba. Ez nem egy monografikus szöveg elkészítőjének a dolga. De ha elmondanám, hogy mit érzek, a társadalom áldását kérném erre a nagyon szép tevékenységre — ahogy valamikor az ég áldását kérték az iparosok, a tisztes iparosok.

Tripolsky Géza

UTÓSZÓ

A szervező által a zentai kisipar történetét feltáró mű végén idézett jelmondat azt sugallja, hogy a háború előtti kisiparosok erejükön és szorgalmukon kívül csak az Istenben bízhattak, mert a tőkés társadalom részéről nem remélhettek semmilyen támogatást vagy segélyt. Lássuk hát, milyen mértékben változott a helyzetük a háború után, az új társadalmi rendszer bevezetésével nálunk és számos közép- és délkelet-európai országban!

Az igazság kedvéért be kell ismernünk, hogy az óriási társadalmi változások, amelyek gyökerestől változtatták meg nemcsak hazánk és más országok gazdasági és politikai berendezését, hanem az emberi viszonyokat és az emberiség nagy részének a világnézetét is, kezdetben nemigen segítették a kisipar fejlődését. Az ortodox marxista felfogás elvetette a termelő eszközök magántulajdonszerű birtoklásának minden lehetőségét, és a néhány segédet meg inast foglalkoztató kisipari műhely meglétét a kapitalizmus maradványának, a tulajdonos részéről pedig az idegen munka klasszikus kizsákmányolásának tekintette, kishíján osztályellenséget szimatolva benne. Ez a dogmatikus felfogás igen károsan hatott a kisipar fejlődésére, és egyrészt annak fokozatos hanyatlását, egyes szakmák kihalását, másrészt a zugipar felvirágzását eredményezte.

A fordulat a gazdasági reform bevezetésével állt be, melynek során bebizonyosodott, hogy a nagyipari termelés nem képes kifizetődően és gazdaságosan kielégíteni a társadalom és a lakosság valamennyi szükségletét. Szükség mutatkozott a kisüzemi gazdaság és annak keretében a kisipar fejlesztésére is. A kisüzemi gazdaság újjáélesztésének ez a folyamata az egész világon, még a legfejlettebb tőkésállamokban is nyomon követhető, mint például az USA-ban, a Német Szövetségi Köztársaságban vagy Japánban.

A kisüzemi gazdaságnak mint a népgazdaság integrális és egyenrangú részének a pótolhatatlanságára vonatkozó megismerés társadalmunkat addigi álláspontjának megváltoztatására késztette valamennyi ágazat, így a kisipar iránt is. Intézkedések történtek — mindenesetre csak a gazdasági ágazat helyzetének jogi szabályozása terén. A társadalmi megállapodás során egységes álláspont alakult ki a szóban forgó kérdést illetően, ám a megállapodás valóraváltásában és életrekeltésében a különféle környezetekben különböző fokig jutottak el. Természetes, hogy a legelmaradottabb környezetekben változott meg a régi felfogás a legkisebb mértékben, és sajnos ebben a tekintetben mi sem tartozunk az élvonalba . . .

A kisüzemi gazdaság és a kisipar helyzetének felmérésében és a fejlesztés érdekében szükséges intézkedések meghatározása terén fontos lépés a Gazdaságszilárdítás Kérdéseivel Foglalkozó Szövetségi Társadalmi Tanácsok bizottságának munkája, amely dokumentumainak III. kötetében 1981-ben rövid áttekintést tett közzé a kisüzemi gazdaság helyzetéről és fejlődéséről.

Kiemelve a kisüzemi gazdaság jelentőségét és szerepét Jugoszlávia gazdasági és társadalmi fejlődésében, az ágazat megtorpanásának okait az iránta főként ideológiai természetű helytelen viszonyulásban látja, ami főként az adópolitikában jut kifejezésre, és rendkívül károsan hat az ágazat fejlődésére, különösen változékonysága, egyes környezetekben időnként szinte szeszélyes volta miatt, akárcsak a műhelynyitás körüli különféle nehézségek és bonyolult eljárások, a munkaerőkérdés, az iskoláztatás stb. terén is.

Mindezeknek a kérdéseknek a megoldására, a kisüzemi gazdaság és a kisipar fejlődési lehetőségeinek a biztosítása végett a bizottság olyan társadalmi-gazdasági feltételek megteremtését javasolja, amelyek a szóban forgó fejlődést lehetővé teszik, de mindenekelőtt a kisüzemi gazdaság iránt a többi gazdasági ágazattal azonos bánásmódot követelnek tekintet nélkül arra, hogy a társadalmi vagy a magánszektorról van-e szó, amely a piaci és a gazdasági törvényszerűségek szabadabb működtetésével, a társult munka és a társadalmi-politikai közösségek monopolisztikus bezárkózottságának feszámolásával, valamint az áralakítás, a hitelpolitika, a kiviteli és behozatali politika stb. terén egyenrangú jogállás elnyerésével érhető el. Szükség van minden akadály elhárítására az újratermelési anyag és a felszerelés beszerzésének útjából, a polgárok tulajdonát képező eszközökkel folyó személyes munka terén a különféle közigazgatási korlátozások mérséklésére, a műhelynyitási feltételek egyszerűsítésére, a dolgozók munkavállalásának ösztönzésére, nem pedig akadályozására, olyan szilárd és hosszútávú adópolitika kialakítására, amely nagyobb biztonságot szavatol, és ösztönzi a polgárok tulajdonát képező eszközöknek a szóban forgó termelésbe történő beruházását, amelynek során a reális amortizáció és az új befektetések levonandó tételt képeznének, valamint a holt munka alapján a személyi jövedelem egy részének elismerését, akárcsak a társult munka szervezeteiben. A közös szükségletekre kivetett járulékoknak is egyenlőnek kellene lenniük a gazdaság valamennyi szektorában. Igen fontos a munkahelyiségek, a bővített újratermelésbe való beruházás biztosítása a tmasz-ekkel azonos feltételekkel történő hitelbiztosítás útján.

A felsorolt intézkedések bevezetésével elérhetnénk a kisipar és a kisüzemi gazdaság felvirágzását, ami nagy mértékben támogatná gazdaságunk általános stabilizálódását is. Lássuk azonban, hogy községünkben mit is váltottak valóra a javasolt intézkedések közül!

Zenta község 1986—1990. évi társadalmi tervében (Zenta község Hivatalos Lapja, 7/86. sz.) a kisiparral kapcsolatban a következőket találjuk:

8. Kisüzemi gazdaság

Az elkövetkező ötéves időszakban a kisüzemi gazdaságnak a gazdasági szerkezet minőségi változására és a község termelési lehetőségei mind teljesebb kihasználására irányuló szerepére kell súlyt helyezni. Ezzel összhangban a kisüzemi gazdaság az ipari termelést kiegészítő tevékenységként és önálló termelőként, valamint a közfogyasztási cikkek termelésének és a szervízszolgáltatások jelentős tényezőjeként jelenik meg.

A kisüzemi gazdaság alapvető irányvonalát a kisipar társadalmi és magánszektorának az ipar és többi gazdasági ágazat ügyviteli együttműködése és kooperációs viszonya folyamataiba való szélesebb körű bekapcsolódása képezi, ami lehetővé teszi az időszerű technikának és technológiának a terület korszerűsítési folyamatai gyorsításával való gyorsabb behatolását.

Szervezett akciókkal és a kisüzemi gazdaság föllendítése és fejlesztése ösztönzéséről szóló társadalmi megállapodásnak a megállapodás valamennyi részvevője általi egységes alkalmazásával lehetővé kell tenni a kisipar magánszektorának gyorsabb fejlődését. A fejlesztési intézkedéseknek meg kell teremteniük annak feltételeit, hogy a magánszektorban további 40-re, azaz átlag évi 8 önálló műhelyre növelje a termelést a termelő és szolgáltató kisipari műhelyek számát.

A kisipar hosszú távú fejlesztésének egy lényeges feltétele az önálló kisipari műhelyeknek a Simplex Kisipari Szövetkezetbe való társulása, az egymás közti termelési viszonyok különféle formáinak fejlesztésével, melyeknek meg kell teremteniük az önálló kisipar technológiai fejlesztésének és felkészítésének anyagi és egyéb feltételeit. A Simplex kisipari Szövetkezet fejlesztési programja az elkövetkező ötéves időszakban különösen a fémfeldolgozó és az építőipari tevékenységek, a házi és népi ipar felé fog irányulni, amelyek megfelelő feltételeket nyújtanak új dolgozók foglalkoztatására.

A Simplex Kisipari Szövetkezet szerepének a tagok nyers- és újratermelési anyagokkal való rendszeres ellátásában, valamint a termelési technológia korszerűsítésében kell hogy kifejezésre jusson. Ennek alapján biztosítani kell, hogy a kisüzemi gazdaságnak ez a szektora bekapcsolódjon a közfogyasztási cikkek, különösen a hiánycikkek termelésébe a másodlagos nyersanyagok és újratermelési anyagok minél teljesebb kihasználásával, hogy fejlessze a gazdaság szükségleteit szolgáló alkatrészek és szerkezetek termelését, valamint a karbantartás tevékenységét, mely funkcionálisan összetettebb termékekkel látja el a gazdaságot és kielégíti a személyi fogyasztás szükségleteit.

Az előző időszakból fennmaradt, a kisipari üzletek bővítéséhez kapcsolódó feladat a Kisipari Központ kiépítése, tervezetének megvalósítása és a termelő és szolgáltató kisipar lokációjának az épülő lakástömbökben való biztosítása. Ily módon szervezetten és tervek szerint meg kell oldani az önálló kisipar területi problémáit. A szolgáltató kisipari műhelyek elhelyezésének tervezésénél együtt kell működni a városban és a településeken működő helyi közösségekkel.

Az önálló kisipar stabil és hosszú távú fejlesztésének lényeges eleme az adópolitika, melynek ösztönző jellegűnek kell lennie, különösen a hiányszakmák gyorsabb fejlesztése terén. A községi adópolitika jelleg-

zetessége a társultmunka-szervezetekben és a kisipari magánszektorban való gazdálkodásra való egyenjogú feltételek biztosításában fog megnyilvánulni, ezzel biztosítani kell az önálló kisipar gazdálkodásának nagyobb fokú biztonságát. A kisipari műhelyek létesítését gátlón túlhaladott, a társadalmi irányvonalakkal és a kisipar fejllesztését célzó intézkedésekkel ellentétben álló adminisztrációs akadályok beszüntetése szintén egyike e szektor fejlesztési céljai és feladata megvalósítását célzó elemeknek.

A kisüzemi gazdaság fejlesztése A kisüzemi gazdaság községbeli fejlődésének ösztönzéséről szóló társadalmi megállapodásban megállapított feltételek szerint fog alakulni, ami alatt a fejlesztést célzó eszközök felhasználásának kedvezőbb lehetőségeit értjük. A tartalék- és hitelszövetkezet megalakítása a Simplex Kisipari Szövetkezet mellett további hozzájárulást fog jelenteni a kisüzemi gazdaság gyorsabb fejlődését célzó anyagi alap megteremtéséhez.

Ennek alapján reális az az elvárás, hogy a kisipar társadalmi szektorának a Simplex Kisipari Szövetkezettel együtt társadalmi terméke évente átlag 10,2%-kal növekszik és hogy a magánszektor társadalmi termékének növekedési mutatója kb. 4,5% lesz.

A Zenta község 1986—1990. évi társadalmi tervének 1988. évi megvalósítási politikájára vonatkozó határozatban (Zenta község Hiv. Lapja, 4/88. sz.) pedig ez áll:

3.9. K i s ü z e m i g a z d a s á g

A község kisüzemi gazdasága fejlesztésére elfogadott állásfoglalásokból kiindulva, a további ütemes fejlődés érdekében az alábbi intézkedésekre és akciókra kerül sor:

— az ipari társultmunka-szervezeteknek a kisüzemi gazdasági szervezetekkel és az önálló kisiparosokkal való már megkezdett együttműködése alapján ki kell dolgozni az együttműködés hosszú távra szóló programjait, mindenekelőtt a termelő kisipar területén,
— felül kell vizsgálni az egész ország területéről való nagy rendszerekkel történő ipari kooperációs együttműködés létrehozásának és fejlesztésének lehetőségét,
— a Simplex kisipari szövetkezet program- és termelői orientációjával összhangban növeli a kárpitozottbútor-termelést. 1988-ban a szövetkezet kárpitozottbútor-exportálóként fog megjelenni a konvertibilis piacon.
— A kisipari tevékenységek ellátásához szükséges üzlethelyiségek kiépítésével enyhül a szolgáltató- és a termelőkisipar szükségleteire szolgáló üzlettér biztosításának a problémája,
— adó- és hitelpolitikai intézkedésekkel továbbra is ösztönzik a községbeli kisüzemi gazdaság fejlődését,
— mivel a kisüzemi gazdaság terén továbbra is jelen van a fiatal szakemberek hiányának a problémája, szervezett akciót kell folytatni a kádereknek a kisüzemi gazdaság szükségleteire való felkészítésére.

— 1988-ban az önálló kisiparosok egyesülete maximálisan fog törekedni az önálló kisiparosok összegyűjtésére a kisüzemi gazdaság fejlesztésére jelentős dokumentumokról folytató viták szervezése alkalmával.

A kisipar társadalmi szektorába nincsenek tervezve jelentősebb beruházások, a kisüzemi gazdaság terén a legnagyobb beruházás a központi fűtés bevezetése a kisipari szövetkezet épületébe és a malomhelyiségekbe, melyeket részben alkalmassá tettek a társult kisiparosok műhelyeivé.

A fenti okmányok alapján remélhetjük, hogy községünkben is fordulat állt be a kisüzemi gazdaság magánszektora iránti politika terén.

A főszerkesztő

Adresar — Címjegyzék

METALNA STRUKOVNA SEKCIJA
FÉMIPARI SZAKCSOPORT

1.	Bodza Karolj	mašinbravar	K.E.K. 27/4	
2.	Gebleš Ištvan	metalostrugar	7. juli br. 108	814-078
3.	Horvath Ferenc	mašinbravar	Gen. P. Drapšina 8	812-644
4.	Horvath Janoš	m. bravar-varioc	Takač Ištvana 56	
5.	Horti Levente	metalostrugar	Gen. P. Drapšina 26	812-777
6.	Klošak Karolj	nožar	Lenjinova 14	
7.	Mirković Mile	metalostrugar	Petefi Šandora 76	814-410
8.	Pap Vince	mašinbravar	Kevi — 14. reon br. 41	846-009
9.	Perin Čedomir	met. galanterija	Vuka Karadžića 15	811-083
10.	Ruža Ištvan	kovač	Novosadski put 44	812-121
11.	Sorčik Laslo	bravar	Vladimira Nazora 7	812-094
12.	Vaš Janoš	metalostrugar	7. juli br. 8	814-209 813-807
13.	Pastor Peter	popravka bicikla	Vojvođanskih brigada 17	
14.	Milanov Marinko	automehaničar	J. S. Popovića 1	814-832
15.	Vukosavljev Petar	automehaničar	Novosadski put 88	
16.	Kermeci Jožef	automehaničar	Kosovska 27	811-744
17.	Deak Tibor	plastična galant.	Gornji Breg — J.N.A. 50	
18.	Pap Lajoš	metaloprerada	Braća Levi 70	
19.	Petrović Zoltan	bravar	Novosadski put 74	
20.	Bodza Rudolf	bravar	Gen. P. Drapšina 31	
21.	Križan Tibor	limar	Tornjoš — M. Tita 20	
22.	Halas Tivadar	bravar-c.gr.	Zmaj Jovina 32	814-656
23.	Stepić Novica	met. galanterija	Petefi Šandora 76	
24.	Tornai Čaba	met. galanterija	Bakoš Kalmana 16	
25.	Pinter Bela	mehaničar	D. Tucovića 6	814-844
26.	Ereš Arpad	vulkanizer	Tornjoš — M. Tita 52	
27.	Fodor Gabor	vulkanizer	Vladimira Nazora 54	813-636
28.	Turanji Karolj	autolimar	Maksima Gorkog 90	
29.	Eseš Mira i Erne	met. galanterija	7. juli br. 120	813-179

SEKCIJA SAMOSTALNIH UGOSTITELJA
VENDÉGLATÓIPARI SZAKCSOPORT

1.	Blaho Vince	»3 goluba«	Petefi Šandora 51	
2.	Čabi Ilona	»Bela Lađa«	D. Obradovića 1	811-802
3.	Durmiši Nebi	»Šote«	Kasapska b.b.	814-096
4.	Đura Đenđi	»Tukuli«	Jožef Atila 46	
5.	Džananović Halil	»Balkan Expres«	Beogradska 77	
6.	Feldi Antal	»Pizzeria«	Lenjinova 16	813-266

7.	Gere Ž. Katalin	»Papuli«	Gen. P. Drapšina 46	811-651
8.	Hireš Roža	»Roža Šandor«	Tornjoš — 3. reon 26	
9.	Juhas Vince	»Jo Barat«	Kevi — I reon 4/b	846-017
10.	Pinter Livia	»Juhas Čarda«	Tornjoš — 9. reon 89	841-010
11.	Kip Ištvan	»Čerga Čarda«	Lava Tolstoja 1	814-666
12.	Kereši Verona	»Mađarica«	Njegošev Trg 3	
13.	Kiš Eržebet	»Plavi Dunav«	Horti Ištvana 9/a	
14.	Kozić Darinka	»Gorštak«	Tornjoški put 51	
15.	Molnar S. Jožef	»Rizling«	Petefi Šandora 44	812-752
16.	Šerfeze Marija	»Šarga Čiko«	Vojvođanskih brigada 6	813-290 814-280
17.	Tertei Jožef	»Grill Čarda«	Rade Končara 33	811-292
18.	Juhas Ferenc	»Kafe Pysi«	J. S. Popovića 41	811-808
19.	Bali Ferenc	»Bali«	Petefi Šandora 58	814-791
20.	Nađ Ana	»Laci Konjha«	Laze Lazarevića 20	
21.	Fodor Katalin	»Kupec Bar«	Doža Đerđ 38	
22.	Špekla Ibolja	»Klub 88«	J.N.A. 21	
23.	Košicki Andraš	»Rin-tin-tin«	Ady Endre 8	
24.	Bakoš Maćaš	»Piroš Čizma«	Vojvođanskih brigada 33	
25.	Šeregely Laslo	»Horizont«	Tornjoš — b.b.	

PREHRAMBENA STRUKOVNA SEKCIJA
ÉLELMISZERIPARI SZAKCSOPORT

1.	Almaši Etelka	poslastičar	Trg 1. maja br. 3	812-289
2.	Burevski Peco	burekdžija	Trg 1. maja br. 2	812-021
3.	Čočaj Miftar	pekar	Đura Jakšića 25	811-340
4.	Prekpalaj Toma	pekar	Kevi — Šoti Janoša 2	846-014
5.	Rusten Ninaj	pekar	Vlada Tomanovića 11	812-458
6.	Nikolovski Dobri	pekar	Tornjoški put 48	813-282
7.	Juhas Eržebet	poslastičar	Gajeva 63	812-595
8.	Kovač D. Đerđ	poslastičar	Tornjoški put 13	814-293
9.	Kriška Ferenc	poslastičar	R. Ćirpanova 1/a	814-881
10.	Kasami Azir	poslastičar	Gen. P. Drapšina 9	
11.	Njiki Ištvan	poslastičar	Jovana Đorđevića 1	
12.	Sulejmani Mehmed	poslastičar	Gen. P. Drapšina 7	813-571
13.	Seleš Geza	poslastičar	Gajeva 12	811-277
14.	Skenderi Vehap	poslastičar	Gen. P. Drapšina 15	814-592
15.	Nastevski Stefanka	burekdžija	Narodne Revolucije 24	
16.	Selmani Selman	burekdžija	Kasapska b.b.	
17.	Domonkoš Imre	trgovina	Đure Jakšića 30	814-553
18.	Mesaroš Endre	trgovina	Hajduk Stanka 18/a	814-620
19.	Gebleš Franciška	poslastičar	Dr Gere Ištvana b.b.	814-897

20.	Kokai Deneš	krupar	Nađ A. Vince 11	
21.	Đeri Žužana	krupar	Dimitrija Tucovića 1	
22.	Šerfeze Mihalj	krupar	Vojvođanskih brigada 6	814-280
23.	Durmiši Riza	trg. na malo	Kasapska b.b.	
24.	Durmiši Isafu	trg. na malo	Stevan Sremca 6	
25.	Kasami Abdalu	trg. na malo	Den. P. Drapšina 9	
26.	Kapaš Etelka	sodar	D. Obradovića 17	813-018
27.	Kasaš Nandor	pećkar rakije	Kevi — Aranj Janoš 24	
28.	Kalmar Lajoš	pećkar rakije	Kosovska 81	812-612
29.	Sabo Ilona	pećkar rakije	Novosadski put 42	
30.	Aulik Šandor	sodar	Moricz Žigmonda 5	
31.	Šok Tibor	sodar	Petefi Šandora 5	812-872
32.	Merdžanovski Đore	kore za pitu	Gen. P. Drapšina 7	
33.	Ibiši Nedžip	kore za pitu	Trg M. Tita 6	

TEKSTILNO KOŽARSKA STRUKOVNA SEKCIJA
TEKSZTIL- ÉS BŐRIPARI SZAKCSOPORT

1.	Cako Ilona	pletar	Servo Mihalja 40	812-091
2.	Čaki Gašpar	papučar	Željeznička 32	813-286
3.	Čaki Ištvan	obućar	Ada — Petra Kočića 18	
4.	Farkaš Laslo	pletar	Vojislava Ilića 18/a	811-384
5.	Erdelji Jožef	pletar	Stevana Knićanina 5	811-019
6.	Gebleš Balaž	tašnar	Lenjinova 6	
7.	Andruško Dragica	krojačica	Venac B. Jedinstva 27/a	
8.	Stefanović Valerija	krojačica	K.E.K. 26/8	814-064 811-608
9.	Kinčeš Laslo	obućar	Gen. P. Drapšina 8	
10.	Molnar Č. Marija	obućar	Gen. P. Drapšina 58/a	
11.	Nađ H. Jožef	pletar	Hajduk Veljka 2	814-076
12.	Tucakov Đerđ	obućar	Maksima Gorkog 96	
13.	Urban Ilona	pletar	Narodne revolucije 28	
14.	Varga Jene	šeširdžija	Gen.aP. Drapšina 7	811-504
15.	Varga Ištvan	krojač	Pupinova 2	811-143
16.	Barkanj Mihalj	hem. čiš.	Gen. P. Drapšina 9	813-566
17.	Popov Marija	obućar	K.E.K. 8/29	813-952
18.	Eseš Laslo	kožar	Fruškogorska 6	813-274
19.	Šebek Maćaš	krojač	Jovana Đorđevića 8	811-492
20.	Balint Ibolja	krojač	Narodne revolucije 7	813-616
21.	Nešebik Karolj	pletar	Bogaraš — Petefi Šandora 19	
22.	Terzić Ljiljana	krojač	Svetozara Miletića 7	814-283 811-308
23.	Guljaš Magdolna	jorgandž.	Doža Đerđ 21/a	813-855
24.	Šećerov Đorđe	pr. kože	Vojislava Ilića 22	811-385
25.	Kelemen Aranka	pr. od sirka	Tornjoš — III reon br. 23	

SEKCIJA SAMOSTALNIH PREVOZNIKA
ÖNÁLLÓ SZÁLLÍTÓK SZAKCSOPORTJA

1.	Buš Ištvan	autoprevoznik	Nemanjina 7	813-332
2.	Barna Endre	autoprevoznik	Košuth Lajoša 18	
3.	Barna Oto	autoprevoznik	Košuth Lajoša 18	
4.	Barna Tibor	autoprevoznik	Košuth Lajoša 18	
5.	Bičkei Endre	autoprevoznik	Tornjoš — Doža Đerđ 14	
6.	Kalmar Karolj	autoprevoznik	Zaboš Jožefa 34	
7.	Kordovan Čedomir	autoprevoznik	Zmaj Jovna 31 (16. Maj 14 Subotica)	
8.	Monjak Peter	autoprevoznik	Tančič Mihalja 6	
9.	Onodi Ištvan	autoprevoznik	Vuka Karadžića 14	
10.	Rosandić Želimir	autoprevoznik	Ivana Milutinovića 120 Crvenka	
11.	Radovanović Jovica	autoprevoznik	Nikole Martinovića 1/13	813-872
12.	Šoš Peter	zaprežno vozilo	Sremska 23	
13.	Vig Vilmoš	autoprevoznik	J.N.A. 40 Tornjoš	
14.	Vig Imre	autoprevoznik	Dositelja Obradovića 23	814-640
15.	Terek Laslo	autoprevoznik	Aranj Jánosa 4	

FRIZERSKA STRUKOVNA SEKCIJA
FODRÁSZ SZAKCSOPORT

1.	Almaši Eva	ženski frizer	Stevana Knićanina 14	814-035
2.	Barati Tibor	muški frizer	I. L. Ribara 84	
3.	Batki Agneš	ženski frizer	Srpska 9	
4.	Čanji Ljubica	muški frizer	Gen. P. Drapšina 8	
5.	Đurić Katarina	ženski frizer	Kosovska 87	812-255
6.	Gebleš Valerija	ženski frizer	Gen. P. Drapšina 1	811-401
7.	Gebleš Janoš	muški frizer	Lenjinova 4	
8.	Marki Jožef	muški frizer	Lenjinova 4	
9.	Kočiš Marta	ženski frizer	Gen. P. Drapšina 4	
10.	Kovač Ištvan	muški frizer	Gen. P. Drapšina 80	
11.	Kiš Karolj	muški frizer	7. juli br. 42	814-156
12.	Kinčeš Ilona	ženski frizer	Kosovska 4	
13.	Ollai Mihalj	muški frizer	Narodne revolucije 20	
14.	Pecarski Mira	ženski frizer	K.E.K. 19	813-935
15.	Rudič Atila	muški frizer	Miloša Krivokapića 2/a	
16.	Sep Eržebet	ženski frizer	K.E.K. 13/3	
17.	Stanković Klara	ženski frizer	Lenjinova 4	
18.	Tertei Iren	ženski frizer	Horti Ištvana 22	
19.	Boršoš Ibolja	ženski frizer	Molnar Petera 14	
20.	Zerge Vince	muški frizer	Tornjoški put 73/a	
21.	Kinčeš Iren	ženski frizer	Aranj Janoša 21	
22.	Ečegi Elvira	ženski frizer	V. B. Jedinstva 50	
23.	Abraham Ibolja	ženski frizer	Lenjinova 11	813-244
24.	Vajda Ibolja	ženski frizer	Narodne Revolucije 18	812-310

SEKCIJA PRECIZNIH MEHANIČARA I OSTALIH DELATNOSTI
FINOMMECHANIKUSOK ÉS EGYÉB TEVÉKENYSÉGEK SZAKCSOPORTJA

1.	Agošton Imre	cvećar	Narodne revolucije 25	813-235
2.	Agošton Jolan	cvećar	Narodne revolucije 25	813-235
3.	Deme Laslo	cvećar	Gen. P. Drapšina 31/a	813-386
4.	Boroš Melinda	cvećar	D. Obradovića 2	
5.	Artuković Piroška	cvećar	J. S. Popovića 29	
6.	Molnar Viktoria	cvećar	Novosadski put 78/a	
7.	Kinčeš Imre	cvećar	Novosadski put 22	814-468
8.	Gomboš Imre	baštovan	13. juli br. 31	814-466
9.	Balint Arpad	elektromeh.	K.E.K. 9	813-933
10.	Kasaš Imre	vikler	Gen. P. Drapšina 45	814-034
11.	Trampa Pavle	elekromeh.	Gen. P. Drapšina 19	813-226
12.	Lakatoš Peter	vikler	D. Tucovića 16	812-507
13.	Poša Janoš	elektromeh.	Vlada Tomanovića 41	813-964
14.	Homolja Deneš	elektromeh.	Beogradska 58	814-995
15.	Deak Jene	elektromeh.	Berta Ištvana 30	
16.	Manić Borivoj	prec. meh.	Stevana Sremca 5	811-351
17.	Kobrehel Tibor	prec. meh.	K.E.K. 9/4	813-938
18.	Keceli M. Janoš	RTV meh.	Gen. P. Drapšina 34/a	
19.	Kovač R. Gabor	RTV meh.	Maksim Gorkog 69	813-178
20.	Sabo Janoš	RTV meh.	Save Kovačevića 7/a	813-323
21.	Boldižar Andraš	RTV meh.	Fruškagorska 22	813-257
22.	Kovač Peter	časovničar	Svetozara Miletića 18	813-761
23.	Poljak Laslo	časovničar	Lenjinova 6	814-486
24.	M. Vig Valerija	časovničar	Gen. P. Drapšina 7	
25.	Šok Laslo	časov.-zlatar	Gen. P. Drapšina 7	814-589
26.	Boroš Jene	zlatar	Gen. P. Drapšina 2	812-193
27.	Domonkoš Ištvan	zlatar	Beogradska 68	813-008
28.	Horvath Atila	zlatar	Gen. P. Drapšina 3	814-539, 812-654
29.	Kalmar Bela	auto-elektr.	Ljubice Popovića 27/a	813-629
30.	Bera Katalin	optičar	Lenjinova 6	813-124
31.	Kovačev Mladen	ofset štampa	Ilije Birčanina 3	811-695
32.	Nada Milanov	autokozmetika	Kosovska 2	
33.	Kerekeš Jožef	autokozmetika	J.N.A. 79	
34.	Jakotić Eržebet	izr. ramova	Gen. P. Drapšina 19	
35.	Donda Julijana	zabavne igre	Maksima Gorkog 66	
36.	Milanović Uroš	zabavne igre	Majera Otmara 12	
37.	Serenči Zvonko	zabavne igre	Gen. P. Drapšina 86	
38.	Stojanović Milan	zabavne igre	Partizanska 13	
39.	Dević Dragan	fotograf	Joo Lajoša 36	
40.	Dević Zoran	fotograf	Servo Mihalja 36	
41.	Salma Etelka	fotograf	Lenjinova b.b.	
42.	Nađ Imre	fotograf	K.E.K. Foto »RIA«	811-245
43.	Vuković Endre	fotograf	Gen. P. Drapšina 7 Foto »IVAN«	812-077

GRAĐEVINSKA STRUKOVNA SEKCIJA
ÉPÍTŐIPARI SZAKCSOPORT

1.	Aulik Ištvan	kamenorezač	Hajduk Stanka 31	811-885
2.	Aulik Gergelj	kamenorezač/grav.	Hajduk Stanka 40	814-882
3.	Baboč Geza	zidar	Trg Narodnog Fronta	813-497
4.	Đetvai Ištvan	zidar	Mala Kompetencija 22	
5.	Gemeri Jožef	zidar	Đure Jakšića 8	
6.	Kenjveš Ištvan	zidar	Baštenska 17	
7.	Karolj Šandor	zidar	Ljubice Popovića 27	814-689 814-473
8.	Lajčak Jožef	zidar	Matija Gubca 12	
9.	Nađ M. Peter	zidar	Dr Beer Imre 13	
10.	Petrović Vladislav	zidar	Dimitrija Tucovića 41	
11.	Tolić Vlada	zidar	Trg Narodnog Fronta 6	
12.	Varga Andraš	zidar	Đure Đakovića 24	
13.	Farago Laslo	kamenorezač	Vojvođanskih brigada 8/a	814-281
14.	Kriška Nandor	moler-farbar	Tornjoški put 29	
15.	Lukač Ferenc	moler-farbar	Vlade Tomanovića 6/a	811-808
16.	Bilicki Karolj	elektroinstalater	Tornjoš — II reon br. 12	811-023
17.	Lišćević Šandor	elektroinstalater	Tornjoš — 18. reon br. 53/a	
18.	Toth Jožef	elektroinstalater	Boška Jugovića 17/a	814-585
19.	Vojnak Šandor	elektroinstalater	»7. juli« br. 43	814-518
20.	Matok Zoltan	elektroinstalater	Bačka 12	
21.	Čabi Laslo	pilar-stolar	Tornjoški put b.b.	
22.	Farkaš Veronika	pilar	Tornjoš — Doža Đerđ 9	
23.	St. Cako Ferenc	pilar-rezač	Takač Ištvana 37	
24.	Ml. Cako Ferenc	pilar-rezač	Takač Ištvana 37	
25.	Torma Đerđ	pilar-rezač	Drinska 1	
26.	Šuranji Ferenc	drvoseča-pilar	Bogaraš b.b.	
27.	Pek Laslo	tesar	Špiro Maćaš 25	
28.	Olajoš Bela	stolar-tesar	Đura Jakšića 46/a	814-124
29.	Sabo Ferenc	stolar	Braća Levi 20	
30.	Sabo Roža	drvena galanterija	Braća Levi 20	
31.	Krivokapić Pavle	stolar	Vuka Karadžića 23	811-966
32.	Đuri Justina	drvena galant.	J. S. Popovića 4	812-483
33.	Toth H. Žolt	izr. sp. opreme	Vojislava Ilića 7	814-642
34.	Sorad Bela	kolar	Gen. P. Drapšina 51	
35.	Varadi Jožef	mont. cent. grej.	Braća Levi 44	
36.	Malbašić Svetozar	mont. cent. gr.	Servo Mihalja 15	36-794
37.	Tubić Milan	bunardžija	Majora Samardžića 3	

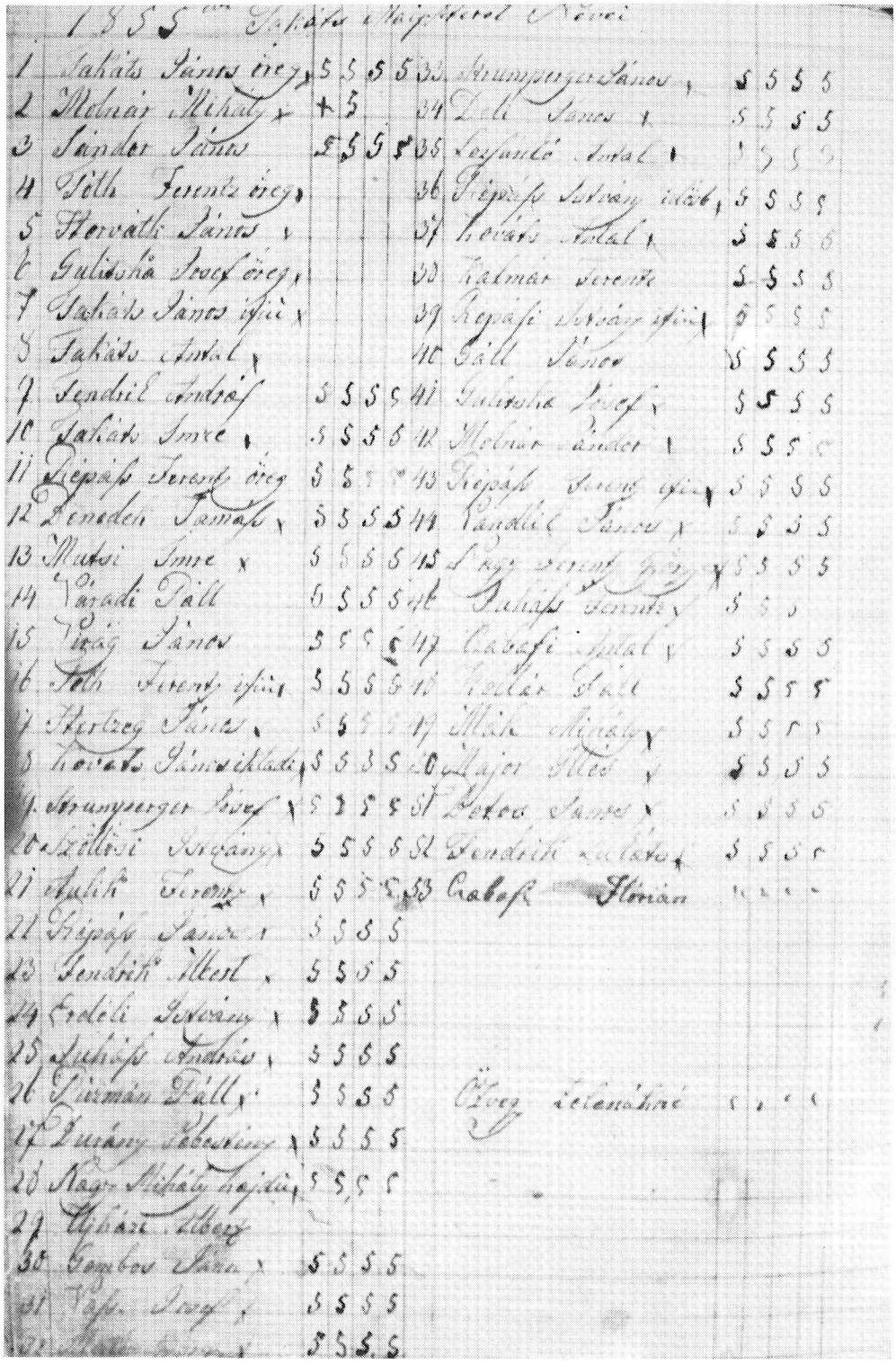

A takács céh tagjai 1855.
Članovi tkačkog ceha 1855.

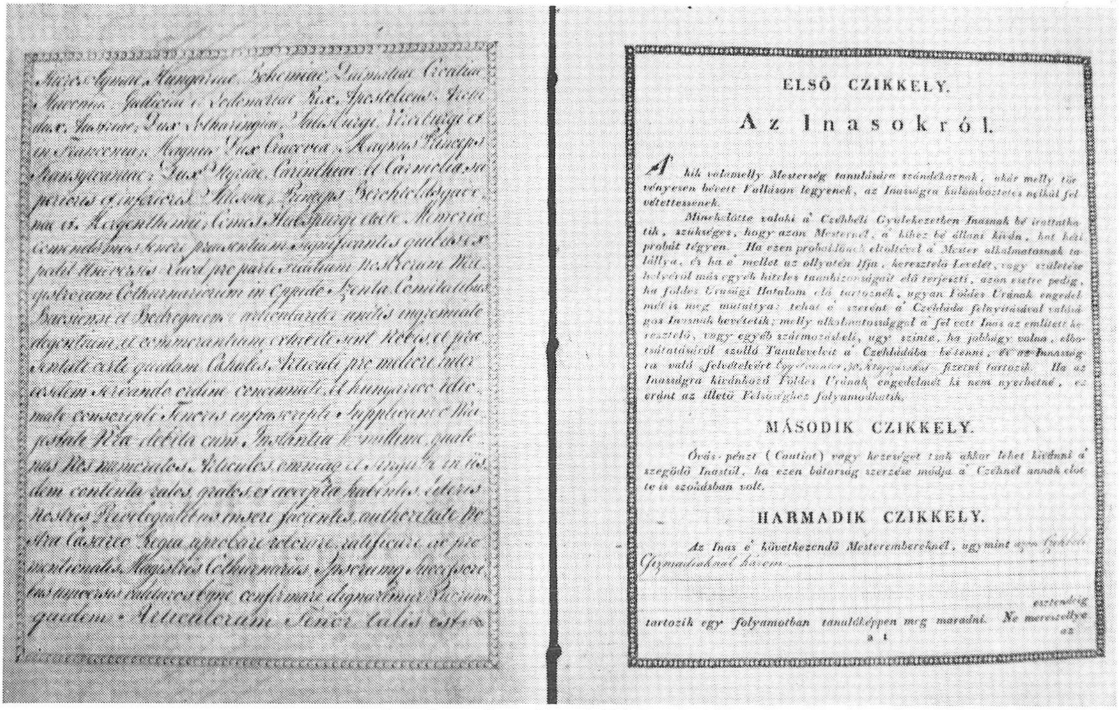

ELSŐ CZIKKELY.

Az Inasokról.

A kik valamelly Mesterség tanulására szándékoznak, akár melly törvényesen bévett Vallásón legyenek, az Inasságra különböztetés nélkül fel vétettessenek.

Minekelőtte valaki a' Czéhbéli Gyülekezetben Inasnak bé írattathatik, szükséges, hogy azon Mesternél, a' kihez bé állani kíván, hat heti probát tégyen. Ha ezen probaidőnek eltöltével a' Mester alkalmatosnak talállya, és ha e' mellet az ollyatén Ifju, keresztelő Levelét, vagy születése helyéről más egyéb hiteles tanubizonyságait elő terjeszti, azon esetre pedig, ha földes Urasági Hatalom alá tartoznék, ugyan Földes Urának engedelmét is meg mutattya: tehát e' szerént a' Czéhláda felnyitásával valóságos Inasnak bevétetik; melly alkalmatossággal a' fel vett Inas az említett keresztelő, vagy egyéb származásbéli, ugy szinte, ha jobbágy valna, elbotsáttatásáról szolló Tanuleveleit a' Czéhládába bé tenni, és az Inasságra való felvételéért Egy forintot 30 Krajczárokat fizetni tartozik. Ha az Inasságra kivánkozó Földes Urának engedelmét ki nem nyerhetné, ez eránt az illető Felsőséghez folyamodhatik.

MÁSODIK CZIKKELY.

Órás-pénzt (Cautiot) vagy kezességet tsak akkor lehet kívánni a' szegődő Inastól, ha ezen bátorság szerzése módja a' Czéhnél annak előtte is szokásban volt.

HARMADIK CZIKKELY.

Az Inas e' következendő Mesterembereknél, ugymint azon Czéhbeli Csizmadiaknál három

esztendeig tartozik egy folyamotban tanulóképpen meg maradni. Ne merészellye az

a 1

A csizmadia céh privilégiuma 1815.
Privilegovano pravo ceha čizmara 1815.

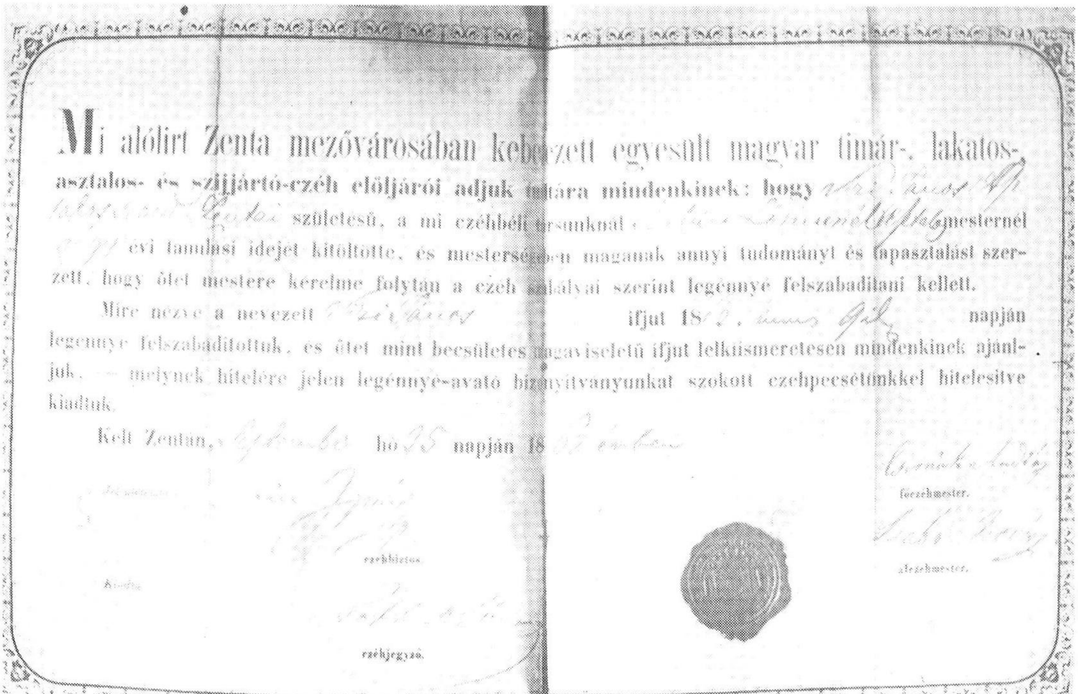

Mi alólirt Zenta mezővárosában kebelezett egyesült magyar timár-, lakatos-, asztalos- és szijjártó-czéh elöljárói adjuk tudtára mindenkinek: hogy születésű, a mi czéhbéli társunknál mesternél évi tanulási idejét kitöltötte, és mesterségében magának annyi tudományt és tapasztalást szerzett, hogy őtet mestere kérelme folytán a czéh szabályai szerint legénnyé felszabadítani kellett.

Mire nézve a nevezett ifjut 18 napján legénnyé felszabadítottuk, és őtet mint becsületes magaviseletű ifjut lelkiismeretesen mindenkinek ajánljuk, — melynek hitelére jelen legénnyé-avató bizonyítványunkat szokott czéhpecsétünkkel hitelesítve kiadtuk.

Kelt Zentán, ho napján 18 évben.

főczéhmester.

czéhbiztos.

alczéhmester.

czéhjegyző.

Legénnyé avató bizonyítvány 1862.
Svedočanstvo o izučavanju zanata 1862.

VÁNDORLÓKÖNYV

a' Nagy Méltósága Királyi

Magyar Helytartó Tanácsnak

Rendelése szerint.

Budán,

nyomattatott, és árultatik a' Királyi Magyar Univers. Könyvnyomtató Házában 1845.

Wanderbuch

Statthaltercy-Verordnung

Ofen

gedruckt, und zu haben in der königl. ungarischen Universitäts-Buchdruckerey 1845.

Vándorkönyv 1848.
Knjiga kretanja kalfa 1848.

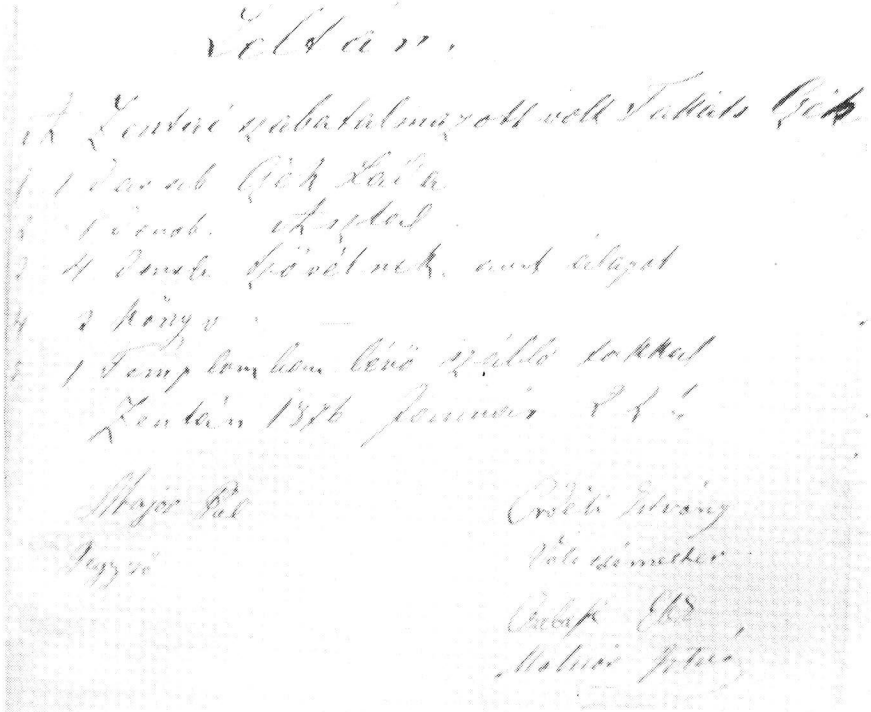

A takács céh leltára 1876.
Inventar tkačkog ceha 1876.

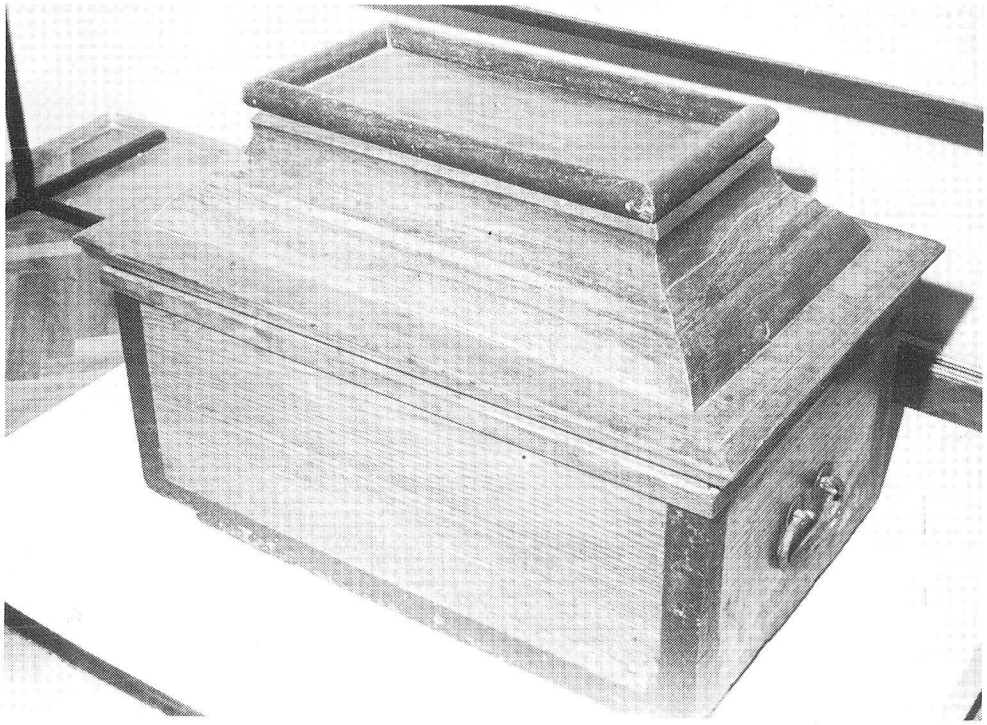

A takács céh ládája
Sanduče tkačkog ceha

A Zentai Egyesült Ipartársulat zászlója 1884.
Zastava Društva zanatlija u Senti 1884.

valamint annak foganatosítását, pártolásba ajánlása tárgyában
Tudomásul vétetett.

39.) Olvastatott a Hódmező-vásárhelyi Ipartestület Elnökségének 88/899 számú átirata, melyben kérdést intéz, hogy az itteni piaczokon a csipkés tótoknak az árusítás vajjon kivan-e tiltva.
Tudomásul vétetett, és erről a városi rendőr főkapitányságot átiratban megkérdezni rendeltetik, valamint az érdekelt ipartestületet is tudósítani.

40.) Balogh Albert Elöljárósági tag azon inditványt tette az ülésen hogy a korsós tótoknak a piaczon árulását is bekellene tiltani.
Az inditvány elfogadtatott, és kimondatott, hogy ennek betiltására a városi Főkapitányságot átiratilag felhívja.

41.) Olvastatott a városi Tanács 6865/899 számú átirata, Pánzél Erzsébetnek, szobafestő iparra vonatkozó, iparigazolvány kérése, mely áttétetett vélemény adás végett.

H

Kimondatott az Elöljáróság által Elnök inditványára, hogy Pánzél Erzsébet a kérésével elutasitandó, mert a nevezett sem a tanoncz idejét, sem azt hogy két évig szakba vágó műhelyben, mint segéd volt alkalmazva, igazolni nem tudja, miután pedig ezen iparág is mint képesítéshez kötött, és több évet vesz igénybe az elsajátítása.

42.) Olvastatott a 7045/899 számú Tek. városi Tanács átirata, a mult havi ülési határozatából kifolyólag, a piaczokon az ócska áruk betiltására vonatkozó átiratra, melyszerint azt benem tilthatja.
Tudomásul vétetett.

Az Ipartestület jegyzőkönyvének részlete 1899.
Detalj zapisnika Udruženja zanatlija 1899.

259.

9 számú
904

Jegyzőkönyv

felvétetett zentán 1904 Május hó 12-én az Ipartestületi Elöljáróság által tartott rendkívüli ülésének lefolyásáról.

Jelenvoltak

Tek Novoszell János Iparhatósági biztos, Pintér Károly Ipartest elnök, Novoszell Mihály Ipartest alelnök, Fendrik Ferencz, Benyik Bertalan, Szabó Ferencz (czip) Kopasz Pál, Csáki István, Csonka István, Homolya József, Sétáló János, Szitarics Károly, Nagy Perge Ferencz, és Steiger Lajos Elöljárósági tagok, Kenyeres István iptest jegyző.

Elnök üdvözölvén az egybegyült Elöljárósági tagokat és a rendkívüli ülést megnyitottnak jelentette.

81) Tárgyalás alá vétetett az Ipartestületi mulatságnak mikénti megtartására vonatkozó további eljárás, és arra a költség megállapítás.

Kimondatott az Elöljáróság által többek hozzá szóllása után Fendrik Ferencz ajánlatára, hogy az Ipartestület a saját helyiségében rendez mulatságot, áldomás ivást 1904 Május hó 23-án délután 3 órakor, az Ipartestületi háznak 10 éves megvétele jubiliuma emlékére, mely alkalommal az Elnök, vagy alelnök által, az Ipartestületi ház 10 éves megvétele emlékére felkoszöntő fog mondatni, és az alkalomra 150 liter bor, és 120 üveg szóda víz fog beszerezteltni, a mely költségekre az előre nem látható kiadási czímre felvett költségvetés előirányzati tetelből 100 korona az az száz korona állapíttatik meg kiadásra, és a bor vevésre és egyébb teendők elvegzésére kiküldetnek Novoszell Mihály, Fendrik Ferencz, Sétáló János, és Homolya József.

Az Ipartestület jegyzőkönyvének részlete 1904.
Detalj zapisnika Udruženja zanatlija 1904.

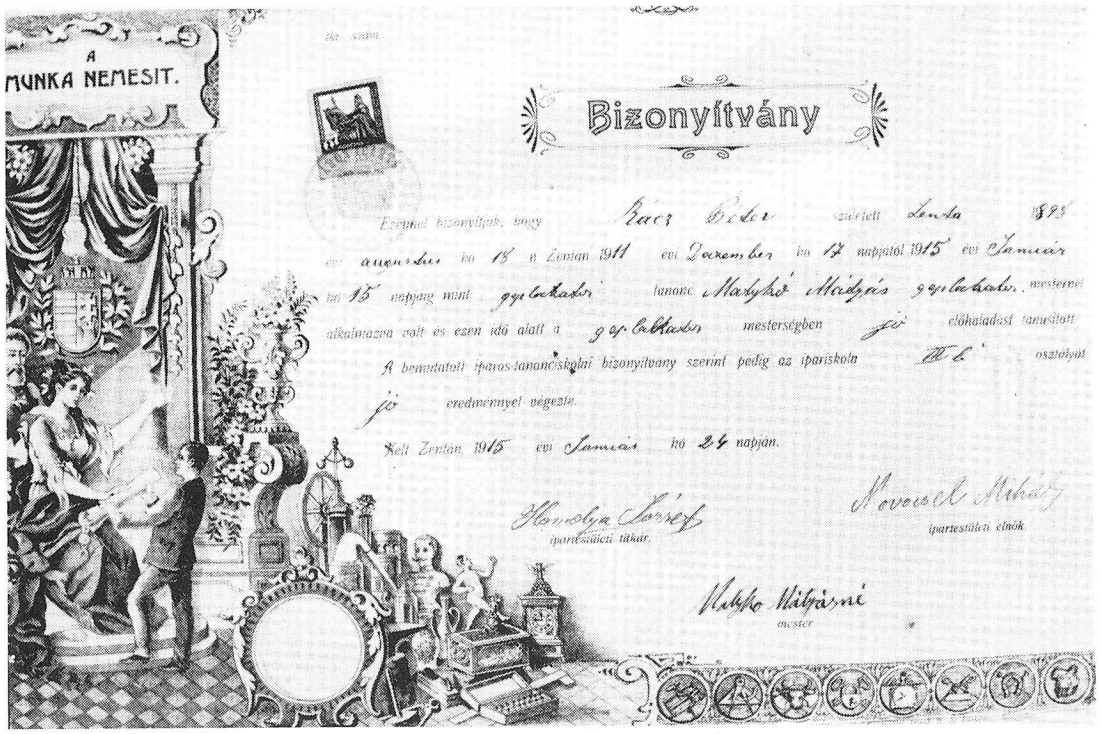

Bizonyítvány a szakma elsajátításáról 1915.
Svedočanstvo o izučavanju zanata 1915.

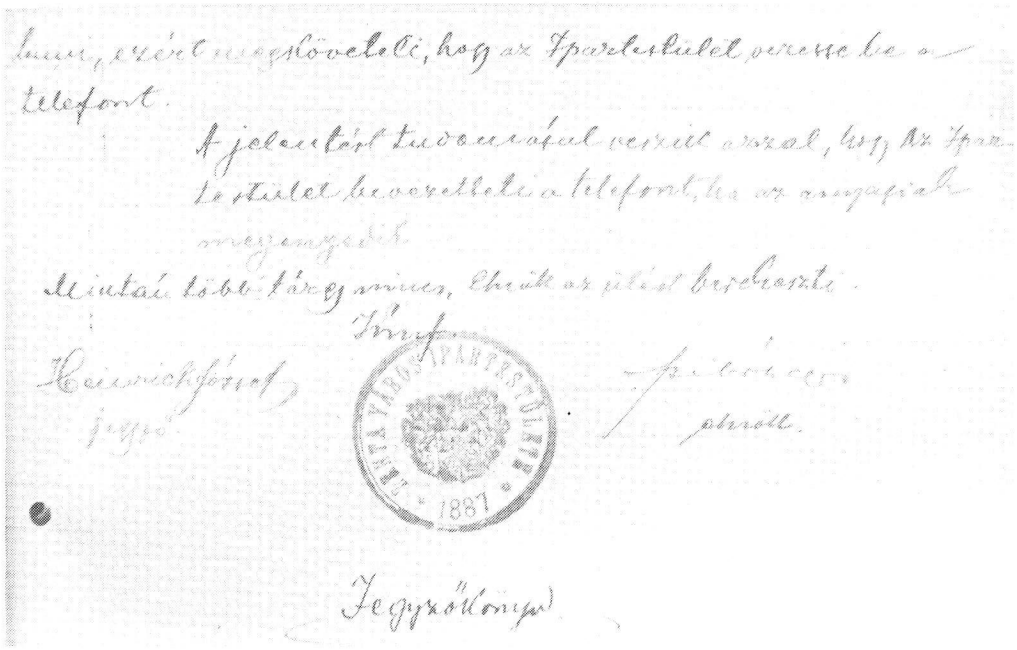

Az Ipartestület egyik bélyegzője
Jedan od pečata Udruženja zanatlija

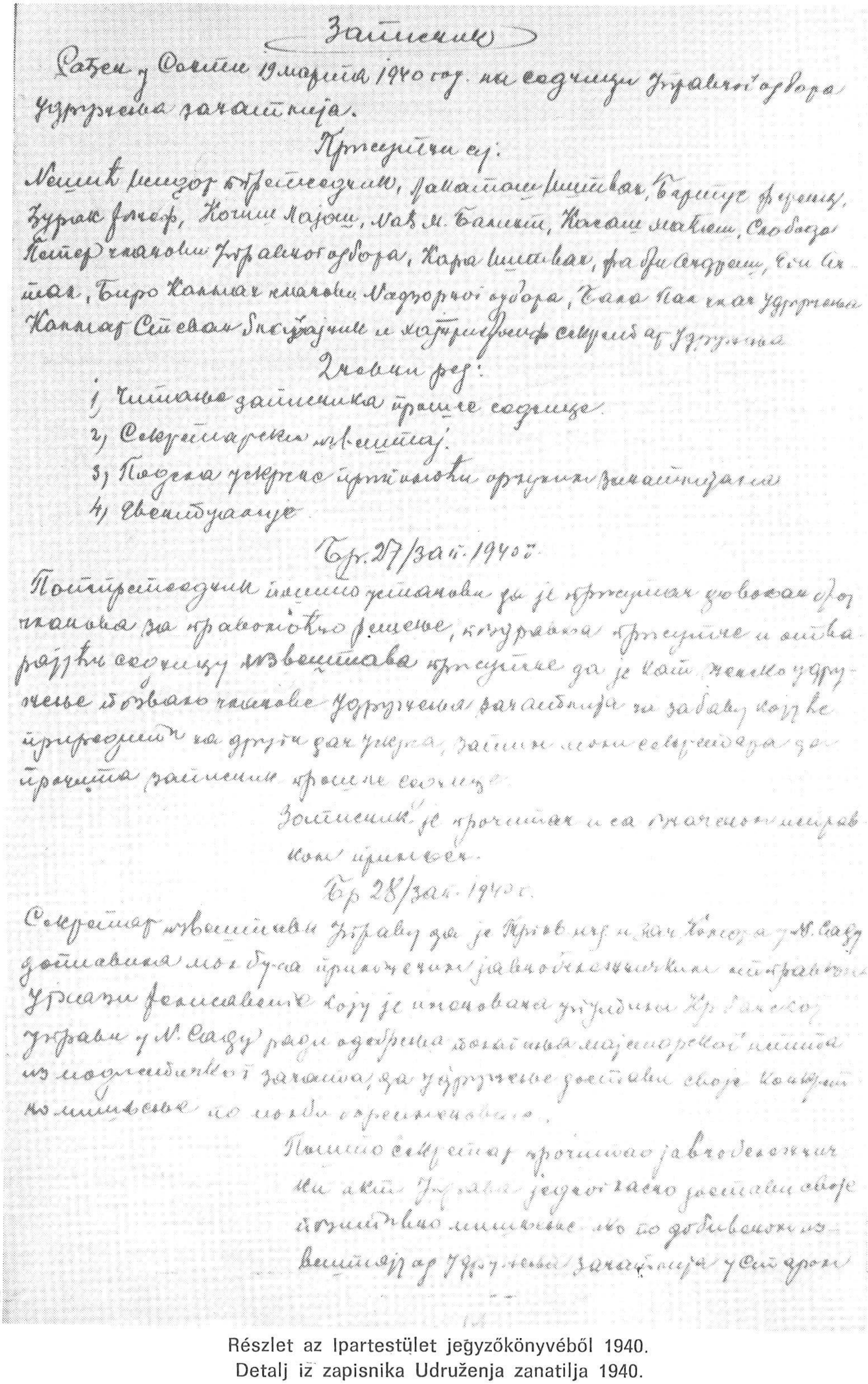

Записник

Рађен у [illegible] 19 марта 1940 год. на седници Управног одбора Удружења занатлија.

Присутни су:

[illegible] потпредседник, [illegible] чланови Управног одбора, [illegible] чланови Надзорног одбора, [illegible] секретар Удружења.

Дневни ред:

1) Читање записника прошле седнице
2) Секретарски извештај
3) Подела ускршње [illegible] других занатлија
4) Евентуалије

Бр. 27/зап. 1940 г.

Потпредседник пошто констатовао да је присутан довољан број чланова за пуноважно решење, поздравља присутне и отвара седницу, извештава присутне да је [illegible] удружење позвало чланове Удружења занатлија на забаву која се приређује на други дан Ускрса, затим моли секретара да прочита записник прошле седнице.

Записник је прочитан и са [illegible] примљен.

Бр 28/зап. 1940 г.

Секретар извештава Управу да је [illegible] у Н. Саду доставила [illegible] Управи у Н. Саду ради одобрења [illegible] занатства, да удружење достави своје компетентно мишљење по [illegible].

Пошто секретар прочитао [illegible] акт Управа једногласно доставља своје позитивно мишљење [illegible]

Részlet az Ipartestület jegyzőkönyvéből 1940.
Detalj iz zapisnika Udruženja zanatilja 1940.

A 25. évforduló emléktáblája
Spomen ploča 25-og jubileja Udruženja

Az 50. évforduló emléktáblája
Spomen ploča 50-og jubileja Udruženja

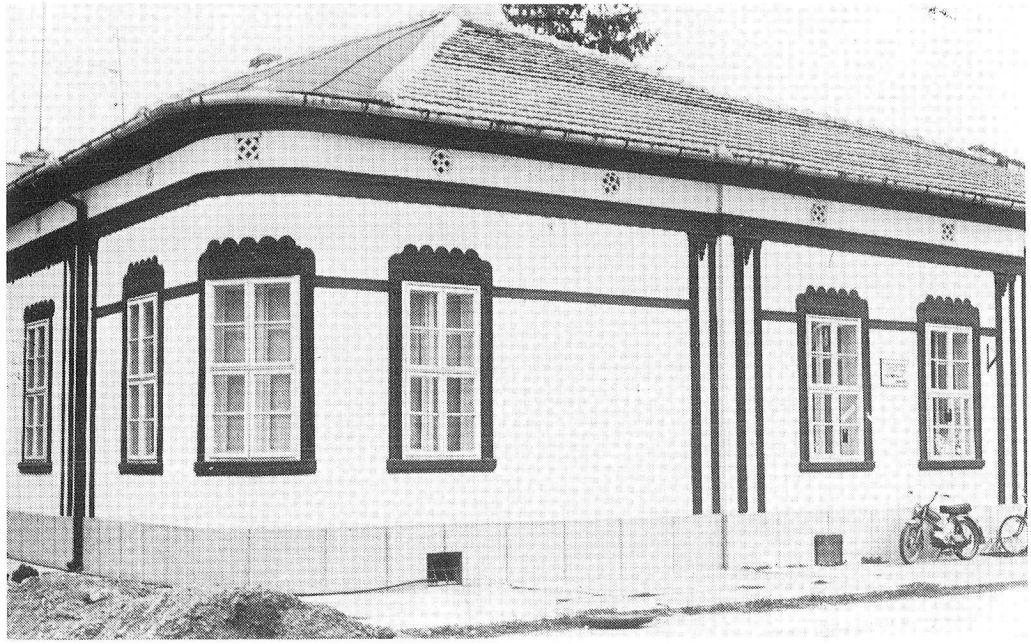

Az Ipartestület század eleji otthona
Dom Udruženja zanatlija početkom stoleća

Az Ipartestület 1927-ben vásárolt otthona
Dom Udruženja zanatlija kupljen 1927. g.

SPONZORI

VÉDNÖKÖK

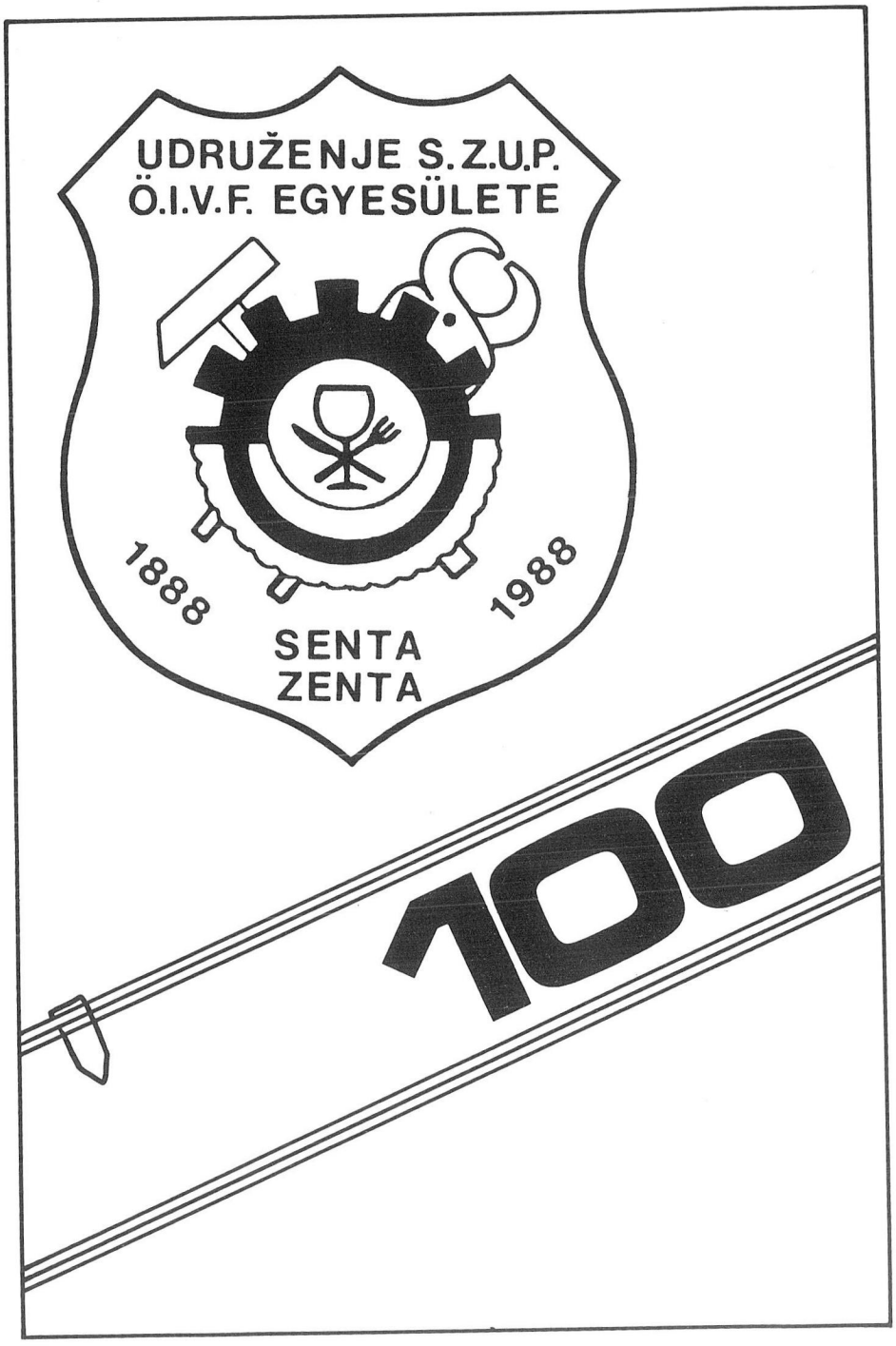
UDRUŽENJE S.Z.U.P.
Ö.I.V.F. EGYESÜLETE
1888
1988
SENTA
ZENTA
100

I. UDRUŽENJE SAMOSTALNIH ZANATLIJA —
UGOSTITELJA I PREVOZNIKA SENTA
ul. Boška Jugovića br. 24
Tel.: (024) 812-467
ÖNÁLLÓ IPAROSOK, VENDÉGLÁTÓK ÉS
SZÁLLÍTÓK EGYESÜLETE ZENTA

II. GRANE DELATNOSTI:

— građevinska strukovna sekcija
— strukovna sekcija samostalnih ugostitelja
— metalna strukovna sekcija
— prehrambena strukovna sekcija
— tekstilna i kožarska strukovna sekcija
— strukovna sekcija ženskih i muških frizera
— strukovna sekcija samostalnih prevoznika
— strukovna sekcija preciznih mehaničara i ostalih delatnosti
— stručna služba Udruženja samostalnih zanatlija, ugostitelja i prevoznika

TEVÉKENYSÉGI ÁGAZATOK:

— építőipari szakosztály
— önálló vendéglátók szakosztálya
— fémipari szakosztály
— élelmiszeripari szakosztály
— textil- és bőripari szakosztály
— női és férfifodrászok szakosztálya
— önálló szállítók szakosztálya
— finommechanikusok és egyéb tevékenységek szakosztálya
— az önálló iparosok, vendéglátók és szállítók egyesületének szakszolgálata

simplex

OPŠTA ZANATSKA ZADRUGA SA P.O. SENTA

ÁLTALÁNOS KISIPARI SZÖVETKEZET T.F. ZENTA

Telefoni:
Direktor 024-813-331
Komercijala 024-813-362
Knjigovodstvo 024-813-204
Komerc. 024-813-237
Komerc. 024-813-219
Prod. (Simplex) 024-812-535
Telex: 15060 OZZSNT

24400 SENTA
Vuka Karadžića 23

I. ÜGYVITELÉT GYORSAN ÉS HATÉKONYAN INTÉZHETI A ZENTAI S I M P L E X ÁLTALÁNOS KISIPARI SZÖVETKEZET ÚTJÁN. IGAZGATÓ: László Zoltán okl. közgazdász SZÍVESEN VESSZÜK AZ ÖNÖK BEKAPCSOLÓDÁSÁT P R O G R A M J A I N K VALAMELYIKÉBE.

PERO — TERMELÉSI EGYSÉG

— A 4-es nyomtatott anyagok válogatása (sortirka-orig.)
— mezőgazdasági és gépkocsi — ipari alkatrészek
— kézi szerszámok
— ipari kooperáció

AZ ÜZEMEGYSÉG VEZETŐJE: Nagy Abonyi András 024-813-362

NEMETALI ÉS GRAĐEVINAR — TERMELÉSI EGYSÉG

— Extraform bőrbútorok
— csiszolóeszközök és csiszolóanyagokból készült pótalkatrészek
— kemény- és lágyplasztika (göngyöleg)
— építkezési zárómunkálatok
— műanyag regeneráció
— könnyű- és nehézkonfekció

AZ ÜZEMEGYSÉG VEZETŐJE: Bálint Zoltán 024-813-219

B O L T

— nyersanyag és segédanyag beszerzése
— ipari áru eladása

ÜZLETVEZETŐ: Fehér István 024-812-535

A LEGJOBB FELTÉTELEKET KÍNÁLJUK!
SZÁMÍTUNK ÖNÖKRE IS!

erMI

I. METALOPRERAĐIVAČKA
ZAJEDNIČKA ZANATSKA RADNJA
ESEŠ ERNE & MIRA
24400 Senta
»7. juli« br. 120
Tel.: 024-813-179

II. — pribor za alatne mašine
— izrada pečurkastih šiljaka
— šiljci sa promenljivim vrhom
— okretni šiljci
— reducir čaure
— trn za glodala
— proizvodi po narudžbini

III. — szerszámgép-felszerelések
— gombaszerű csúcs készítése
— forgócsúcs
— cserebetétes csúcsok
— marótüskék
— különféle termékek megrendelés szerint

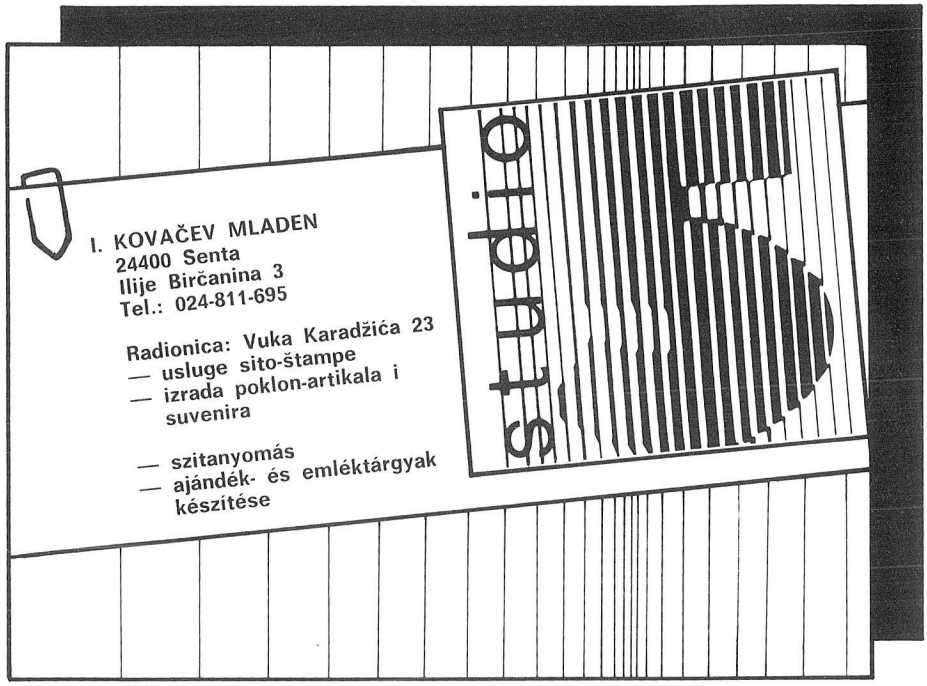
I. KOVAČEV MLADEN
24400 Senta
Ilije Birčanina 3
Tel.: 024-811-695
Radionica: Vuka Karadžića 23
— usluge sito-štampe
— izrada poklon-artikala i suvenira
— szitanyomás
— ajándék- és emléktárgyak készítése
sito-print

UT
servis
BIROMAŠINA
B I. »UNITEHNA«
Samostalna zan. radnja precizne mehanike
24400 Senta, K.E.K. 9/4, Tel.: 024-813-938
FINOMMECHANIKAI ELEKTROMŰSZERÉSZ
II. — opravka i održavanje biro-mašine i opreme:
— elektronskih kalkulatora
— digitalnih i mehaničkih pisaćih mašina
— fotokopir mašina
— aparata za umnožavanje
— izrada ključeva
— irodagépek és -berendezések javítása és karbantartása:
— elektronikus számítógépek
— digitális és mechanikus irógépek
— fénymásoló gépek
— sokszorosítógépek
— kulcskészítés

FOTO RIA BIA

I. — izrada kolor fotografija u raznim veličinama po potrebi
— izrada negativ materijala foto-amatera u koloru
— snimanje raznih manifestacija
— izrada tabloa i albuma za maturante
— foto - usluge po narudžbini

— színes fényképek készítése különféle nagyságban
— amatőr negatív-anyagok színes kidolgozása
— rendezvények felvételezése
— diák-tablók és -albumok készítése
— fotoszolgáltatások megrendelésre

II. NAGY IMRE
24400 Senta, K.E.K. 18
Tel.: 024-811-245

I. Elektromehaničarska radnja
G. Petra Drapšina 45
24400 Senta, Tel.: 024-814-034
KASZÁS IMRE
Elektromechanikus és tekercselő

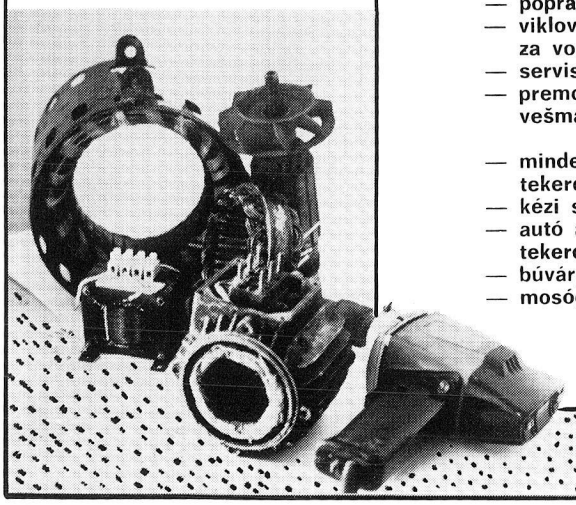

II. — viklovanje svih vrsta elektromotora
— popravka ručnih alata
— viklovanje alternatora i dinama za vozila
— servis za dubinske pumpe
— premotavanje motora za vešmašine

— mindenfajta elektromotorok tekercselése
— kézi szerszámok javítása
— autó alternátorok, dinamók tekercselése
— búvárpumpák szervize
— mosógép-motorok tekercselése

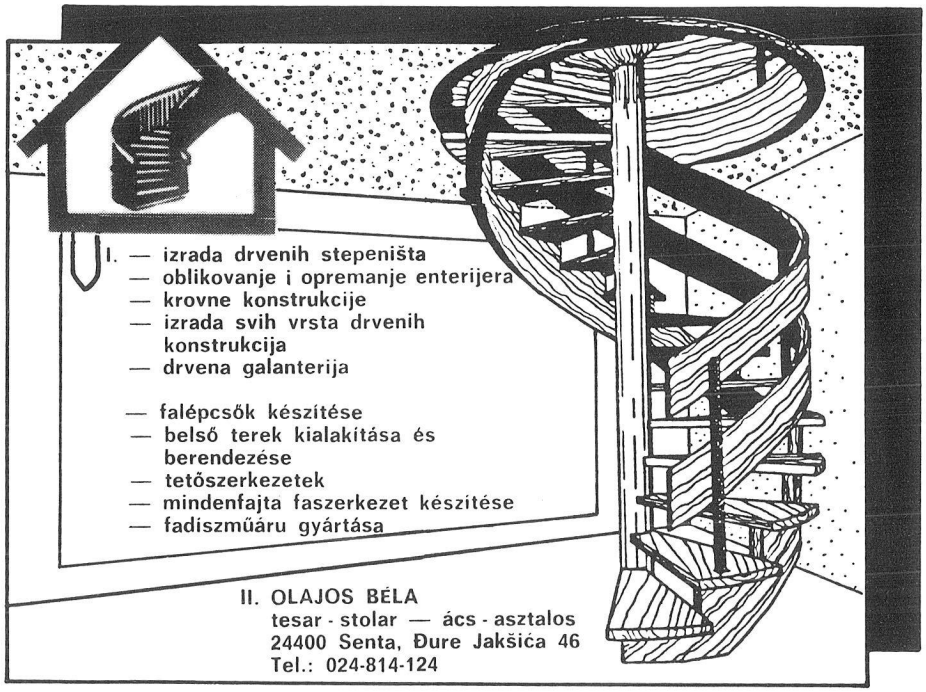

I. — izrada drvenih stepeništa
— oblikovanje i opremanje enterijera
— krovne konstrukcije
— izrada svih vrsta drvenih konstrukcija
— drvena galanterija

— falépcsők készítése
— belső terek kialakítása és berendezése
— tetőszerkezetek
— mindenfajta faszerkezet készítése
— fadiszműáru gyártása

II. OLAJOS BÉLA
tesar - stolar — ács - asztalos
24400 Senta, Đure Jakšića 46
Tel.: 024-814-124

I. Pilana — Fűrésztelep
CSÁBI LÁSZLÓ
Tornyosi út b.b.
24400 Senta

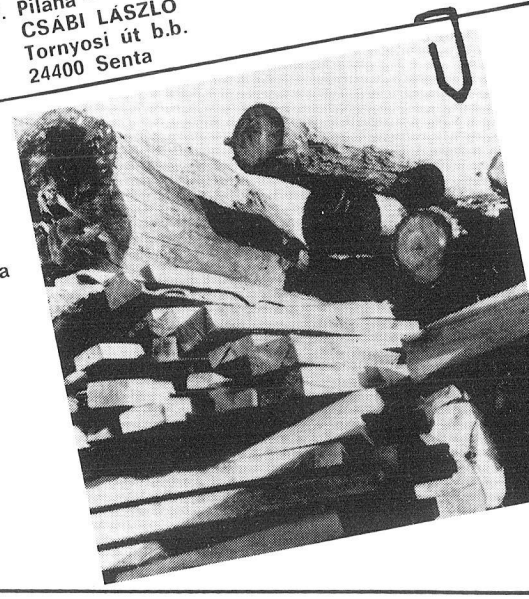

II. — rezanje (drva) trupaca
— ambalaže
— izrada paleta
— drvena lamperija
— ukrasne lajsne
— drvena galanterija
— fafűrészelés
— göngyöleganyag
— palettakészítés
— faburkolatok
— díszlécek
— fadiszmüáru

P&N design

izrada ukrasnih predmeta od kože

Vlasnik: Šećerov Đorđe,
24400 Senta
Vojislava Ilića 22,
tel.: 024/811-385

KÁROLY SÁNDOR

KÖMÜVES

ZENTA
ADY ENDRE 28/A
TEL. 814–473

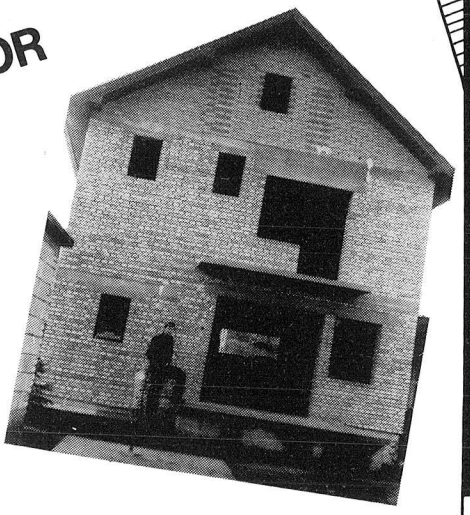

DOMONKOS IMRE
„IMI SHOP"
SAMOSTALNA TRGOVINSKA RADNJA

SENTA
ĐURA JAKŠIĆA 30.
Tel: 814-553

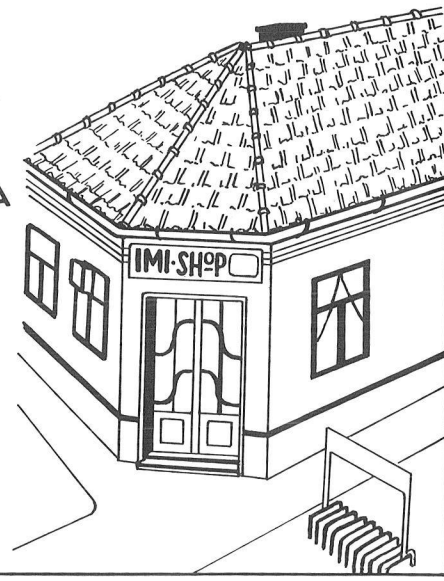

REGIONALNA
PRIVREDNA
KOMORA
SUBOTICA

KÖRZETI
GAZDASÁGI
KAMARA
SZABADKA

SUBOTICA

F. ENGELSA 9. TEL. 024/27-806

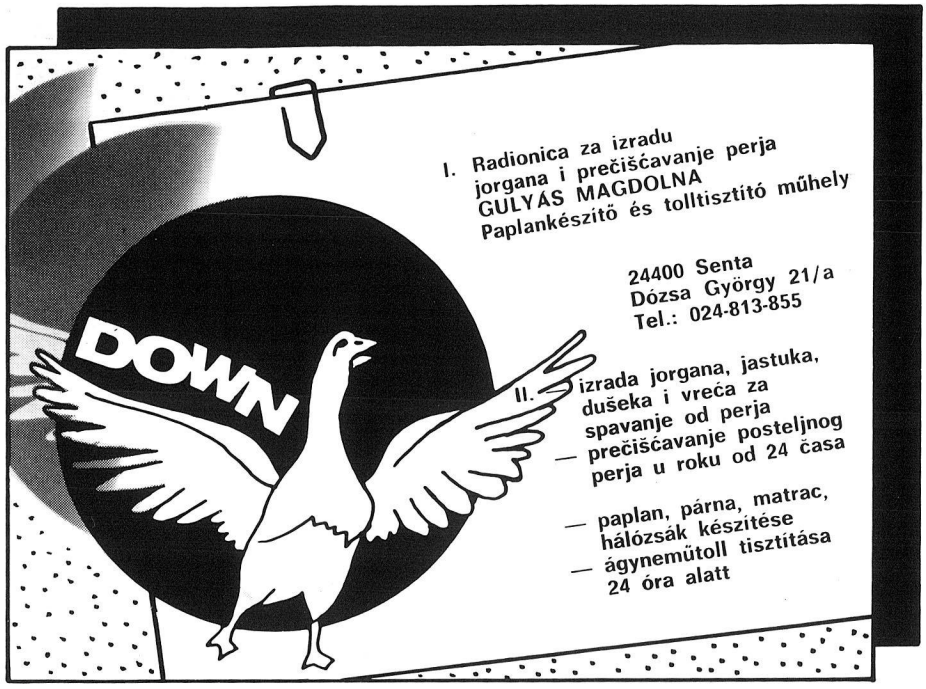

I. Radionica za izradu
jorgana i prečišćavanje perja
GULYÁS MAGDOLNA
Paplankészítő és tolltisztító műhely

24400 Senta
Dózsa György 21/a
Tel.: 024-813-855

II. — izrada jorgana, jastuka,
dušeka i vreća za
spavanje od perja
— prečišćavanje posteljnog
perja u roku od 24 časa

— paplan, párna, matrac,
hálózsák készítése
— ágyneműtoll tisztítása
24 óra alatt

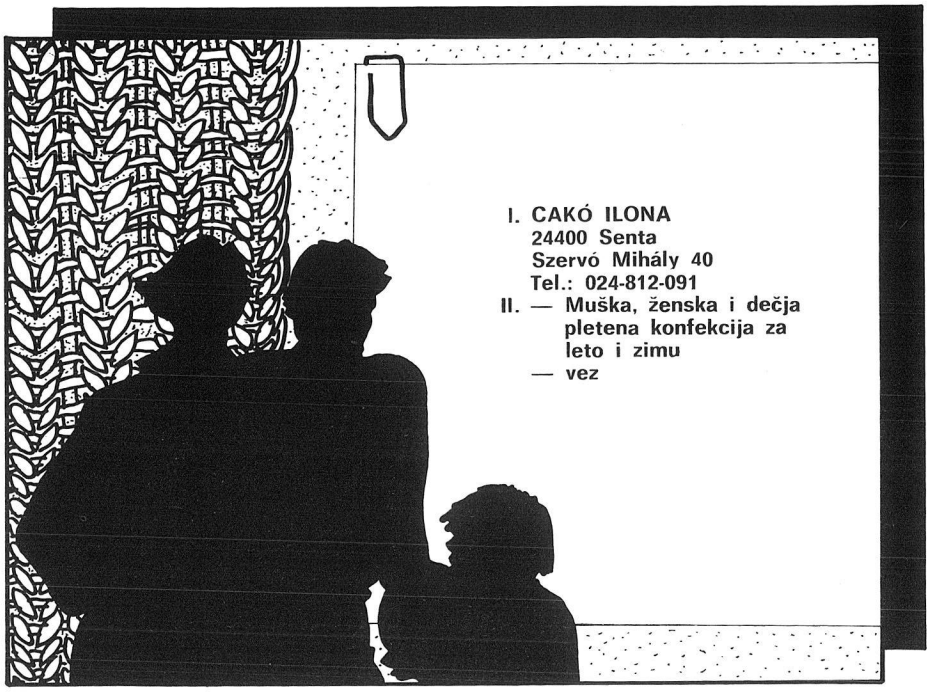

I. CAKÓ ILONA
24400 Senta
Szervó Mihály 40
Tel.: 024-812-091

II. — Muška, ženska i dečja
pletena konfekcija za
leto i zimu
— vez

OPŠTA ZANATSKA
ZADRUGA SA P.O.
SENTA

ALTALÁNOS
KISIPARI SZÖVETKEZET
T.F. ZENTA

24400 SENTA
Vuka Karadžića 23

Telefoni:
Direktor 024-813-331
Komercijala 024-813-362
Knjigovodstvo 024-813-204
Komerc. 024-813-237
Komerc. 024-813-219
Prod. (Simplex) 024-812-535
Telex: 15060 OZZSNT

I. NAJPOVOLJNIJI USLOVI POSLOVANJA

— TRANZIT 3,5 - 5%
— KOOPERACIJA MIN. 10%
— PRODAJA (prodavnica) 5 - 20%

BELEŠKE — JEGYZETEK

BELEŠKE — JEGYZETEK